

Рохус Миш

Аз бях лична охрана на Хитлер

Превод от френски Лиляна Минкова

Книгата е цифровизирана от ***Propagandaleiter***

Съдържание

Предговор	4
Детство, което въпреки всичко беше щастливо	8
Войник	10
Войната на цветята	14
Канцлерството на Фюрера	18
Първа среща с Хитлер	20
С и без Фюрера	23
Приближените	29
Бергхоф	33
Mein Führer	37
Празненството на Ева Браун	39
Никакви въпроси	40
Бункерът	43
Хитлер не излиза	44
Америка	46
Отлитането на Хес	48
Wolfsschanze	52
Werwolf	56
Сталинград	59
„С най-добри пожелания“	61
Готвачка „неарийка“	63
Британски бомби, съветска артилерия	65
Католичката Ева Браун	67
20 юли 1944 година	69
Лабиринтът	73
Последни седмици в канцлерството	76
Влажен и неудобен	79
Рожденият ден на Хитлер	82
„Войната свърши“	84

„Чакаме“	89
Пленничеството	93
Животът след това	96
Биографични бележки за цитираните личности	99
Схема на бункера	110
Схема на канцлерството през 1944 г.	112
Снимков материал	114

Предговор

Рохус Миш е последният. Единственият още жив от личната охрана на Адолф Хитлер. Последният войник, напуснал бункера на Фюрера на 2 май 1945 година, деня, в който Червената армия превзема разрушената столица на Третия райх. Един от малкото свидетели, видели безжизнените тела на диктатора и неговата приятелка Ева Браун, сгърчени на едно канапе в техния ковчег от бетон и стомана. Двайсет и седем годишният есесовец, към когото министърът на пропагандата Йозеф Гьобелс се е обърнал с последни думи няколко минути, преди да се самоубие и той.

Сега Рохус Миш е готов да разказва, да намери време, за да си спомни своето минало, белязано от германската трагедия на XX век. Решил се е. Склонил е да се върне към изживяното и да сподели за пръв път най-подробно спомените си в свидетелство, подписано с неговото име. Този разказ, тази история, за която е поел отговорност, е съдържанието на настоящия документ. Той е плод на няколко месеца труд. На внимателни усилия с връщания към миналото, с нелекото, понякога мъчително и често изтощително пристъпване на стар човек, който не е преставал да обработва сам градината на спомените си, като се е старал да изскубва лошите мисли.

Първата ми среща с него беше в края на 2004 година в берлинския му дом. Бях дошъл да пресъздам неговия портрет за ежедневието „Льо Монд“, за който работя. По това време „Крахът на Третия райх“, зрелищен филм, посветен на последните часове на Фюрера, тъкмо беше излязъл по екраните и се канеше да прекоси Рейн, за да бъде прожектиран и във Франция. За Рохус Миш вече се бе заговорило, отначало в местните берлински медии, а после кажи-речи в цяла Германия, където го представяха като „изключителен свидетел“, но и като „най-обикновен гражданин“, чиято съдба не дава основание за полемики.

В уречения час Рохус Миш беше там, в рамката на вратата, изправен и дори някак скован. Ръкостискането му беше силно, почти смущаващо. Беше все още широкоплещест. И после този поглед, втрещен доста дълго към мен. Холът беше слабо осветен. Телевизорът изключен. Белите коси и закопчаната до половина вълнена жилетка превръщаха някогашния телохранител на Хитлер в най-обикновен пенсионер без минало.

Разговорът продължи няколко часа. Рохус Миш беше сам, със сложена пред него на масата кутия от обувки със снимки на диктатора, на негови приближени, на неговото куче. Имаше и пръснати купища писма, десетки, стотици. Телефонът не преставаше да звъни. Журналисти от вестниците, екипи от немски или чуждестранни телевизии, а също и студенти, намерили номера му в указателя. Той не се оплакваше. Дори сякаш се наслаждаваше на мига, радваше се на тази закъсняла известност, след като е бил постоянно присъствие в бележките под линия в специализирани изследвания.

В „Катакомбата“, един от меродавните текстове за последните мигове на нацизма, Уве Банзен и Джеймс П. О’Донъл са го обрисували като един от най-важните свидетели сред „малките хора“ около Хитлер (...), един от достоверните свидетели от бункера. Като го гледаше човек, разположил се така в хола си, Рохус Миш сякаш искаше да създаде впечатлението, че този ден той е нещо повече - единственият останал жив човек, който може да даде лице на онзи толкова особен период в немската история. Съвсем живо лице, своето.

За нуждите на тази книга през цялата втора половина на 2005 година срещите ни зачестиха на повече или по-малко равни промеждутъци. Текстът, който се появи в резултат, беше не толкова интимната история на нацисткия диктатор, колкото тази на един човек, на обикновен индивид, озовал се до най-ужасния държавен глава на модерните времена. Рохус Миш не е бил идеолог, нито член на националсоциалистическата партия. Той е последвал Фюрера, както мнозина други. Кръгъл си сирак, Миш се е приспособил към случайностите в своя живот, към условията на ежедневието. Бил е верен. На Фюрера, както и на съпругата си Герда, активистка социалдемократка, с която, така твърди, никога не се е карал.

Като го слуша днес, такъв, какъвто е, със своите слабости, мигове на мълчание и неимоверна липса на колебания и съмнения, човек разбира как нацизмът е могъл да се утвърди и разпространи, как Хитлер е успял да подмами тълпите и своето обкръжение. Миш е поредица от кратки истории, любопитни и отблъскващи, но хвърлящи ярка светлина върху Историята, голямата История. Някоя от неговите „случки“ не е впечатляваща, но те са незаменими свидетелства, ако искаме да разберем логиката, подхранвала и вдъхвала живот на тоталитарната държава.

Този човек е служил на престъпен режим, без да е участвал пряко в гибелните действия на нацистите. Това не го оправдава, но ни позволява гледна точка, различна от поляризираната манихейска в черно и бяло - или мръсникът националсоциалист, или героят антифашист. Миш се е озовал в центъра на властта, без да е част от нея. Винаги изправен, с ръце на гърба, той се е намирал в мъртвото пространство на системата. Нито твърде близо, нито твърде далеч, този млад есесовец е бил държан настрана, но винаги на разположение само с едно изшракване с пръсти.

Никой тиранин не може без сътрудници, и то многобройни. Като слуша Миш, човек си мисли за груповия конформизъм, за колективното послушание, което трябва да наречем съучастие и чийто механизъм Кристофър Р. Браунинг е анализиран щателно в „Обикновени хора“. Подобно на мнозина като него, Миш е полагал големи усилия, за да не скъсва приятелските връзки, изграждащи неговия социален свят. Като тъй много други е сторил всичко, за да се приспособи към нормите на непосредственото си обкръжение (отряда) и на обществото като цяло (националсоциалистическа Германия).

Чрез думите му вникваме в силата на втъпявания на децата дълг да се подчиняват - онова пропито от авторитарност и присъщо във висша степен на прусака достойнство, което Миш характеризира, когато си спомня за своя дядо. През петте години, прекарани край Хитлер, Миш не е запомнил всъщност нищо от телеграмите и съобщенията, които е държал в ръце. Смътно си спомня телефонните разговори, които е слушал. Той не е задавал въпроси, не е питал нищо или почти нищо. Миш се е научил да не вижда, да не чува. Той си гледа работата в своето ъгълче, на своето място, и притуря всеки ден своето камъче към нацисткия градеж. Повтаря: „Гледах си добросъвестно работата, нищо повече“. Обикновена работа, на обикновено работно място, с обикновен началник.

Траудл Юнге - секретарката, напечатала завещанието на Фюрера, почина през 2002 година. В документалния текст на Андре Хелер тя заявява, че Хитлер „е истински престъпник“, но „както милиони други“, и тя не го е забелязала. Миш също е бил в центъра на всяка информация, стигала до главата на националсоциалистическата

държава. Но нищо не е видял, или не е искал да види. Нищо не е разбрал, защото е извършвал поглед. И до днес не може и дума да става да приеме, че Хитлер е убиец. Просто не допуска да е имал някаква вина. „Беше мой началник — обяснява той. - С мен беше внимателен и любезен“.

И все пак всичко е тук, в канавата: престъпленията, извършени от онзи, комуто служим, отказът да разберем и гузните мъчания. В „Удавниците и спасенията“ Примо Леви пише, че колкото повече се отдалечават в миналото нейните съставни части, толкова повече расте и се усъвършенства конструкцията на удобната истина. Осемдесет и осем годишният Миш я е овладял. Неговите „не знам“ и „не си спомням“ са сякаш вкаменени, излети във формула. Думите му са студени, лишени от емоция, почти гладки. Думи на очевидец, но който нищо не е проумял. Чудовищен в невинността и слепотата си.

*Никола Бурсие Париж,
12 февруари 2006 г.*

Казвам се Рохус Миш. На осемдесет и осем години съм и живея в малка къща в Рудов, хубав квартал в Берлин. Сам съм. Съпругата ми Герда почина преди шест години след продължително боледуване. Нашата дъщеря не желае да ме вижда. Понякога се обажда за рождения ми ден. Нищо повече. Сега съм готов да свидетелствам, да разкажа живота си подробно и доколкото позволява паметта ми, да разкажа как един двайсет и три годишен младеж е прекарал пет години близо до Хитлер, от май 1940 година до неговото самоубийство на 30 април 1945 година.

През всички тези години бях денонощно в личната охрана на Фюрера, малка група от двайсетина телохранители, наречена Begleitkommando Adolf Hitler. Пет военни години, през които бях за неговата сигурност, предавах телеграми, писма и вестници, бях и телефонист в канцлерството, а през последните седмици в личния бункер на онзи, когото най-възрастните от нас наричаха „шефа“.

Не присъствах на разговорите на Фюрера с висшите длъжностни лица на нацисткия режим. Задължението ми беше да съм непрекъснато на разположение, но винаги встрани и в сянка. Преживях войната в предните линии, прав, в центъра на властта, но без да съм част от нея. В Бергхоф, алпийската хижа на Хитлер край Берхтесгаден, в Берлин или в главните квартири, които бе заповядал да му изградят из цяла Германия и Европа, аз чувах разговори, долавях иззад някоя врата изтървани думи, обсъждах с колеги текущите събития.

През цялото време, докато следвах Фюрера, и през годините след сгромолясването на Третия райх, никога не съм си водил бележки. Никакви. С изключение на кратък текст, който написах веднага след войната и с който исках да свидетелствам за тежките условия, при които мина пленничеството ми в Съветския съюз.

След смъртта през октомври 2004 година на адютанта на Хитлер Ото Гюнше аз съм единственият останал жив от малкия кръг, заобикалял ежедневно Фюрера. Не го казвам с гордост. Мисля, че изпълнявах добросъвестно дълга си на войник, ни повече, ни по- малко.

Не съм бил член на NSDAP - Германската националсоциалистическа работническа партия. Нито на Хитлеровата младеж (Hitlerjugend). Нямах в дома си книгата „Моята борба“, въпреки че не съм я чел. За да се опитам да разбера как съм изминал пътя си, трябва да се върна към началото на моята история, много преди онзи ден на май 1940 година, когато мой началник ме представи на самия Хитлер, в стая в личния му апартамент в канцлерството.

ДЕТСТВО, КОЕТО ВЪПРЕКИ ВСИЧКО БЕШЕ ЩАСТЛИВО

Роден съм в разгара на война, на 29 юли 1917 година, деня, в който мъжете от селото отнесли до гробището ковчега на моя баща. Майка ми лежала с болки в дома на родителите си в Алт Шалкендорф, Горна Силезия. През прозорците на стаята тя видяла да минава процесията, понесла ковчега на мъжа ѝ. Почнала силно да крещи. Камбаните биели. Разказвах ми, че сцената била ужасна.

Баща ми се бил върнал от фронта няколко дни по-рано, тежко ранен. Едва успял да види за последен път бременната ми майка, преди да умре. Това е всъщност всичко, което знам за него, освен че бил тогава трийсет и шест годишен, бил строителен работник и се казвал Рохус, странно, изглежда, с френски корен собствено име, означаващо „червен“. Майка ми родила няколко часа, след като го погребали. Пред чиновника от кметството ме записали, разбира се, с името на моя баща.

Майка ми починала две и половина години по-късно. Имала инфекция на белите дробове, причинена по всяка вероятност от тежък грип. И за нея не зная много. Отгледаха ме нейните майка и баща, те заместиха родителите ми. Почти не говореха за дъщеря си. На стената нямаше нейна снимка. Не израснах със спомена за покойните си родители.

Въпреки всичко детството ми беше щастливо. Живот на село, прост и общо взето, спокоен. Имахме крава, прасе и един хектар земя. Братът на майка ми се настани в нейната стая. Имах много добър приятел, Паул, съседско момче, с което ходехме да ловим риба, да караме колело. Четях по малко: приключенски романи, истории за сражения, кръстоносни походи и обсади от автор, който се казваше Хайнрих фон Плауен. Бях на пет, когато почина и по-големият ми брат - при рязък скок в близката река, докато играел с приятелчета. Нов траур, но аз почти не го помня.

Докато се хранехме, аз се вслушвах внимателно в думите на дядо. Той беше работник, надничар по големи обществени строежи. Разказваше надълго и широко как е строил канала Телтов, тук, в Берлин. Понякога си спомняше и много мъчителен за него епизод - как през 1871 година, по време на войната с Франция, му отказали да го приемат в германската армия. Той чак се поболял.

Дядо беше човек с принципи и прагматик. Беше и суров, властен, с истински пруски характер. Дори когато беше много мил с мен, трябваше да слушам внимателно какво ми говори. Беше убеден, че за мен няма друг път, освен да овладее занаят. „Време да учиш ще имаш и после“ - ми повтаряше непрекъснато. Един ден директорът на училището дойде вкъщи да му каже, че аз трябва да продължа образованието си, на всяка цена да постъпя в гимназията в съседния град Опелн (днес Ополе в Полша).

Дядо не отстъпи. Той възразяваше, повиши глас. Според него с добрите бележки по рисуване, които бях получавал цялата година, най-логично бе да стана художник. Подкрепи го и присъстващата по това време в стаята моя братовчедка. Тя предложи да говори веднага със съпруга си, който щял да уреди да ме вземат чирак в някакво ателие в саксонското градче Хойерсверда. Директорът напусна дома ни малко след спора. Не знам с какви впечатления. Помня само, че предупредих официалната си опекунка,

сестра на майка ми, която живееше в Берлин и след няколко седмици си стегнах куфарите и заминах.

Пристигнах в Хойерсверда през 1932 година, вече юноша. Ръководителите на учебното заведение поеа всичките ми разноски, което трябва да е било доста разпространено по онова време. Получих храна и подслон в жилището на един от майсторите, но няхах ключове от него. Всяка вечер трябваше да изчакам той да се прибере, за да получа достъп до стаята си.

От първите седмици се отнесох сериозно към задълженията си, работех много, излизях рядко. Тогавашните политически събития изобщо не ми повлияха. Възходът на Хитлер просто не ме интересуваше. Няхах желание да разбера кой е или откъде идва, този човек не ми говореше нищо. Не помня и да съм виждал улични безредици, манифестации или политически протести. Идвах от село и основните ми интереси бяха, тъй да се каже, другаде. Бях тук, за да се измъкна, да завърша, колкото може по-успешно това чиракуване, което се оказа трудно и продължително. В бащината си къща бях свикнал отрано да се грижа за себе си, да живея самотно, равнодушен към онова, което ме обкръжава.

На 30 януари 1933 година, деня, в който Хитлер стана канцлер, имаше, мисля, прояви на радост в центъра на града. Но не мога да кажа нищо повече. Хойерсверда е градче, в което не се случва кой знае какво. Политически населението беше ориентирано по-скоро наляво заради многото миньори в лигнитните мини наоколо. Синдикатите трябва да са били многобройни и с дълбоки корени, както навсякъде в областта. Но аз не бях свързан с тях. През месеците след установяването на новия режим не станах свидетел на арести, преследвания или насилия на нацистки отряди над отделни хора или групи.

За чиракуването ми отговаряха двама. Единият подкрепяше нацистите, другият - при когото живеех и с когото се чувствах доста близък, - симпатизираше повече на социалдемократите. Виждах ги всеки ден в ателието, но двамата мъже не изразиха нито веднъж публично разногласията си. Разбрах само, че синът на първия посещава тъй наречената Напола, Националсоциалистическа школа, нещо като пансион, в който се внушават националсоциалистически идеи, но за тази организация мога да кажа само, че привличаше юношите с перспективата да им осигури влизането в националсоциалистическата партия.

Синът на втория ми учител се казваше Герхард Шюлер. Бързо се сприятелихме. Той ме записа в един спортен клуб. Даде ми и чифт футболни обувки, защото не можех да си купя, а според него съм ритал топката дяволски добре. Убеди баща си да ми разреши да тренирам веднъж седмично. Баща му даже дойде веднъж да ме гледа как играя срещу младежкия отбор на пражката „Спарта“.

ВОЙНИК

През 1935 година навърших осемнайсет. Обучението ми беше перспективно и съдържателно, напредвах бързо и преподавателите ценяха усърдието ми. През учебната година ми възложиха да заместя нашия заболял дипломиран художник (Kunstmaler), за да бъдат завършени две големи картини, поръчани от клуб по стрелба в Хойерсверда. Когато предадохме поръчката, взех много добри за онова време пари, близо 500 райхсмарки¹. С тях си платих шестмесечна професионална квалификация в Кьолн, в майсторски клас (Meisterschule) за художници специалисти по вътрешно обзавеждане и реклама. И там обучението беше отлично. Усвоих владени от малцина техники на позлатяване, сценографията и различни методи на графична реклама. В този град видях германски войници, потеглящи да окупира демилитаризираната Рейнска област². Градът ликуваше. На много места пред тълпи от зяпачи свиреха оркестри. Хората изглеждаха въодушевени. Имах чувството, че съм на карнавал, въпреки че гледах всичко някак от разстояние.

Малко преди лятото на 1936 година се върнах в Хойерсверда да си завърша образованието. Съдбата реши да спечеля две места на организирано от града състезание по стрелба с награда два билета за Олимпийските игри в Берлин, които щяха да бъдат открити на 1^{-ви} август. Качих се на влака, поканих леля си и ето ни поели към стадиона в западната част на столицата.

Зрелището беше грандиозно. Стадионът и подстъпите към него - дело на властите - бяха огромни, гигантски. Хората вървяха напред, после отстъпваха, оставяха се човешкото море да ги понесе като безкрайна вълна. След неопределено време се озовахме близо до стадиона, пред официалния вход. Изведнъж сякаш от нищото се появи върволица черни коли със свалени гюруци. В една от тях беше Хитлер, прав, поздравяващ все по-многобройната тълпа. Лимузината му спря съвсем близо, на десет метра от нас. Мъжете и жените крещяха силно, в израз на голяма, небивала радост. Не бях присъствал на подобна сцена. Хората бяха във възторг. Всички до един гледахме в една и съща посока, обзети от вълнуваща и победна възбуда. Хитлер беше заобиколен от мъже в черно с бели портупеи - те се опитваха да му проправят път, да удържат човешката маса. Бяха колоси, изглеждаха непокатими. Каква сцена! Аз се замечтах, взех да си представям, че съм част от нея. В съзнанието ми една през друга възникваха картини: аз, сирачето от село, сега сред тези лъскави коли и грандиозното събитие, за което твърдяха, че щяло да впечатли целия свят. Заплаках. Леля ме погледна и ме попита какво ми става. Изпелтечих нещо. Прибрахме се доста късно през нощта.

Въпреки всичко берлинският епизод не ме подтикна да вляза в националсоциалистическата партия. И тогава политическата страна на режима не събуждаше любопитството ми. Когато се върнах в Хойерсверда, не подхванах, както и преди, разговори за положението в страната или за нейните ръководители. Оставях си все така вгълбен в себе си. Извън чиракуването и известна спортна дейност ме интересуваха много малко неща.

¹ През 1939 г. брутна месечна заплата от 200 райхсмарки е над средната, а пенсия от 40 райхсмарки месечно е приемлива (Бележките в книгата са на Никола Бурсие).

² На 7 март 1936 г.

В края на 1936 година получих дипломата си на квалифициран художник. Един бивш преподавател в училището веднага ме нае да работя с него в Хорнберг, в Шварцвалд. Той имаше малко предприятие, което се развиваше доста добре. Бяха му отпуснали средства по програма за разхубавяване на села и градчета в областта, та му се налагаше да наеме персонал. Трябваше да бъдат реализирани планове и скици на жилищни сгради. Печелех към 0,95 райхсмарки на час и с тях задоволявах напълно нуждите си. И тук нито срещнах, нито общувах с членове на национал-социалистическата партия.

Щом навърших двайсет, бях призван да отбия военната си повинност³. Наборната комисия се намиреше в град Офенбург. Явих се там заедно с Херман, мой колега и връстник, чертожник. В единия край на сградата, насядали около маса, хора в униформа правеха подбор за тъй наречената *Verfügungsgruppe*, резервна армия от три полка, която официално не се смяташе за част от Вермахта⁴. Тези военни ни обясниха, че в нея наистина се служи четири години, а не две, както в редовната армия, но щом изтече срокът, човек получава възможност да мине веднага на държавна служба и да си намери място в администрацията. Още виждам как Херман пресмята на глас, добавя към двете години „нормална“ военна служба шестте месеца трудова повинност, тъй наречения *Reichsarbeiterdienst*⁵ и шестте месеца между тях. От една страна, три години служба без нищо накрая, от друга - четири години в новите войскове части, привличащи с добрата служба като завършек. Херман не се поколеба и все повтаряше, че най-сетне ще стане полицай и ще хвърчи по магистралите със страхотен мотоциклет Беемве.

Аз го последвах, сложих подписа си в долната част на листа с моите данни, без да разбирам твърде какво правя. Имах смътното желание да работя в железниците. Искях да пътувам, да виждам нови хоризонти, надявах се, може би, и да приложя по-успешно образованието си на график по рекламите. Тъй или иначе този ден бяхме по-малко от двайсетина кандидати, попълнили въпросния формуляр. Наистина малко в сравнение със стотиците наборници, които се бяха явили тогава в Хорнбах.

След няколко седмици чакане предстоеше да отида в Мюнхен за тестовете за подбор. Трябваше да се съблека, да правя гимнастически упражнения. Претеглиха ни, измериха ни на височина. Докато минаваха някои от момчетата, чувах членовете на комисията да си шепнат, че „тия не са за тук“. Тогава разбрах, че ръстът е важен и трябва да вдигнеш летвата над 1.78, за да претендираш да влезеш в частта⁶. Същата вечер ми връчиха повиквателна за 1 октомври 1937 година в Берлин. Не видях повече Херман и не знаех дали е бил одобрен. Никой не ми зададе въпроси за моя произход,

³ Редовната военна служба е възстановена през март 1935 г., въпреки забраната според Версайския мирен договор.

⁴ Тъй наречените *Verfügungsgruppe* (буквално „части на разположение“) са създадени през февруари 1935 г. по заповед на Хитлер. През 1938 г. тази армия на SS е наброявала близо 14 000 души. В частите *Totenkopf* („Мъртвешка глава“) на националсоциалистическата партия, охраняващи концентрационните лагери, са служили 9 000 наборници. SS — съкратено от *Schutzstaffeln* - охранителни ешелони (отряди).

⁵ *Reichsarbeiterdienst* - трудова повинност на Райха. От 26 юни 1935 г. задължителна за всички младежи от двата пола.

⁶ От декември 1938 г. Хайнрих Химлер, началник на полицията и министър на вътрешните работи смекчава критериите за подбор, за да увеличи броя на новобранците в частите за охрана и различните поделения на SS.

нито полюбопитства дали съм член на националсоциалистическа организация. Нито веднъж не настоях за по-специално отношение или направление.

Щом ме зачислиха, още сутринта се озовах пред висшето кадетско училище в Лихтерфелде, голяма сграда в пруски стил в Щеглиц, в южната част на столицата⁷. Там ми казаха къде е моята част и къде ще спя. Имах право на две сивозелени униформи и дълго палто. На яките имаше знака на SS-охранителния взвод.

Бях включен във Verfügungsguppe (Отряд на разположение), наричан Leibstandarte Adolf Hitler - полк, смятан за част от личната войска на Фюрера⁸. Като отличителен знак носехме тясна ивица плат с това име, защита за левия ръкав на униформата. Две други части от по 3000 души, Deutschland и Germania, допълваха нашата Verfügungsguppe⁹. Година или две по-късно те бяха прегрупирани под името Waffen SS¹⁰. Още по-късно на всички мъже в полка татуираха на лявата ръка горе кръвната им група, също като на пилотите-изстребители и на моряците. Сега, след толкова време, татуировката вече се е изличила от кожата ми. Следите от моя Rh-фактор са изчезнали. Не е останало нищо.

И така, станах войник в пета рота на личната охрана или за да съм точен, в първа рота на втори батальон. Предназначението на частите зависеше от ръста на състава. Най-високите, двуметровите дангалаци бяха събрани в първи батальон на първа рота. С моя метър и осемдесет и два аз се озовах малко по-долу, при „дребните“, ако мога да се изразя така, точно пред третия и последен батальон.

От всичко това леко ми се виеше свят, имах чувството, че не проумявам някои неща. Все още не знаех почти нищо за този Хитлер и не мисля, че бях единственият. Изпънатите ръце и поздрава Heil!, построяването като за парад, всичко беше ново за мен. Трябва да призная, че въпреки това изпитвах странно спокойствие. Обстановката ми вдъхваше усещането, че ставам значим, придобил съм нещо в повече и по-добро. Тук човек се чувстваше избран, определен за член на елитна част, за участващ в парадите отряд, в първите редици на нещо, чиито контури може да ми се струваха мъгляви, но разбира се, скоро щяха да се очертаят.

Военната ни подготовка се състоеше предимно от физически упражнения. Аз много тичах, тренирах бягане на 400 метра и на средни разстояния. От време на време ходех в спортната зала и там често виждах да загрява много популярният тогава

⁷ През 1934 г. частите на SS установяват там щабове си. През Нощта на дългите ножове - 30 юни 1934 г., в подземията на тази сграда са били разстреляни 40 началници на SA.

SA - Sturmabteilung - шурмови отряд. До 1934 г. начело е капитан Рьом. Заподозрян в интриги срещу канцлера, Рьом е разстрелян, а мястото на SA заема SS.

⁸ Leibstandarte-SS Adolf Hitler - Националсоциалистическа бойна организация на SS „Адолф Хитлер“. Създадена е през 1933 г. Тази лична охрана се състои тогава от 120 души под началството на Йозеф Дитрих.

⁹ Четвърти полк е формиран по-късно и наречен Der Führer.

¹⁰ На 17 август 1938 г. Хитлер определя с декрет Verfügungsguppe SS като военна единица, „която не е част нито от Вермахта, нито от полицията“. Обозначението Waffen SS се появява за пръв път в официален документ на 7 ноември 1939 г. Според него то обединява „всички въоръжени части на SS и на полицията“.

боксьор-аматьор тежка категория Адолф Клайнхолдерман. Почти не ни учеха да стреляме. Преди да избухне войната, бях ходил в тира¹¹ само два-три пъти.

За сметка на това частта ни беше модерна, изцяло моторизирана, за да е готова при нужда да се намеси веднага. Говорехме си, че от техническа гледна точка нашите дивизии значително са изпреварили старата армия на Райха. Впрочем към охранителите вече се бяха присъединили някои висши офицери от Вермахта. Чувах, че други идвали от полицията.

Спахме по шестима в стая. Четирима от нас пушеха цигари. Не бих казал, че имахме идеали. Поне за себе си мога да твърдя, че нямах. Бях на двайсет, имах желание за промени. По време на отпуските излизах понякога с другите да се поразтъпча, да се усетя в младежка среда и тогава изпитвах известна гордост.

¹¹ тир – стрелбище – Бел. Ред.

ВОЙНАТА НА ЦВЕТЯТА

През март 1938 година ни мобилизираха, за да окупираме Австрия. Всичко приключи за няколко часа. На 12 март войската премина безпрепятствено границата и аншлусът бе обявен официално още на другия ден¹². Наречекоха това Blumenkrieg (война на цветята). Нашата част не даде нито един изстрел. Във Виена се настанихме в двора на манастир. Калугерките ни наблюдаваха отдалеч. Изглеждаха много плахи. В края на краищата те ни сложиха дюшеци на пода в трапезарията. Много се смяхме, ядохме и пяхме до късно през нощта.

Три месеца по-късно срещнах бъдещата си съпруга. Случи се в Берлин, на пролетно празненство, организирано от полицейски оркестър в големия парк Трептов. Добре помня, че приятелите от казармата настояха да ида с тях. Трябваше да отстъпя. Та този следобед, сред звуците на оркестъра срещнах Герда, Герда Лахмунд, която току-що беше навършила осемнайсет. Излизаше за пръв път. Преди да се разделим, тя ме покани да отида другата седмица на гости у тях, наблизо, в Рудов, в жилището на нейните родители. Оттогава се виждахме често, няколко пъти на месец. Изтърсвах се най-често без предупреждение. Нямаха телефон.

Герда стажуваше в министерството на икономиката, във външнотърговския отдел. От височината на своя метър и седемдесет и осем тя правеше впечатление на сериозна девойка, приличаше малко на учителка. Носеше къса коса и лицето ѝ излъчваше кротост. Герда беше хубава. Говорихме си на „вие“ поне две години. Връзката ни не започна с любов от пръв поглед. Любовта дойде по-късно.

Родителите на Герда бързо ме приеха. Случваше се да помагам на баща ѝ в градината, защото имаше болна ръка. Политически беше краен левичар. По време на Първата световна война е бил член на USPD, ляво крило на SPD, Германската социалдемократическа партия¹³. Жена му влязла в SPD през 1916^a. И двамата стопроцентово подкрепяха работническото движение. Целият квартал беше открай време работническа крепост. Там имаше големи заводи като АЕГ и Хеншел, както и много стоманолейрни заводи и фабрики за кабели.

С бащата се разбирах добре. Двамата никога не сме си говорили за Хитлер или за националсоциалистическия режим. Той сигурно беше видял свои другари, поели към концентрационните лагери, или напускащи страната, но никога не бяхме засягали тази тема. Той ли не искаше? Или се боеше от нещо? Нямам отговор. Зная само, че малко преди Хитлер да вземе властта, бъдещият ми тъст е предупредил: който пуска в урната бюлетина за нацистите, гласува за войната.

Той не ме разпитваше за службата ми, аз не му задавах въпроси за съвременната политическа ситуация. Имах чувството, че така е добре. Той ме водеше понякога при Паул Фолкман, когото всички наричаха „чичо Паул“, стар партийен деец и близък на

¹² На 10 април германци и австрийци ратифицират Аншлусът с плебисцит, на който 97% от гласувалите дават съгласието си. Това е „стратегическа и мобилизираща“ победа на нацистите, подчертават Рьоне Жиро и Робер Франк в „Размирна Европа и нови светове“.

¹³ USPD - Независима социалдемократическа партия. Социалистическа формация на крайната левица създадена през 1917 г. и разпусната през 1931 г.

Ернст Ройтер, берлинския кмет социалдемократ след войната. Те двамата също не говореха за политика. Поне не с мен.

От разстоянието на времето 1938 година ми изглежда един от най-приятните периоди. Всички още помнеха добре Олимпийските игри, Германия беше сякаш на върха на славата си, а безработицата, засегнала милиони, беше изчезнала внезапно. Към това се добавяха и проявите на радост, на колективен ентузиазъм, възгласите, приветстващи публичните появи на Хитлер. Вярно, че аз никога не съм участвал в такова събрание, нито дори в приет от Фюрера парад на нашия полк, защото тези изяви бяха привилегия само за най-високите сред нас. Успяха все пак да си представя каква атмосфера цари тогава, като хвърлях поглед на първите страници на вестниците в трапезарията на казармата и слушах в нашата стая радиото, по което предаваха някои речи.

Не разбрах нищо за Кристалната нощ¹⁴. Абсолютно нищо. Тогава никой не отвори дума за нея, поне не в мое присъствие. Възможно е също онази нощ да са ни забранили да напускаме казармата, без да ни обяснят защо.

През пролетта на 1939 година отново ни мобилизираха, за да навлезем в Чехословакия¹⁵. И този път напреднахме, без да срещнем и най-слаба съпротива. Прекосихме Судетите, стигнахме в Словакия и се настанихме за седмица в предградията на Жилина, град по склоновете на планинска котловина. Отношенията ни с населението бяха по начало по-скоро приятелски. Някои хора изразиха страха си. На тях се опитвахме да обясним, че искаме само храна и легла, за да спим. Семейството в дома, в който бях настанен, веднъж ни направи сладки. Преди да тръгнем, тези хора даже ми дадоха подарък за Герда, бяла блуза със собственоръчно извезана шевица в ярки цветове.

Тази война, която не беше никаква война, много ни забавляваше. Всичко изглеждаше лесно. Непрекъснато си почивахме, излегнали се навън под оловното слънце. Всеки път, щом минеше да ни види, ротният ни предупреждаваше: „Който се прибере в Берлин слънчасал, ще си има работа с мен!“. За да си предпазя кожата, си намазах лицето с цинковия крем, който всеки войник носеше в аптекката си. Бързо хванах тен.

Следващото лято нашата рота потегли, този път за шест седмици, към Южна Германия, към баварската планина Оберзалцберг, където Хитлер имаше хижа. За пръв път отивах в Берхтесгаден. Тогава не можех да си представя, че един ден ще бъда често там, близо до Фюрера.

Престоят мина в селска и много спокойна атмосфера. Реших, че и това е тренировка, за да сме във форма. Казармата беше много модерна и функционална. Спортувахме, от време на време се упражнявахме в стрелба в подземиято, пригодено за тир. И все почивахме. Беше лятото на 1939 година, само няколко дена, преди да почнат военните действия.

¹⁴ През нощта на 9 срещу 10 ноември 1938 г. 20 000 евреи са арестувани, 191 синагоги, подпалени и изпепелени.

¹⁵ На 15 март 1939 г. германските войски окупираха Чехословакия, която преставаше да съществува. Разделена е на „протекторат Бохемия и Моравия“ и Словакия, всъщност сателит на Райха.

През септември ни мобилизираха, за да заминем за Полша. Предполагам, че всички си мислехме - навлизането ще е пак детска игра, както в Австрия и Чехословакия. Не бих повярвал, че новата кампания ще отприщи световен конфликт, който ще въвлече и французите, и англичаните. Може някои от нас да са си задавали въпроси, да са изразили опасения, не и аз.

Та тръгнахме от казармата в Лихтерфелде няколко дена, след като първите германски части бяха навлезли в Полша¹⁶. Изминахме пътя с триосни военни коли марка „Круп“. Най-напред останахме малко повече от два дни в Силезия. Не се случи нищо, боевете вече бяха приключили. После продължихме на изток. Изневиделица нападение, стрелба. Улучиха в главата другар, роден край Констанцкото езеро. Ето го и първия ми истински допир с войната. Кратък, напрегнат. Щом всичко утихна, продължихме до околностите на Варшава. Преди да пристигнем, многобройни германски части вече бяха заели позиции. Отново стрелба, този път малко по-далеч.

И тогава, на 24 септември 1939 година, пред крепостта Моделин, ротният ме попита: „Ти си от Силезия, сигурно знаеш някоя и друга полска дума и можеш да ни помогнеш?“ Отговорих, че се оправям с научени в училище полонизирани немски изрази, които наричахме *Wasserpolnisch* („воден полски“).

И ето ме с един офицер и още двама войници тръгнали с бяло знаме към крепостта да преговаряме те да се предадат. Щом влязохме, запознахме полските войници с предложението си. Веднага ни отговориха, че е невъзможно, не могат да вземат такова решение сами, защото и те имат началници. Нашият офицер реши да приключи разговора и да се махаме. Докато се връщахме, тъкмо когато щяхме да прекосим загражденията и да се върнем при нашите, върху нас се изсипа дъжд от куршуми. Раниха ме, в гръб. Първият куршум прониза гърдите ми, белите дробове, само на два сантиметра от сърцето. Втори се заби в ръката ми. Няколко души дойдоха да ме вдигнат, превързаха ме, сложиха ми канюла, защото губех много кръв. Още помня пяната, която виждах да излиза от устата ми, преди да изгубя съзнание.

Преливане на кръв. Медицински обоз. Евакуираха ме най-напред в болница в Лодз, централна Полша. Отново преливания и превръзки. После ме пренесоха с други ранени в специален влак - беше чисто нов, изцяло пригоден за медицински цели, и пътуваше за Германия. Още виждам хората по пероните как ни приветстват при всеки престой по гарите. Спряхме близо до Ваймар, в Бад Берка, където ни настаняха в болница за цивилни. Не бяхме много. Хирурзи, лекари, целият персонал полагаше изключителни грижи за нас. Като първи ранени във войната заслужавахме специално внимание. Щом ме вдигнаха на крака, ми предписаха почивка, шест дълги седмици в планинско курортно селище, в Байришцел, в най-южната част на Бавария. Преди да отида на чист въздух, Герда дойде да ме посети. Тогава си заговорихме на „ти“. Тогава получих и право на първата си целувка.

Времето в планината ми се отрази добре. Грижеха се за мен от сутрин до вечер при прекрасни условия. Срещу курорта, от другата страна на долината, се виждаха

¹⁶ На 1 септември 1939 г. германските армии нахлуват в Полша. В нападението участват въоръжени батальони на SS. В „*Die Waffen SS*“ Волфганг Шнайдер пише, че частите „Мъртвешка глава“ от Горна Бавария, Бранденбург и Тюрингия са били разположени зад 10-а и 8-а армии, за да „умиротворяват“ и „прочистват“ териториите, като по този начин стават „първите, които реализират политиката на системно изстребление“.

бараки, пазени от войници. Там имаше пленници. Изпращаха някои от тях в нашия санаториум да чистят, да вършат и друга работа по поддръжката. Веднъж един пленник дойде да почисти радиатора в моята стая. Завързахме кратък разговор. Попитах го как се е озовал тук. Мъжът ми обясни, че е затворник в концентрационния лагер (KZ или Konzentrationslager) в Дахау, край Мюнхен¹⁷. За пръв път чувах за него. Той уточни, че е пратен тук по силата на някакво разпореждане, предвиждащо трудова дейност в областта. Беше Bibelforcher, свидетел на Йехова¹⁸. Но трябвало да се отрече, да заяви писмено, че вече не принадлежи към тази секта.

Когато се върнах в Берлин, в Лихтерфелде, включиха ме в рота за възстановяващи се войници. Единствената ни работа беше да сновем из казармата. Веднъж в средата на април срещнах моя ротен, капитан (Hauptsturmführer SS) Вилхелм Монке. И той е бил ранен, навярно някъде на северния фронт, в Дания или Норвегия, защото полската кампания беше приключила преди няколко месеца¹⁹.

Попита ме дали зная къде ще ме зачислят след тази казармена ваканция. В отговор свих рамене - какво да му кажа? Монке знаеше, че съм сирак. Допускаше, че следователно нямам къде да ида. Предложи ми да взема още няколко дни почивка, на село, във ферма на север, недалеч от Дания. Къщата била в Холщайн, при устието на Елба и принадлежала на брата на Теодор, „Теди“ Виш, командира на нашия батальон. Монке ме увери, че не вижда нищо нередно да отида там, още повече, че можех и да помогна за едно-друго, ако стане нужда. Добави даже, че, ако поискам, мога да остана и по-дълго, което подсказваше, че положението на нещата още е добро, а продължението на войната вещае добър край.

Останах във фермата малко повече от две седмици. За моя голяма изненада отново се озовах лице в лице с войната. Видях британски бомбардировачи да летят над главите ни, изстребителите да пикират, да се носят в бръснеш полет и да стрелят по къщите наоколо. Докато бях там, изгоряха две. Нощем често виждахме на другия бряг на Елба град Куксхавен обгърнат в пламъци. Докато бях там, вражеските самолети минаха много пъти над това пристанище, важно за германската флота. Около фермата имаше окопи за защита от въздушните нападения.

Този престой остави отпечатък в мен. След походите в чужбина без или почти без престрелки, след кампании, по време на които не успях да разбера какво става, ето ме изведнъж наред военните действия, и то на немска земя.

¹⁷ Един от първите концентрационни лагери, създаден от нацистите още през март 1933 г. В началото на 1940 г. в Третия райх е имало шест: Дахау, Заксенхаузен, Бухенвалд, Маутхаузен, Флосенбург и Равенсбрюк. Лагерите са били подвластни на SS, отдела за сигурност, ръководен от Хайнрих Химлер. Дахау бил в I^{ва} категория, там трябвало да се изпращат арестанти, чието реабилитиране е било възможно.

¹⁸ През 1930 г. Свидетелите на Йехова получават немското име Ernste Bibelforscher (днес Zeugen Jehovas). Преследването и изпращане в лагери на Свидетелите на Йехова започва, веднага щом нацистите вземат властта.

¹⁹ Военното командване на Варшава капитулира на 27 септември 1939 г.

КАНЦЛЕРСТВОТО НА ФЮРЕРА

Отново в Берлин, аз се върнах в резервната рота. Същото беше направил и Монке. След десетина-петнайсет дни той заповяда да ме извикат. Каза ми, че на батальонния командир Теди Виш му се обадили от канцлерството на Райха, от името на някой си Вилхелм Брюкнер, командир на личните адютанти на Фюрера. Търсели човек за свободно място в Begleitkommando, отряда, охраняващ Хитлер. Брюкнер не дал повече подробности, уточнил само, че бързат и че им трябва свестен младеж, на когото може да се разчита. Теди Виш говорил с Монке, който веднага споменал за мен. Подчертал, че съм бил сериозно ранен на фронта, сирак съм и последен син в семейството, следователно според действащото тогава правило във войската трябва да бъда оставен в резерва, далеч от сраженията. За предвиждания пост това било допълнителен аргумент в моя полза. Двамата мъже взели предвид и престоя ми на село при брата на коменданта, подчертали, че всичко е минало чудесно и съм бил старателен помощник... С една дума, Теди Виш се обадил в канцлерството, че е намерил подходящ човек, войник, който няма да създава проблеми.

Минути по-късно Монке ме качи в една кола и ме закара до входа на канцлерството на Фюрера. Намирахме се на Вилхелмщрасе № 77, в центъра на Берлин и на квартала на министерствата и посолствата. Райхстагът е на стотина метра, зад Бранденбургската врата. Не помня точната дата, но трябва да е било на 2 или 3 май 1940 година. Затова пък отлично помня първите си впечатления, щом се озовах пред масичката в приемната, срещу постовия, комуто моят началник обясни набързо защо сме тук, след което се сбогува с мен и си тръгна.

Веднага извикаха Вилхелм Брюкнер. Той ми обясни накратко, че започвам веднага и ще съм разсилен, който снове непрекъснато напред-назад из коридорите, та ще е най-добре да ида веднага да си прибера нещата от казармата, да се върна и се настаня тук.

Час и половина по-късно бях отново в просторния хол, този път с куфар в ръка. Войник от охраната ми каза да го последвам и ме заведе в моята стая на първия етаж в дясното крило на сградата, което той наричаше адютантско (Adjutantenflügel). Каза ми само, че ще живея там, и ме остави сам.

Загубен съм. Какво да правя? Как да се държа, как да поздравявам? Как да обясня рязката промяна в положението си, внезапното ми внедряване в канцлерството на Райха, сграда, натежала от германска история и сега резиденция на Хитлер²⁰, човека, когото бях виждал преди няколко години на олимпийските игри заобиколен от екзалтирана тълпа?

Излязох от стаята. След няколко метра срещнах двамина от охраната, вече мъже на възраст, прехвърлили трийсетте. Те ме упътиха през коридорите и помещенията, а пред централното стълбище към големия салон „Хинденбург“ ми обясниха, че Фюрерът живее тук, на следващата площадка, на първия етаж. Предупреди ме, че

²⁰ От 1934 г. Хитлер се настанява окончателно в тъй нареченото старо канцлерство. Преди него княз Ото фон Бисмарк и Фридрих Еберт са обитавали тази сграда, проектирана от архитекта К. Ф. Рихтер през 1793 г. Последните развалини на канцлерството на Райха са разчистени през 1949 г.

сигурно ще го срещам и тогава трябва „да се дръпна леко встрани“ и много да внимавам, ако ме заговори.

Уплаших се. Докато си лягах, мислех само за него и как да го избягвам, в никакъв случай да не го срещам. Какво ли можех да отговоря на Фюрера, аз, нищо и никакво селско момче, застанало срещу човека, когото явно боготвореше цял народ? На другия ден и през следващите напразно се опитвах да се успокоя, като свиквах със средата и подхващах разговор с новите си колеги. Сред първите беше Вили Каненберг. Нисък, набитичък, с хапливо чувство за хумор и всякога готов язвителен отговор. Той беше домоуправител на Хитлер (Hausintendant), важна личност тук. Отговаряше за храната, напитките и тям подобни. Разполагаше със свой персонал и адютанти. В неговата Bauernstübchen, нещо като бюфет в стая до кухнята, човек можеше по всяко време на денонощието да седне на пейка, да хапне, да пийне чай или бира.

Началникът на Begleitkommando се казваше Бруно Геше. Стар съпартиец на Хитлер, негов сподвижник от самото начало. На униформата си носеше златната значка на националсоциалистическата партия, както разбрах по-късно, отличие означаващо, че номерът му на член на NSDAP е сред първите 100 000²¹. С Геше се общуваше лесно, той се държеше по-скоро любезно и поначало не беше суров човек. Лицето му се запомняше, имаше силна издадена брадичка, беше и леко кривоглед. Той ми обясни накратко какви ще са задълженията ми, как на първо време ще тичам напред-назад, ще взимам документ, телеграма или писмо и ще ги нося на еди-кой си адютант на Фюрера. Ще ми се налага и да оставям кореспонденция или преглед на печата направо в кабинета на Хитлер, на някой от камериерите му, или на Ханс Хайнрих Ламерс - началник на канцлерството на Райха, на Ото Майснер, началник-канцеларията на президента, човек, бил навремето в близост до великия маршал Паул фон Хинденбург, или на някой си Валтер Хевел, дясна ръка и офицер за свръзка на министъра на външните работи Рибентроп. Списъкът с имена ставаше все по-дълъг, местоположенията се пресичаха, накрая се сблъскаха и оплитаха. Възможни бяха всякакви задачи. Войната умножаваше комуникациите, увеличаваше информацията и източниците с все по-ускорено темпо. За да разбере как ще е разпределено времето ми, какво ще правя следващите четиридесет и осем часа, трябваше само да надникна в тетрадка в приемната, парафирана всяка сутрин между осем и девет часа от него лично или от адютанта му, лейтенант (Obersturmführer) Франц Шедле.

В отряда бяхме не повече от двајсет души. Много скоро установих, че в този екип ежедневните задължения бяха различни. Имаше разсилни, какъвто бях сега аз, други обслужваха телефонната централа, трети дежуреха в приемната или стояха на пост на едно-две места в канцлерството, имаше най-сетне и такива, които придружаваха Фюрера по време на пътуванията му, което щях да правя малко по-късно и аз. Тези длъжности бяха взаимно заменими, следвайки ритъма три по осем, тоест дежурство от четиринайсет до двајсет и два, от двајсет и два до шест или от шест до четиринадесет часа. През първите години на войната този график се спазваше повече или по-малко, но по-нататък, след все по-многобройните военни поражения, непрекъснато се нарушаваше.

²¹ През 1939 г. нов член на NSDAP е получавал партийна книжка с номер някъде отвъд седемте милиона.

ПЪРВА СРЕЩА С ХИТЛЕР

Излизаше, че засега съм вързан за кореспонденцията, добър начин да се ориентирам сред хората тук и тяхната значимост. Изходна точка беше приемната, в която се озовах първия ден. През тази малка стая вляво в дъното на двора посетителите влизаха и излизаха от канцлерството, там оставяха чувалите с пощата, пакетите, спешните съобщения и вестниците. Всичко минаваше оттам, денонощно. Бяхме трима, прави зад малка маса. Аз сновях из коридорите, другите двама посрещаха посетителите, поемаха палтата им за гардероба и се обаждаха по телефона да съобщят за идването им. Рядко посетител завършваше разговор с някой от нас. Струваше ми се, че долавям у тях известно притеснение, тревога, предизвикани навярно от символиката на това място, но и от нашето присъствие, което сигурно трябваше да подсказва, че Хитлер е наблизко и много бързо би разбрал от нас за неуместна дума или държане. Те сякаш виждаха в нас приближени на Фюрера, нещо като лична гвардия на висшата личност в държавата. По отношение на мен впечатлението беше погрешно, но то подклаждаше тогава в мен трескавост, която упорито не отшумяваше.

Ако трябваше да се претърси посетител, правеше го в съседна стая малък екип от двама-трима мъже от Reichssicherheitsdienst (RSD) и никога нашият отряд²². „Фюрерът не би позволил човек от личната му охрана да се отнесе така към негов гост“ - обясниха ми веднага.

Отначало носех пощата всъщност на едни и същи четирима души: двамата лични адютанти на Фюрера, Вилхелм Брюкнер и Алберт Борман, брат на влиятелния Мартин Борман, тогава член на личния генерален щаб на Хитлер, на посланика Валтер Хевел и на Хайнц Лоренц, дясната ръка на началника на пресслужбата Ото Дитрих. Стаите им бяха една до друга на първия етаж в адютантското крило. В края на коридора, само на няколко метра, беше апартаментът на Фюрера, човека, когото исках на всяка цена да избегна. Ерих Краут, младеж от отряда, с когото дежурех, изглежда, веднага бе доловил страха ми. Един ден мило ме посъветва да позаобикалям и така да намаля риска от среща с Хитлер. Вместо да минавам през голямата централна зала, трябваше да излизам на двора и през служебния вход точно отсреща да се качвам на етаж по втората стълба. Съвет, който, разбира се, побързах да последвам.

Рядко задавах въпроси. Не смеех. Срещах разни хора. Почнах да се ориентирам, да разбирам кодовете, навиците. Но ми трябваше време. Чувствах се недоелян, ужасно непохватен, прекалено скован в държането си, все още силно белязано от двете и половина години служба в Leibstandarte. Тук не говорех като в казармата, нямаше „Тъй вярно!“ или изопната ръка при среща с официално лице или офицер. Чувствах се по-скоро в административна, цивилна институция. Отношенията ми с тези, които започнах да наричам камеради²³, не бяха фамилиарни, но доста непринудени, много по-цивилизовани в сравнение със строгия режим там, откъдето идвах.

²² Служба за сигурност на Райха, ръководена от 1935 г. от лейтенант Йохан Ратенхубер. RSD е полицейска част, към която също има Begleitkommando - създаден специално за Фюрера конвоиращ отряд, присъединяван обикновено към Begleitkommando Adolf Hitler на Рохус Миш.

²³ С „колеги“ превеждаме тук немската дума Kamerad (в електронното издание използваме оригиналната дума „Камерад“), дадена е кавички в целия текст, защото Миш я използва вместо думата Genosse, която на немски обозначава съпартиец комунист или социалист. - Б. пр.

Тук имаше „млади“ и „стари“, разделени от невидима, но доловима за всеки черта. Тази пролет на 1940 година „старите“ все още видимо преобладаваха в нашето Begleitkommando. Повечето бяха мъже, прехвърлили четирийсетте, израсли в националсоциалистическата партия. Бяха близки с Хитлер, защото са били до него още преди да вземе властта през 1933. На практика всички имаха чин майор (Sturmbannführer), но от военна гледна точка си бяха едно нищо, нула. Към този много тесен кръг принадлежаха само членове на NSDAP. Изключение правеше Макс Аман, един от най-възрастните, отдавна прехвърлил петдесетте. Беше сред малцината участвали във войната от 1914-1918, когато е бил адютант. На фронта се беше сражавал рамо до рамо с Хитлер. Още при първата ни среща се похвали, че е пикал заедно с Фюрера до някакво дърво. Това още го разсмиваше. Беше и единственият, с когото Фюрерът говореше на „ти“. Всички останали, без изключение, се обръщаха към шефа на „вие“, даже участвалите в пуча от 1923 година.

Седмица по-късно, на 8 или 9 май, ме извикаха в кабинета на Вилхелм Брюкнер. За пръв път бях удостоен с правото да ми бъдат зададени въпроси: за това откъде съм, за чина ми на старши сержант (Scharführer), получен в Полша, за моя железен кръст втора степен на ранен през войната, къде и как съм бил улучен от неприятеля и как я карам с „колегите“. Разговорът беше по-скоро доброжелателен, тонът непринуден, донякъде бащински. Като видя военните ми ботуши на килима, Брюкнер възкликна: „Това шефът не го харесва!“ Реши, че трябва час по-скоро да си намеря подходящи обувки, като за целта се представя на Вернике от интендантството (Hausverwaltung) при канцлерството на Фюрера. Продължавайки разговора, той се приближава бавно към вратата: „Колегите ще ви кажат къде е.“ Аз го следвам, леко го изпреварвам. С една ръка натискам дръжката и дърпам вратата към себе си, за да му направя път да излезе. Той рязко спира. И ето ни срещу Хитлер, застанал пред нас и сякаш чул целия разговор.

Той ме наблюдава един миг. Пристъпва напред. Държи в ръката си писмо. Аз съм на метър от него.

Гледам го, без да го виждам. Студено ми е. Вледенен съм. От ужас. Горещо ми е. Искам да изчезна, да потъна вдън земя. Брюкнер взема думата, обяснява много ясно, че са имали нужда от попълнение и съм нов. Хитлер сякаш не го слуша, той сякаш вече всичко знае, всичко е чул. С учудващо спокоен глас, обикновен, много различен от този на речите, с които приветства тълпите, пита адютанта си:

- Та откъде е този младеж?

Мой ред е. Престрашавам се и правя напразни усилия да запазя привидно самообладание, а тонът ми да е ясен, отчетлив:

- От Горна Силезия. Близко до Опелн.

- Тук има ли силезийци? - попита Хитлер, продължавайки да гледа адютанта си.

- Едва ли - отговори Брюкнер.

- В такъв случай мисля, че може да направи веднага нещо за мен — казва той и слага писмото в ръката ми. - Занесете го на сестра ми Паула във Виена.

Хитлер се обръща и изчезва от стаята. Ето, свърши се. Стоях като вцепенен, леко замаян, но и сякаш облекчен, освободен от бремето, което не бях успял да смъкна от гърба си, откакто бях тук. Разменените няколко думи ме бяха приближили към другите, към „колегите“. Прославеният Фюрер, когото току-що бях видял, не беше нито чудовище, нито свръхчовек. Хитлер вече не беше Хитлер. Изглеждаше нормален. Страхът ми не беше изчезнал напълно, но беше поотслабнал, беше се посмекчил. Гледах вратата. Беше отворена. Изведнъж гласът на Брюкнер ме върна към действителността: „Вашите колеги ще имат грижа за останалото“.

Най-сетне се съвзех и слязох в кухнята. Там ми връчиха пакет с храна за през нощта. Поизчаках да ми дадат за сестрата на Хитлер и втори пакет, много по-голям от първия. Трябва да беше сладкиш или торта, приготвена от церемониалмайстора Артур Каненберг. Откараха ме веднага на гарата и малко след двайсет часа потеглих е нощния влак за австрийската столица, На мое име беше запазен кушет.

Вече не помня адреса на сестрата на Хитлер, нито в кой квартал живееше. Но още виждам ясно копчето на звънеца на входа на сградата, на който нямаше име, както и на вратата на нейния апартамент на четвъртия етаж.

Някой ѝ се беше обадил и тя ме чакаше. Подадох ѝ пакета и писмото, а тя ми предложи чаша чай и дребни сладки. Попита ме как е брат ѝ, какво става в канцлерството, в Берлин. Не можех да ѝ кажа кой знае какво, не намирах теми за разговор. Изпелтечих нещо, обясних, че съм нов и отскоро съм включен в отряда телохранители. Останах малко повече от половин час и се сбогувах.

Като излязох, се запътих към хотел „Империял“, защото преди да тръгна, ми бяха обяснили, че там винаги има три стаи, запазени за нас. Но пред разкошната сграда предпочетох да дам заден ход. Не се престаших. Не беше за мен. Докато вървах, мислех за Брюкнер. Малко преди да тръгна, той ми каза, че ако искам, мога на връщане да позаобиколя и да си почина няколко дена у дома, на село.

Два часа по-късно бях във влака за Бреслау. В Опелн се качих на малка мотриса и се озовах при баба. Откакто дядо бе починал през 1936^a, тя живееше сама във фермата. Останах при нея цели три дни.

С И БЕЗ ФЮРЕРА

Когато се върнах в Берлин, веднага разбрах, че Хитлер не е в града. Канцлерството изглеждаше празно, странно спокойно. Фюрерът беше на Западния фронт, за да ръководи офанзивата срещу Франция²⁴. Отсъствието му щеше да продължи цели два месеца. Последваха го мнозина от неговото обкръжение, сред които Вилхелм Брюкнер и Валтер Хевел.

Използвах това време. В интендантството ми дадоха купон, с който да си купя нова униформа. Най-напред се снабдих с чифт чисто нови ботуши от един магазин на Фридрихщрасе. После, малко по-нататък, на Тауентцинщрасе, улицата продължение на Курфюрстендам, шивачът, който се грижеше и за дрехите на Хитлер, ми уши униформа по мярка. Имах право на класическия модел: сивозелена униформа като тази в казармата, но сега от много по-хубав плат. Единият панталон беше дълъг, прав, вторият - с кройка, уширена на хълбоците, с двата ясно различими полукръга между кръста и коляното - тъй нареченият брич. На левия ръкав на куртката, високо над лакътя, беше зашита малка ивица плат с името на Фюрера - отличителен знак на членовете от отряда телохранители „Адолф Хитлер“.

В канцлерството срещях куп хора, камераци от отряда и постепенно почнах да разговарям по малко с тях. Най-напред с Аугуст Кьорбер, един от „старите“, от онези, които носеха на куртката си златната значка на националсоциалистическата партия. Беше към трийсетте. С времето станавме доста близки. Той беше, тъй на се каже, отговорният за приемната, където прекарвахме по-голямата част от времето. Кьорбер беше много богат човек, разправяха, че е милионер. Ръководеше предприятие, което превозваше с огромни камиони през цялата страна тонове чакъл за строежа на магистрали. По-късно можах лично да се уверя, че в обкръжението на Хитлер е сред малцината, които му казваха доста открито какво мислят. Както и други отдавнашни членове от отряда за охрана на Фюрера, Кьорбер се беше включил през 1933 година в командваната от Йозеф Дитрих строга лична охрана на Хитлер²⁵. Беше верен на Хитлер и близък с него човек, но щях да го виждам много рядко в канцлерството, с изключение на последните месеци на режима, когато щеше да разговаря по-често с Фюрера.

Макс Аман беше един от „старите“ последвали през юни Хитлер във Франция. Когато се върна, разбрах, че е придружил Фюрера по време на краткия му престой в Париж²⁶. Неписано правило изискваше хората от охраната, посочени да придружат „шефа“ на официална среща или при важно посещение, да се избират всъщност според това доколко са „стари“. Ето защо стари бойни другари щяха да са до Хитлер на срещите му с Мусолини. С шепа от тях той отива и да подпише примирието с Франция

²⁴ Хитлер потегля със своя специален влак от Берлин вечерта на 9 май, за да отиде в новата главна квартира в Ейфел, недалеч от Мюнстерейфел, кръстена Felsenest („Скално гнездо“). Оттам започва своята мълниеносна война (Blitzkrieg) срещу Холандия, Белгия и Франция.

²⁵ Създадената от Хитлер през 1933 г. Stabswache отряд от стотина телохранители, се превръща същата година в Leibstandarte SS Adolf Hitler под командата на Йозеф Дитрих, наричан Зеп. Член на NSDAP още от 1923 г., той е удостоен през 1941 г. с чин генерал (Obergruppenführer) на войските SS.

²⁶ На 28 юни 1940 г., придружен от Макс Аман и Ернст Шмид и двамата негови другари от Първата световна война, Хитлер отива за пръв и последен път в окупирания френска столица.

в Компиевската гора²⁷. Трябваше да призная, че този начин на подбор по-скоро ми допадаше. Успокояваше ме, че ме държат, поне засега, настрана от подобни събития.

Мога да спомена и Ото Ханзен, Адолф „Ади“ Дир, Хелмут Берман, Шлотман и Рюс - малките имена на последните двама съм забравил. Заедно те образуваха онова, което можеше да се нарече първично ядро (Stamm) на охранителния отряд. Те всички са били край Хитлер преди той да дойде на власт. Всички се държаха много сърдечно с мен.

Карл Вайхелт беше още една важна личност в отряда. Намираше по средата между „млади“ и „стари“. Беше сред малцината, получили истинско военно образование. Демонстрираше подчертана елегантност и финес в начина, по който се държеше и разговаряше.

Вайхелт винаги намираше време да ми помогне, да ми даде съвет за работата ми и за начина, по който трябва да се държа сред хора или в по-тесен кръг в присъствието на Фюрера. Това ми помогна много и по-късно.

През този относително спокоен период преди Фюрерът да се върне, ме обучиха да работя в телефонната централа. Произведена през 1939^a, тогава тя беше свръхмодерна. Функционираше не със система от щифтове, а със сърповидни клавиши и с цветен код, много лесен за разпознаване. Единствената червена лампичка беше за Фюрера, другите бяха бели, зелени и жълти. Телефонният номер на канцлерството, всъщност на личния апартамент на Фюрера, беше 12-00-50. Той остана непроменен чак до края на Третия райх. Такава телефонна централа можеше да установи връзка с който и да било номер, без тя да минава през централите в пощата. Бяхме напълно независими. И аз имах пряк номер, за да могат да се свържат незабавно с мен, същият 12-00-50, към който трябваше да се добави 157. Херман Грец, техникът от пощата, прокара линията в стаята ми, а малко по-късно и в апартамента, в който живеях със съпругата си.

Там, в телефонната централа, видях за пръв път Ото Гюнше. Бяхме на същата възраст, но е различна биография. Роден в град Йена, Гюнше беше влязъл много рано в Хитлеровата младеж и в отряда на телохранители „Адолф Хитлер“, още през първите години след тяхното създаване. Много млад беше станал и младши лейтенант (Untersturmführer). Месеци, след като бях постъпил, двамата най-редовно се срещахме в коридорите или в приемната на канцлерството. Както и други от „старите“, той често повтаряше, че искал да участва във войната, да се докаже, да стане истински войник, с оръжие в ръка. Ако паметта не ме лъже, Гюнше отиде за кратко на фронта, преди да стане личен адютант на Фюрера през 1943 година.

През целия този период никой от отряда не ми зададе въпроса за евентуалното ми членство в NSDAP, в националсоциалистическата партия. Никога не полюбопитстваха доколко съм ангажиран политически. Мисля, че самото присъствие в охранителния отряд и още повече в Begleitkommando придаваше нещо като идеен блясък, предполагаше негласна подкрепа на каузата. Пък и поначало въпроси от политически характер не бяха тема за разговор. За това не се говореше. Не помня да съм чувал да се приказва за режима. Никога не са се обсъждали избор или решение, взето от ръководителите. Тема на нашите разговори бяха семейството, военната кариера,

²⁷ На 21 юни 1940 г.

отличията, разкази за сражения, за исторически събития и за близкото минало със съпътстващите го победи и икономически успехи. Като ранен през войната и аз можех да разкажа няколко случки. Мисля, че това ми осигуряваше известен статут, по-скоро добри позиции през тези първи месеци на войната.

Хитлер се върна в Берлин посред лято с ореола на току-що завършилата победоносна кампания срещу Франция. Активната дейност се поднови. Самото му присъствие увеличаваше обема на работата.

С всеки изминал ден разбирах все по-добре как се организира животът около личността на Фюрера. Как уговорените срещи определят ритъма на неговото ежедневие, а дейността му се подчинява на твърдо установен ред. Един добре смазан механизъм. Впрочем чак ни последните месеци на националсоциалистическия режим и като се изключи времето на съюзническите бомбардировки, дните и нощите в канцлерството протичаха според непоклатим ритуал.

Първите посещения при Фюрера започваха в края на сутринта. Не по-рано. Хитлер спеше малко, но си лягаше късно и започваше деня си не по-рано от единайсет, дори единайсет и трийсет. Щом свършеше времето за посещения, някой от нас придружаваше посетителя или групичката посетители в съседния голям салон „Хинденбург“. Тогава Фюрерът нерядко се появяваше в просторния хол, за да поздрави лично гостите си. Малко след пладне, вече приключил сутрешните си срещи, той се затваряше в кабинета със своите адютанти и военни сътрудници за анализ на ситуацията. Съвещанието продължаваше до четиринайсет часа, често и по-дълго.

Обедът се сервираше в трапезарията на партера. За да се стигне до нея, трябваше да се прекоси хола по цялата му ширина, да се мине през още един сравнително малък салон, който гледаше към зимната градина, преди да се влезе в стаята, наричана „пушалня“, въпреки че там никога никой не беше пушил в присъствието на Хитлер. Там се събираха поканените, които щяха да споделят в съседната стая обедна на Фюрера. Преди да седнат на масата, те водеха там разговори за всичко и нищо. Освен на официалните приеми и обеди, които ставаха в голямата трапезария от другата страна на зимната градина, поканените рядко бяха повече от десетина души. Задължение на нашия отряд беше да проведе същата сутрин телефонните разговори, с които да ги предупреди или направо да ги покани. Обикновено адютантът на Фюрера идваше в телефонната централа и ни даваше списък на хората, с които да се свържем. Всъщност доста скоро разбрах, че от нас все по-често се искаше ние да намерим гостите в последния момент. Свикнах в такива случаи да се спирам на определени имена, да се свързвам с места като хотел „Екселсиор“, където понякога настаняваха членове на партията по време на престоя им в столицата. Често ми се случваше и да се обаждам в партийната централа, за да издирвам свободни ръководни дейци или гаулайтери²⁸.

Трябваше да спазваме едно правило: Хитлер не желаше да вижда на масата си двама души от една и съща професия. Както ни обясниха, веднъж не изтърпял да гледа двама хирурзи или двама архитекти да спорят пред него наред обедна. Решил, че се държат така само заради неговото присъствие, искат да привлечат вниманието му като два петела в селски двор. Не желал това да се повтори. Ние трябваше да внимаваме да не се случи.

²⁸ Гаулайтерите са ръководели областната цивилна администрация. През първите месеци на войната са получили разширени правомощия, като са станали наред с това и комисари към отбраната на Райха.

Освен една-две секретарки и един адютант на масата сядаха обикновено лекар, архитект или артист, към които се присъединяваше държавен секретар или партийен функционер. Когато се обаждахме някому, за да му съобщим, че е поканен да обядва в канцлерството с Хитлер, той приемаше предложението, без да се двоуми, понякога след кратък миг на искрено учудване. Малко бяха онези, като да речем Йозеф Гьобелс, които не се колебаеха да отклонят поканата. Министърът ма пропагандата често отказваше обед или вечеря, под предлог че в последната минута е възникнала пречка, или че е претоварен с работа.

Присъствал съм на малко обеда и вечери в берлинското канцлерство в присъствие на Фюрера. Стоях зад вратата или най-често в приемната, в телефонната централа. Мога да кажа само, че докато германските победи бяха все още многобройни, Хитлер говореше много, често взимаше думата и се впускаше в дълги монолози. Трябва да призная, че тогава не обръщах внимание на тези разговори. Плахост, обичайна военна сдържаност, страх да не сбъркам? Навярно всичко това, взето заедно. Малко по-късно научих от „старите“, че Фюрерът разговарял с удоволствие на тема изкуство, наука, история. Уточниха, че на маса никога не засягал политически или военни въпроси.

След обедата Хитлер продължаваше срещите, най-често на четири очи. Случваше му се да разговаря продължително с член на генералния щаб, посланик, министър или финансист²⁹. Те го посещаваха най-често по времето за чай. Хитлер имаше навика да покани събеседника си на разходка в зимната градина, място, което, изглежда, обичаше особено много. Там провеждаше безкрайните си и много чести разговори с главнокомандващия военновъздушните сили Херман Гьоринг, с министъра на авиацията Рудолф Хес, негова дясна ръка за всичко свързано с NSDAP, а също и с Йозеф Гьобелс. Фюрерът рядко сядаше. Не носеше лист хартия или някакъв документ, всъщност никога не съм го виждал по време на тези срещи да си води бележки или да записва собственоръчно, каквото и да било.

Някой от нас беше винаги наблизо. Понякога се навърташе и камериер. Но когато Хитлер разговаряше с генерал или висш военен, адютантът за съответния род войски придружаваше почти винаги Фюрера. Впрочем към края, когато положението ставаше все по-трудно, Хитлер правеше все по-често тези вътрешни разходки, придружен само от адютантите си за Вермахта - Фридрих Хосбах, Рудолф Шмунт или, през най-последните седмици, Вилхелм Бургхоф.

В края на следобеда, след съвещанията, Хитлер се качваше обикновено в апартамента си. Тогава можеше да си почине или да почете. Ако времето беше хубаво, случваше се да пожелае и да се поразходи преди вечеря сам в градините на канцлерството. Тогава пак не бяхме далеч, винаги на разстояние, но така, че да можем да бъдем видени и повикани. В това просторно залесено пространство дежуреше освен нас и малък полицейски отряд на RSD.

До стаите на Фюрера се стигаше след салона „Хинденбург“, по стълба, застлана с дълъг червен кадифен килим. Личният апартамент беше на етаж вдясно. Първо библиотеката. Не мога да си спомня какви книги имаше по всички тези лавици, с изключение на внушителната поредица от дванайсет тома на големите речници „Майерс“. Казваха, че Хитлер бил пристрастен към този род четиво. Следваше салонът

²⁹ За подробно описание виж: Николаус фон Белов, „*Като адютант на Хитлер 1937-1945*“, Майнц, 1980 г.

с голяма маса точно в средата, заемаща немалка част от пространството. На нея винаги имаше куп разпилени вестници, нехайно струпани списания, архитектурни скици и планове, които Хитлер чертаеше сам или му носеше Алберт Шпеер³⁰. Оттам се минаваше направо в банята и в спалнята, сравнително малка стая, някъде пет на шест метра. И леглото не беше голямо. От мед. На стената зад него, малко вдясно, беше окачен портрет на майката на Хитлер. Когато си лягаше, платното се оказваше зад него, точно над главата. Откъм долния край на леглото имаше кръгла масичка и два фотьойла - съвсем класически. Вляво стенен гардероб. От тази стая се влизаше направо, без да се минава през коридора, в стая, отредена на някоя си Ева Браун, млада приятелка на Хитлер, чието съществуване открих малко по-късно, само няколко дена, след като Фюрерът се върна от Западния фронт.

През тази редица стаи в личния апартамент се стигаше до още две малки. Едната за камериера, другата за някои от личните срещи на Фюрера, например със сестра му, когато идваше да го посети в Берлин. Това помещение наричахме Treppenzimmer („стаята със стълбата“), защото до нея водеха три стъпала. Мебелировката беше оскъдна, само маса и четири фотьойла.

Отвън коридорът водеше към лявото крило на сградата, където ми бяха дали стая. Там имаше и бюро за секретарките на Фюрера, а три стъпала по-долу бяха стаите на адютантите, на Валтер Хевел и на Ото Дитрих, който често отстъпваше мястото си на своя помощник Хайнц Лоренц, който отговаряше за пресата.

Друг приближен на Фюрера, началникът на личната охрана Зеп Дитрих също имаше стая на етажa, въпреки че се появяваше в канцлерството повече от рядко.

В противоположния край на вестибюла, преди да се стигне до личния апартамент на Хитлер, имаше почти неизползвана малка трапезария. Оттам можеше да се стигне до тъй наречената конгресна зала, предвидена за тържествени случаи, за важни военни съвещания. Това беше другото крило на канцлерството, това на Вермахта, точно срещу онова, в което живеехме адютантите и аз. Към това крило беше и главният вход, където дежурехме непрекъснато.

Вечер, когато нямаше важни гости или официален прием, вечерята почваше малко след двайсет часа. Броят на поканените беше най-често, колкото на тези за обема. Пак ние трябваше да намерим хората, които ще споделят трапезата на Фюрера. По време на вечерята някой келнер донасяше списък с нови филми, които можеха да бъдат прожектирани по-късно.

Прожекциите ставаха в тъй наречения от нас музикален салон, просторно помещение до пушалнята, до което се стигаше през малкия салон на партера. Както щях да се уверя на няколко пъти през месеците след постъпването си, Хитлер обичаше американското кино. Не помня заглавията на филмите, прожектирани в канцлерството с изключение на „Отнесени от вихъра“, първия цветен филм, който имахме възможност да гледаме³¹. Когато го прожектираха, аз бях на пост в салона. След последния кадър

³⁰ Член на NSDAP от 1931 г. и любим архитект на Хитлер, на когото Фюрерът възлага през 1937 г. реконструкцията на Берлин. През февруари 1942 г. става министър на въоръжението.

³¹ Според адютанта Николаус фон Белов Гьобелс имал ангажимента да добавя към списъка чуждестранни филми.

Фюрерът прояви задоволство, филмът очевидно много му беше харесал. Нареди да повикат веднага Йозеф Гьобелс, за да му каже, че германските кинорежисьори трябва на всяка цена да покажат, че и те могат да създават такива филми. След като поговориха, те седнаха пак на местата си да гледат филма за втори път.

Една вечер, според неясните ми спомени през 1940 или 1941 година, Хитлер гледа филм на Чарли Чаплин. Не се сещам за какво се разказваше, нито за реакцията на зрителите. Зная само, че на екрана се виждаше Чаплин, това е. Наистина не мога да кажа нищо повече.

Човекът, който трябваше да открива и да доставя лентите, се казваше Ерик Щайн. Повечето биваха доставяни от Гьобелсовото министерство на пропагандата, което беше точно срещу канцлерството, от другата страна на Фошрасе. На Щайн му се налагаше да отива понякога до една филмотека близо до Хакешер Маркт, в стария Берлин, в квартала Швойнен³².

След филма Хитлер се разполагаше пред камината в пушалнята. Заобиколен от гостите си, няколко души от неговия генерален щаб и един от лекарите. Пиеха чай, но понякога и шампанско или друг алкохол. Фюрерът пиеше само чай и не близваше алкохол. Поне пред хора. През 1941 година един келнер сподели с мен, че се случвало, преди да произнесе реч, Хитлер да пийне чашка Фернет Бранка. Въпросният келнер ми разказа, че наливал в чаша двестаграмова бутилчица от този алкохол и се отдръпвал малко встрани, в кухнята, но понякога и в стаята, където бил „шефът“. Твърдеше, че тази напитка оказвала на Хитлер успокояващо въздействие. Един от „старите“ ми каза нещо подобно - че Фюрерът, който не пушеше нито цигари, нито пури, обичал на младини някакъв много специален ликьор от Южна Германия, наречен Кроцбере.

Хитлер беше свикнал да си ляга много късно. Нощните разговори в пушалнята най-често не приключваха преди два-три часа сутринта. През последните години, когато Фюрерът водеше все по-нередовен живот, понякога и много по-късно³³.

От отряда само аз разполагах със стая в канцлерството на Фюрера. Бях сам, още ерген, пък и бях дошъл, когато вече нямаше място в тъй нареченото ново канцлерство, построено преди 1939^a от Алберт Шпеер, там, на Херман Гьоринг-щрасе живееха повечето членове на отряда³⁴. В тази част от сградата бяха настанени предимно семействата на почти всички телохранители, независимо от това дали са от Begleitkommando или от RSD.

³² Квартал на харманите, на северозапад от Александерплац, някога лабиринт от бедни улички, населени предимно с евреи, дошли от Централна Европа. По време на нацисткия режим кварталът изживява тежки времена.

³³ Криста Шрьодер, секретарка на Хитлер, свидетелства през 1947 г. пред американски капитан, че през 1944 г. ѝ се е налагало да слуша Фюрера понякога до осем часа сутринта.

³⁴ Канцлерството, където са били апартаментът на Хитлер и жилището на Миш, е наричано и „старото канцлерство“, за разлика от „новото“, по-голямо, построено през 1938 г. от Шпеер.

ПРИБЛИЖЕНИТЕ

Така, ден след ден, свикнах да опознавам лицата, имената, историйките, които се разказваха за някои от тях. Имаше сякаш кръг, периметър от приближени, които виждахме всеки ден или почти всеки. Това бе своего рода семейство, което живееше седмица след седмица редом с нас, гравитиращите малко на разстояние, но никога много далеч.

Адютантите. От тесния кръг около Фюрера те бяха първите, с които можах да разговарям. Те бяха движеща сила и център в ежедневната дейност на Хитлер, екип от хора, които го придружаваха навсякъде, винаги нащрек и съсредоточени изцяло и само около него. Аз им предавах телеграми и съобщения, взимах пощата. На свой ред адютантите идваха в приемната, в телефонната централа, обаждаха се по вътрешните линии, за да организират съвещание, пътуване или среща. Ние бяхме звено от тяхната организация.

Началник на офицерите лични адютанти беше Вилхелм Брюкнер, същият, който ме прие първия ден³⁵. Беше важна личност, историк и член на най-приближената охрана на Хитлер. Радваше се, без съмнение, на високо ценен и признат авторитет в службата. Беше як, набит, по-висок от мен и впечатляваше събеседника, въпреки че умееше да е любезен.

През есента на 1940 година, тоест малко, след като постъпих, Брюкнер неочаквано напусна канцлерството. Изглежда, някакво несъгласие с Хитлер беше довело до разрыв. Фюрерът не застанал на негова страна в скарването му с интенданта Каненберг. Поне такава беше версията, разпространена в ограничени кръг на нашия отряд³⁶. Нека кажа, че тогава аз рядко задавах въпроси. Но много скоро разбрах, че Брюкнер се е озовал на фронта във войскава част.

Юлиус Шауб беше момчето за всичко на Фюрера. Той замести, поне на поста му, Брюкнер като началник на адютантите. Шауб беше най-обикновен гражданин, редови партиен член, посредствена личност. От военна гледна точка беше едно нищо, подчертавам - като много други партийци. Издигането си Шауб дължеше само на старото си приятелство с Фюрера. След несполучилия държавен преврат от 1923-а³⁷ той, Рудолф Хес и Хитлер лежали в затвора в Ландсберг в една килия. Шауб се занимаваше с поверителните документи на „шефа“. Беше най-верният сред верните, несъмнено един от най-приближените на Фюрера, от тези, които щяха да останат до края. Малко преди да се самоубие, нему възложи Хитлер да унищожи книгата и документите в неговия сейф.

Шауб не беше приказлив. Никога не говореше е нас за текущите събития или за възможно напрежение сред приближените на Фюрера. С него не разговаряхме за нищо конкретно. Вършихме си работата и толкоз. През 1941 година Шауб ме прати веднъж да

³⁵ Началник на личните адютанти на Фюрера - партийни членове. Да не се бъркат с неговите военни адютанти.

³⁶ През октомври 1940 г. между Хитлер и Брюкнер избухнал спор заради млад офицер-ординарец, когото Фюрерът отпратил след оплаквания на Каненберг.

³⁷ „Походът към Фердхернхале“, Мюнхен на 8 и 9 ноември.

получа от централната поща голяма сума пари. На гишето ме упътиха към затулена стаичка и ми дадоха куфарче, пълно с банкноти. В него имаше 100 000 райхсмарки. За онова време значителна сума, която трябваше да пренесе сам през берлинските улици до канцлерството³⁸.

Алберт Борман ме ценеше високо. Бях станал доста бързо нещо като негово протеже. В канцлерството всеки началник имаше под ръка някой, който да поема текущите задачи, да изпълнява повече или по-малко частни поръчки. За Алберт Борман аз бях този човек. „Не може да сте непрекъснато телохранител на Хитлер, трябва да бъдете и край мен“ - ми каза веднъж. Когато искаше да прати на майка си писмо или колет, търсеше мен.

Алберт Борман беше адютант, но отговаряше и за личната канцелария на Фюрера. Ръководеше например тъй наречения Schatzkeller („подземие на съкровището“), зала в катакомбите на новото канцлерство, където се депозираха подаръците, получени от Хитлер. Един ден той взе ключовете и ми отвори вратата на това невероятно място. Беше през март 1943^a, с жена ми тъкмо се бяхме нанесли в нов берлински апартамент.

Беше пълно с картини, изправени една до друга на пода, имаше и скулптури, вази. Алберт Борман ми каза, че мога да си избира и да взема, която картина си харесам, за да украся новото си жилище. Спрях се на две платна. На едното, малко и без особена стойност, беше нарисувано езеро, а подписът беше на шведския художник Арнолд. Другото беше голямо, почти два метра широко, творба на германски художник от началото на века, „много известен“, уточни Алберт Борман, но аз все не мога, въпреки всички усилия, да си спомня името му. Представляваше три коня изправени на задните си крака на фона на бурно небе³⁹. Тази картина с немалка стойност, изчезна през април 1945^a, навярно отмъкната от мародери в хаоса през последните часове на режима.

Алберт Борман беше по-малък брат на Мартин Борман, който щеше да стане през 1943 година личен секретар на Хитлер. Двамата Борман не си говореха. Това го знаеха всички. Но мисля, че на малцина беше известна истинската причина за техния раздор. Ние не го обсъждахме, подобни въпроси не се задаваха, поне не направо. Едва по-късно, в разговор с колега, струва ми се, разбрах, че братята са скъсали по вина на Мартин Борман. Той не приел втория брак на по-малкия си брат и прекъснал всякаква връзка с него, дори и през последните часове на режима.

Секретарките бяха вездесъщи. И те се числяха към най-близкия кръг около Фюрера и непрекъснато се редуваха, подавайки си щафетата. Срещахме ги постоянно. Въпреки това отношенията ни бяха официални. Нашата работа рядко предполагаше сътрудничество с тях. Държаха се много мило с нас, но за себе си трябва да призная, че не съм имал по-тясна връзка с никоя от тях. Пиехме си заедно кафето, приказвахме си за едно-друго, подчертано учтиво, но нищо повече. Никога не сме си говорили на „ти“. Геше, началникът ни, беше май по-отворен. Беше човекът от отряда, поддържащ отлични отношения с тях.

³⁸ Юлиус Шауб имал и задължението да донася парите, предназначени за Фюрера.

³⁹ Името на въпросния художник остава загадка. Миш е убеден все пак, че картината не е нито на Франц Марк (1880-1916), пристрастен към темата животни, нито на скулптора Арно Бекер (1900-1991), един от официалните живописци на нацисткия режим и любител на помпозни изложби.

Йохана Волф беше най-отдавнашната, беше влязла отрано в NSDAP, много преди Хитлер да вземе властта. Когато я видях за пръв път, беше работила вече повече от десет години при Фюрера. Спокойна, с понякога майчински тон, в екипа тя беше нещо като почетна секретарка⁴⁰. Рядко разговарях с нея. Хитлер работеше най-често с Герда („Дара“) Дарановски и с Криста Шрьодер. Както разбрах по-късно и втората беше отдавна в партията. Криста Шрьодер беше подчертано сериозна, както в работата, така и в държането.

Дара беше предпочитаната секретарка на Хитлер. Родом от Берлин, трийсетгодишната млада жена говореше доста откровено. С подчертаното си местно произношение успяваше да създаде приятна атмосфера, където и да беше. През 1943 година Дара се омъжи за Екхард Кристиан, дясната ръка на генерал Алфред Йодъл, и напусна работа, но размисли и след шест месеца се върна. Дали Хитлер се е натъжил или учудил, когато е напуснала? Не знам. Мога само да потвърдя, че Фюрерът не я задържа. Както ще се убедим по-нататък на два или три пъти, който или, която от нас пожелаеше да напусне канцлерството, можеше да го стори.

Траудл Хумпс замести Дара малко, след като тя си отиде. Но остана в екипа и след нейното завръщане. Много добре помня деня, в който Алберт Борман представи съвсем младичкото новопостъпило момиче, беше едва на двацет, много плахо и със силно кривогледство. Тя бързо оправи този свой недостатък, като си оперира и двете очи в клиника в Берхтесгаден. Не мина много време и тя реши да се омъжи за моя добър приятел Ханс Юнге, един от камериерите на Хитлер.

Хитлер трябваше да има всеки миг на разположение някоя от секретарките, както и някой от камериерите. Освен услугите на Ханс Юнге Хитлер ползваше и тези на Ото Майер от охранителния отряд, на Хайнц Линге, арогантен, несимпатичен и амбициозен човек, който се стремеше да стане на всяка цена началник на отряда, на Вилхелм Арнт, и той отдавна в личната охрана, и още на дошлия малко по-късно Бусман, вече не помня дали се казваше Август или Херман, с когото се чувствах доста близък.

Карл Краузе беше по-специален „колега“. Отдавна и Begleitkommando като камериер, той придружавал Хитлер години наред, преди той да го отпрати, както ми разказаха, за пръв път по време на полската кампания. Двамата били на фронтовата линия, на вражеска територия. Там Краузе извадил без каквито и да било предпазни мерки вода от кладенец и напълнил чашата на Фюрера. Постъпил прибързано, без да провери предварително дали течността не е зарамена или дори отровна. Хитлер веднага разбрал, че водата не е минерална, от обичайната марка „Фашингер“. Краузе се озовал в германската флота. Бил ранен и през 1943 година Фюрерът го върнал. Тъкмо тогава с него се виждахме редовно. Малко, след като се върна, го пратиха окончателно на фронта, защото стрелял с пистолета си по лампите в коридора на една от главните квартири на Хитлер. Не бил пиан. Краузе искал само да покаже, че има точен мерник.

Фюрерът се придружаваше от неколцина лекари. Не мога да кажа, дали е страдал от някоя болест, дали вземаше обикновени или специално приготвени лекарства. Темата за здравословното състояние на Хитлер беше абсолютно табу. Знаехме, че

⁴⁰ Йохана Волф е постъпила през 1929 г. в личното канцлерство на Хитлер като подчинена на Хес. Напуска Фюрера цели шестнайсет години по-късно, на 22 април 1945 г., когато повечето от последните приближени бягат от Берлин.

страда от болки в стомаха, нищо повече. Фюрерът не го показваше. Единственото, което виждах, беше присъствието на лекарите и честите им посещения.

Бяха четирима. Най-отдавнашният беше Карл Бранд, когото смятаха за приятел на Хитлер⁴¹. Той отговаряше от години за здравословното състояние на Фюрера. В началото на 1930 година Бранд покани още един хирург, Ханс-Карл фон Хаселбах. Както можах да се убедя по-късно лично, той стана приближен на Ева Браун. Вернер Хазе също заемаше такава длъжност много преди да дойде в канцлерството. Доколкото разбрах, този хирург, член на националсоциалистическата партия и на SS, бе длъжен, както и двамата му колеги, да придружава Фюрера по време на пътувания, в случай на нападение или атентат. Професор Теодор (Тео) Морел бил представен на Хитлер преди войната от постоянния му фотограф Хайнрих Хофман⁴². Единствената случка, която „старите“ разказваха за здравословното състояние на Хитлер, беше за това как този доктор Морел успял да уталожил още с първата си интервенция стомашните болки на Фюрера. Благодарността на Хитлер стигна дотам, че му оказал доверие даже в бункера през 1945 година. Морел стана негов личен лекар и оглави медицинския екип, за голямо неудоволствие на Брант и Хаселбах⁴³.

Към антуража на Хитлер, към хората, които виждах всеки ден или почти всеки, трябва да добавя и шепа приближени, които го посещаваха редовно. Освен сестрите на Фюрера, случваше се някой от нас да придружи до етаж и Герхардине Троост (Герди), вдовица на приятеля на Хитлер, архитекта Паун Лудвиг Троост, или, но-рядко, някой член на семейство Вагнер.

⁴¹ Осъден през 1948 г. на смърт чрез обесване заради опитите в областта на евтаназията с пленници в концентрационните лагери.

⁴² През 1936 г. През 1929 г. при Хофман работи Ева Браун, с която Хитлер се запознава в неговия фотографски магазин в Мюнхен.

⁴³ На 9 ноември 1944 г. Хитлер лишава и двамата от постове им заради поредно спречкване относно лечението, провеждано от Морел.

БЕРГХОФ

Всичко ставаше бързо. Завръщането на Хитлер от фронта отприщи поток от посещения и срещи, които ми оставяха малко време за почивка. Прибирах се въкъщи само два-три пъти седмично. С Герда се виждахме рядко. Само след няколко дни Хитлер реши да замине за Бергхоф - алпийската си хижа⁴⁴. Трябваше да го придружа и аз.

Казаха ми само, че имали нужда „от повече хора“, нямали куриер и ще остана там „поне няколко дни“. Приготвих си багажа и потеглих с още четири-пет камеради с военната кола, която ни чакаше на разсъмване. Беше триосен мерцедес. Хитлер се качи в първата кола от същата марка, придружен от камериера си, един личен адютант и един адютант от Вермахта, сигурен съм, че беше Николаус фон Белов от военновъздушните сили. С трета кола пътуваха агенти на службата за сигурност.

Кортежът потегли на юг. Хитлер отпред, ние малко по-отзад, леко вдясно, останалите още по-далеч зад нас, вляво. Нямаше мотоциклети и сирени. Нищо. Приближавахме се доста бързо към северната част на града. По пътя не видях зяпачи да акламират Фюрера. Само веднъж, на червен светофар, шепя минувачи, които явно бяха познали канцлера, нададоха крясъци и възгласи на радост. Хитлер не слезе от колата.

Не пътувахме дълго. На местоназначението всички слязохме от колите на пистата на летище Гатов. То днес не съществува, но тогава беше използвано само от членове на правителството. Обясниха ми, че Фюрерът предпочитал да излита най-често оттам, защото мястото е отдалечено и скрито от погледите на гигантското летище Темпелхоф. По-късно можах да се убедя в това.

Самолетът, който чакаше Хитлер, беше тримоторен Юнкере, Ju 52. „Обичайният модел за къси разстояния като полет до Бергхоф“ - обясни ми един колега. Разстоянието се изминаваше за три-четири часа. Според него съвсем приемлива продължителност. Едва по-късно, когато Фюрерът трябваше да лети по-надалеч, до Източния фронт например, видях „Кондор“, огромна машина, развиваща голяма скорост.

Втори Ju 52 чакаше нас и екипа на службата за сигурност. Настаних се на седалката, сложих чантата на пода и затегнах колана. Намирах се в самолета на ескорта на Фюрера. Бях притеснен.

Кацнахме към обед. Приземихме се на малкото летище на град Айнинг, в Залцбургската долина. Австрийската граница беше на няколко метра, Берхтесгаден само на двайсетина километра. Не знаех дали Хитлер вече е пристигнал⁴⁵. Дойде кола и потеглихме през мрежа от пътища към Бергхоф, в планината Оберзалцберг.

⁴⁴ На 10 юли 1940 г.

⁴⁵ Полетът се е състоял на 10 юли 1940 г. Всъщност Хитлер първо каца в Мюнхен за кратка среща с унгарския министър-председател Телеки и едва вечерта се приземява в Бергхоф.

Планинската хижа на Хитлер ми заприлича много бързо на луксозен хотел. Всичко изглеждаше спокойно, панорамата беше грандиозна, а работа сякаш изобщо нямаше или не беше напрегната. Куриерът, когото трябваше да сменя, беше заминал за Берлин в деня на пристигането ми. Оставих куфара си в стая в крилото за персонала. Срещнах и тукашния постоянен телефонист, войник от SS.

Доколкото си спомням, в обстановката ме ориентира Ото Хансен. Потеглил и той същата сутрин от Берлин, Хансен беше от „старите“; както Ади Дир, Рюс и Хелмут Берман, и той бе отдавнашен съратник на Хитлер, много преди 1933 година. Той пръв ми спомена за Ева Браун и за особената ѝ роля в Бергхоф. „Тук тя е шефът - предупреди ме той. - Ева ръководи къщата. Тя се грижи за всичко, за персонала, за ежедневието. Шефката, да го знаеш, е тя.“ Според него, ако ми се наложи да се обърна към нея, трябва да започна изречението с Gnädiges Fräulein. Не каза абсолютно нищо за отношенията ѝ с Хитлер, нямаше нито намек, нито смигване или лека усмивка.

Не говорих с Ева Браун. Не и през този пръв и кратък престой в Бергхоф. Просто я срещах. Ева Браун веднага правеше впечатление на красива млада жена. Излъчваше радост, макар и най-често сдържана. Пак според първите ми впечатления, Ева Браун сякаш изчезваше, когато Фюрерът приемаше официално. Навярно се появяваше до него в тесен кръг, но не съм я виждал на срещи с висши военни или с членове на правителството.

Останах само една кратка седмица. Най-често дежурех в приемната или чаках, скръстил ръце, някъде на пост, винаги на почтено разстояние от Фюрера. Бяхме петима, тъй че ни оставаше доста време за почивка или да се шляем, сякаш бяхме в отпуска.

В Бергхоф всичко изглеждаше просто, отношенията бяха по-непосредствени и учтиви, по-радушни. Сутрин на терасата или по-късно, след закуска, гостите вървяха с ръце в джобовете. Някои от най-приближените бяха дошли с децата си, други бяха довели кучетата си. Часовете за съвещания с адютантите и военачалниците се спазваха, общо взето, но хората се държаха по-свободно, отколкото в Берлин. Преди чая човек можеше да види Хитлер, поел на разходка по пътеките. Всичко ставаше пред очите ни, а не бяхме и кой знае колко заети.

Хитлер живееше в централната сграда, на първия етаж. Никога не съм се качвал там. Нямаше причина да ходя горе. Гостите си Фюрерът приемаше в големия салон на партера. След вечеря за неговото обкръжение там прожектираха филм.

По-високо, над Бергхоф още по-криволичесък път водеше към дом Д (D-Haus), известен сред нас като „къщата на дипломатите“. До нея се стигаше първо с кола, а после с асансьор, който изкачваше пътниците до върха на висока петдесетина метра стръмна скала, доминираща целия Берхтесгаден. Не помня дали отидох там още при първия си престой в Берхтесгаден, но що се отнася до Хитлер, не мисля да е ходил често. Това шеметно място му даваше преди всичко възможност да позволи на най-почетните си гости да се насладят на невероятната гледка. След 1945 година почнаха да наричат сградата Teehaus, „чайна къща“, заменяйки „д“ с „т“, което се обяснява, разбира се, с присъствието на американските войски в областта.

Върнах се в Берлин сам. Носех куфара си и пощенски чувал с кореспонденцията за канцлерството. Хитлер пристигна малко по-късно. След това му се наложи да замине

още един-два пъти. До началото на август разпределяше времето си между Бергхоф и столицата. Периодът изглеждаше напрегнат, официалните срещи зачестяваха.

Аз свиквах. През август, след четири безпроблемни месеци на, може да се каже, „изпитателен“ период - получих право на официален документ с името и снимката ми. Тъй нареченият Gelber Ausweis, „жълта лична карта“, нещо като „Сезам, отвори се“, на който можеше да се прочете, че съм член на личната охрана на Хитлер. Отпечатаният по-долу текст уточняваше тържествено, че Фюрерът настоява всички цивилни, военни и полицейски власти да оказват на притежателя на горепосочената лична карта необходимото му съдействие. С нея можех да минавам през всички контроли и застави в областта. Безкрайно полезен документ. По-късно съпругата ми Герда получи сиво удостоверение. То ѝ позволяваше да ме посещава в канцлерството и да стига там чак до личния апартамент на Фюрера.

Получавах много добра заплата. Бях войник, а взимах до 287 райхсмарки на месец, като за чин адютант (Oberscharführer). В добавка 50 райхсмарки премиални като служител на Фюрера и още толкова за работа в непосредствена близост до канцлера. Сумите се изплащаха от службата на Хайнрих Ламерс, началник на канцлерството на Райха, и от министерството на вътрешните работи. Бяхме, тъй да се каже, наполовина цивилни, наполовина военни.

Освен квартирата, транспорта и храната, които ни осигуряваше централата, можехме и да пътуваме безплатно из цяла Германия. И най-сетне, за да не пропусна нещо, ще добавя и застрахователната полица, издадена от администрацията на Фюрера и предвиждаща в случай на злополука сумата от 100 000 райхсмарки за всеки член на отряда.

Въоръжени бяхме само с пистолет, обикновен малък Валтер РР, калибър 7.65 мм. Не се разделяхме с него даже в апартамента на Фюрера. С точно такъв пистолет се самоуби Хитлер в бункера си. Валтерът беше част от войнишкото ни снаряжение. С друго оръжие не разполагахме.

Ако възникнеха проблеми, само хората от RSD, полицията, можеха да се справят с тях. Те разполагаха с доста по различно от малките Валтери. Ако станеше нужда, пак те проверяваха посетителите. Но никога висши военни или партийни функционери като Гьобелс, Химлер и други. Един висш сановник на режима се придружаваше най-често от своя halter, „войник с винтовка“. Ние свиквахме с тях. След време им запомняхме лицата.

Един ден, докато минаваше през голямата зала на канцлерството, Херман Гьоринг се приближи към мен. Подаде ми вещите си, за да ги занеса в приемната на входа. Ако не се лъжа - чанта и сако. Както ги носех, напипах в джоба му твърд предмет, метален и доста обемист. Докато оставях всичко на масата пред гардероба, зърнах да се подава дръжката на пистолет. В джоба имаше голям револвер с барабан, като тези, дето ги гледахме в уестърните. Това се връзваше добре със стила на Гьоринг. Мисля, че този ден беше дошъл със съпругата си, актрисата Еми Зонеман.

Друг път се озовах до масата в приемната с генерал Ервин Ромел. Срещата му с Фюрера се бавеше. Този ден нямаше свободен адютант, та се налагаше се аз да

разговарям с него, за да прояви търпение. Поприказвахме, а после той ми показа куп снимки от Африка, които щеше да подари на Фюрера.

MEIN FÜHRER

Не съм имал неприятности, свързани с кратките разговори, които водех в Канцлерството. Отношенията там бяха, общо взето, коректни и радушни. Минеш ли през входната врата на Вилхелмщрасе, различията в положение, чин и пост сякаш се заличаваха. Поне така беше, струва ми се, в началото.

Единственият ни шеф беше Хитлер. Всички останали бяха само хора, които са му подвластни. Всички тези Монке, Геше, Брюкнер зависеха до един от него, а ние заедно с тях. Всеки, без изключение, се чувстваше негов подчинен.

Когато се обръщаше към него, всеки започваше с Mein Führer. След като той кажеше каквото имаше да ни казва, отговаряхме обикновено с Jawohl (Тъй вярно!), Mein Führer. Само „най-старите“ негови другари от самото начало, казваха „шефе“ и понякога, но по-рядко Herr Hitler. За сметка на това при среща с Хитлер в канцлерството никой не изопваше ръка за нацистки поздрав. Правехме го само навън, да речем, пред колата му, докато Хитлер се канеше да слезе.

Никога не съм ходил да го занимавам със свой проблем. Вършех си работата възможно най-добросъвестно. Да, бях доволен, че съм тук и на такъв пост.

Не съм виждал Фюрера да се смее. Можеше да покаже, че е доволен, зарадван от новина или събитие, но доколкото знам, никога не е проявявал пред хора несдържан ентузиазъм или откровена радост.

Случваше му се да изказва похвала. След някаква церемония в Берлин бил казал на телохранителите край него, че придружаващият го екип „го прави много добре“ и е „доволен от тях“. Ади Дир сподели веднъж с мен, че Фюрерът знаел имената на всички, които работят край него, включително - много се учудих - и моето. Така беше. При едно пътуване Хитлер наистина се обърна веднъж по име към мен. Смаях се.

Работата в приемната беше неизчерпаем източник на сведения. С времето човек свикваше да ориентира в особеностите на поведението на повече или по-малко редовните посетители, както и в навиците на живеещите в канцлерството. Така, докато сортирах почти ежедневно пощата, вниманието ми скоро бе привлечено от колет, по-голям от кутия за обувки, пристигащ от селце във Вестфалия и адресиран лично до Адолф Хитлер. Всяка седмица, в същия ден един и същ куриер пристигаше в канцлерството. Когато поех колета за пръв път, един камерад просто ме предупреди да го занеса веднага в кухнята, на Каненберг. Бях заинтригуван, но не зададох въпрос. Не беше редно. Поне аз мислех така. Това продължи един-два месеца, преди да разбере най-сетне в разговор, че във въпросния пакет имало самун домашен хляб. Омесен собственоръчно от селянка, която Хитлер срещнал при едно пътуване. Опитал храната ѝ и явно вече не можел без нея. Невероятно, но хлябът продължи да пристига без прекъсване чак до най-последните дни на Третия райх.

Една сутрин през есента на 1940 година трябваше да занеса право в апартамента на Фюрера куп телеграми, пристигнали през нощта. Бяхме инструктирани да слагаме такава поща на малка, предназначена за целта табуретка в кабинета на Хитлер. Но често оставяхме пакетите и направо в стаята на Ева Браун. Така Фюрерът можеше да

получи по-бързо пощата си, защото от спалнята му се минаваше направо в нейната стая. Беше още доста рано. Влязох, без да почукам.

Вцепених се. Ева Браун беше още в леглото, почти гола, само по тънка лека нощница. Казах си, че с мен е свършено. Ще ме натирят, ще ме изхвърлят. Никой от камерадите не ме беше предупредил, че тя е в Берлин, а не в Бергхоф, в планината, където прекарваше голяма част от времето. Дъхът ми секна. Уплаших се. Ева Браун седна в леглото. С жест с ръка ми даде да разбера, че няма нищо и не бива да се тревожа. Преди да изляза бързо от стаята, извърнах глава и се ударих във вратата. Нямаше последици. Ева Браун никога не ми го напомни. Никаква забележка или дори лек намек. Вярвам, че никой не разбра.

ПРАЗНЕНСТВОТО НА ЕВА БРАУН

През октомври Хитлер отиде пак в Берхтесгаден⁴⁶. Трябваше да го последвам същия ден или малко по-късно. Но отлично помня как отпътува оттам със специалния си влак за Франция и испанската граница. Носеха се слухове, че тръгва от Бергхоф за среща с Франко в Хендей⁴⁷.

Хитлер току що беше заминал, когато Ева Браун организира празненство. За нула време изразът на лицето ѝ се промени, тя стана весела, жизнерадостна. Някак си разцъфтя, сякаш искаше да каже, че трябва да се възползваме от заминаването, от този миг свобода, да го споделим всички, включително и персоналът.

Карл Тенацек и аз бяхме единствените останали в Бергхоф „млади“ от отряда, защото другите бяха последвали Фюрера.

Ева Браун дойде при нас. Настоя и ние да отидем в салона. „Момичетата имат нужда от кавалери за танц!“ - извика тя. Последвахме я. Всички се смееха, пиеха под звуците на фокстрота, модерен тогава музикален стил. Настанихме се с „колегата“ в един тъгъл. Аз хапнах нещичко на бюфета, поприказвах с Гретел, келнерката, отговаряща за напитките, но не помръднах цялата вечер. Не се виждах да танцувам с приятелката на шефа. Не беше редно.

През последвалите години установих няколко пъти, че Ева Браун, която никога не придружаваше Хитлер в пътуванията му, променя държането си, веднага щом Фюрерът замине. С изключение на най-последните месеци на режима, тя проявяваше всеки път неизменна жизнерадост, порив към безгрижие и веселост. На повече или по-малко официално събиране тя ставаше незабележима, малко преди важен прием даже се скриваше в стаята си. Ева Браун разкриваше личността си само в тесен кръг. Заобиколена от близките си приятели - Херта Шнайдер, Хайнрих и Ерна Хофман, австрийката Марион Шьонман или Маргарете Шпеер⁴⁸, тя ставаше дори център на разговорите.

⁴⁶ От 16 до 21 октомври 1940 г. Според Николаус фон Белов тъкмо през този престой Фюрерът се разделя с адютанта си Брюкнер.

⁴⁷ На 23 октомври, придружен от пристигналия от Берлин Рибентроп, Хитлер се среща с Каудилио на границата. На другия ден, на връщане, Хитлер разговаря в Монтоар с Петен и Лавал.

⁴⁸ Съпруга на архитекта Алберт Шпеер.

НИКАКВИ ВЪПРОСИ

Както навярно и другите камеради, и аз наблюдавах неофициалната двойка Хитлер - Ева Браун. Но въпроси не се задаваха. Всички членове на отряда знаеха, че са заедно, но оттам до желанието да проникнеш в характера на тяхната връзка беше, като да преминеш непристъпен праг. Пред хора Хитлер все повтаряше, че „няма време за жена“. Съобразявахме се с това. Ева Браун беше част от личния му живот, от интимното обкръжение, което си беше, тъй да се каже, само негово. Тъй или иначе, то бе нещо, за което не се задаваха въпроси и което изобщо не ме шокираше.

В телефонната централа на канцлерството човек можеше да чуе всички разговори. Но никой не го правеше. По технически причини имахме право да прослушваме всички линии. Не отивахме по-далеч. Поне най-младите от нас. Мисля, че всички малко се страхувахме. Може някои да са били изхвърлени, защото са надавали повечко ухо за онова, което се е говорило. Споменавахе се за някакъв член на отряда, отпратен заради прекалено любопитство.

Щом приемехме обаждане за Хитлер, първо оправяхме яснотата и силата на звука. Често се налагаше да увеличим било ниските, било високите честоти, за да подобрим чуваемостта. Ако имаше прашене, опитвахме се да го изчистим. След като всичко беше в ред, включвахме линията и лампичката на Фюрера оставаше да свети през целия разговор.

Доколкото знам, Хитлер от никого не получаваше сводки по телефона, с никого не поддържаше редовна телефонна връзка. Ако беше в Берлин, а Ева Браун в Бергхоф, те си телефонираха рядко и със сигурност не всеки ден. Когато от алпийската хижа се обаждаша на Фюрера, чувахме телефонистката да казва само „Бергхоф“ и „за апартамента“. Беше достатъчно.

Никога не видях да пристига поща от Фюрера за Ева Браун, или от нея за Фюрера. Тези писма, ако съществуваха, сигурно бяха поверявани направо на Юлиус Шауб или на Мартин Борман⁴⁹.

Всички новини, кратки информации и телеграми ни минаваха през ръцете. Пристигаха денонощно, с дузини, със стотици. Непрекъснат поток от съобщения и данни от информационни агенции, от правителствени, политически и военни ръководни лица. Безкрайни текстове, за да бъде Фюрерът винаги осведомен. Но ни беше абсолютно забранено да ги четем. Ерих Краут, човекът от отряда, който ми подсказа откъде да минавам, за да не срещам Фюрера, беше изхвърлен малко след моето идване, защото беше задържал при себе си телеграми за канцлерството.

Случваше ми се все пак понякога да хвърля бегъл поглед на някое съобщение, за да доловя нещо, някое хипотетично сведение за текущите събития. Такива мигове бяха редки. Боях се да не ме спипат. Но мисля също, че и не бях достатъчно любопитен, за да направя нещо повече. Едно защото просто не проявявах интерес, но и заради почти неразбираемия за мен характер на съобщенията.

⁴⁹ Според секретарката Криста Шрьодер. Тя споменава името и на полковник (Standartenführer) Херман Фегелайн, бъдещ адютант за свръзка на Химлер, който ще се ожени за Гретел, сестрата на Ева Браун.

Книжката, които предавахме на адютантите или направо на Хитлер, съдържаха по правило съвсем малко текст, къси, привидно прости изречения, които понякога се повтаряха. Някои съобщения бяха само от няколко думи - място, дата или две-три имена. Неразгадаема информация за човек, който не познава контекста, в който са били написани.

В телеграмите в началото на страницата се посочваха мястото, откъдето идва информацията и източникът, най-често агенция Ройтерс. Следваше сърцевинното, резюмиращо изречение (Kernsatz).

Хитлер четеше всичко. Когато му предавахме тези телеграми, четири до шест страници, подбрани най-често от Хайнц Лоренц, отговарящият за пресата адютант на Ото Дитрих, Фюрерът първо си слагаше очилата, някой чифт от онези, които оставяше, където му падне, и преглеждаше страниците една по една. Ако някоя информация заслужаваше внимание, стисваше останалите листи под мишница и продължаваше да чете. Които не смяташе за необходимо да запази, Хитлер скъсваше дополовина, протягаше ръка и ни ги подаваше. Преди да се върнем в телефонната централа или в приемната, винаги спирахме в началото на стълбата до кухнята и хвърляхме листата в сложената за целта кофа за смет. Така те биваха унищожени и никой не можеше да ги вземе.

Посред войната, на дата, която ми е невъзможно да си спомня, се натъкнах на телеграма, която привлече вниманието ми. Той може да я е прочел. Аз трябваше да я предам на Хайнц Лоренц или на Алберт Борман. Подписана Ройтерс, информацията беше от шведския ежедневник Svenska Dagbladet. Съобщаваше се, че екип на Международния червен кръст предвижда да инспектира концентрационен лагер. Уточняваше се, че ще бъде направен доклад и ще бъде изпратен на граф Бернадот⁵⁰.

През петте години близо до Хитлер за пръв и единствен път прочетох нещо за лагерите. Не се повтори. Не чух и нито едно важно длъжностно лице да говори публично на тази тема. Никога и никой не повдигна този въпрос на съвещание, на което да съм присъствал. Не. Ако концентрационните лагери са били споменавани в разговори между силни на режима, това не е ставало на съвещания и открито. Хайнрих Химлер и Фюрерът наистина се виждаха често. Но разговорите им бяха на четири очи, зад вратата⁵¹. За тях нищо не мога да кажа.

Хитлер никога не си водеше бележки и не нахвърляше мислите си на хартия. Поне аз никога не съм го виждал да го прави. Не беше от хората, способни да седнат на бюро и да пишат с часове. Най-много да седне понякога да чете или да послуша музика. В присъствието на приближен, на отговорен политик или на своя генерален щаб, той не спираше да говори. Задължение на адютантите беше да отразят писмено решенията на „шефа“. Когато искаше да подготви текст за реч или предаване по радиото, викаше най-

⁵⁰ Вицепрезидент на шведския Червен кръст и близък роднина на шведския крал. Именно той преговаря след 22 април 1945 г. в град Любек с Хайнрих Химлер за безусловна капитулация.

⁵¹ Криста Шрьодер заявява: „Хитлер беше добре осведомен от Химлер за всичко, което ставаше в лагерите на бавната смърт“. Английският историк Кершо напомня на свой ред за подчертания вкус на Хитлер към тайните: „Никъде, било то в разговори с неговите адютанти и секретари или другаде, не откриваме и най-дребното сигурно свидетелство, че е знаел за изстребването на евреите. Изглежда, темата е била засягана само на четири очи с Химлер, и то с общи думи или като зловещ намек на кодиран език“.

често някоя от двете си предпочитани секретарки - Криста Шрьодер и Герда Дарановски. Диктуваше в „модела“ - голямата зала в подземие то на новото канцлерство. Там, в тези катакомби, Фюрерът диктуваше текста си, оставаше прав, крачеше напред-назад, а понякога, увлечен от някоя идея, дори придружаваше изреченията с гримаси.

Щом свършеше да диктува, понякога прочиташе още в подземната стая някои пасаж и. Тогава нямаше нужда от очила. Тъй като явно не понасяше да се появява публично с тях, беше заповядал на пишешите машини марка „Силента“ да сложат специални клавиши с букви, по-големи от обичайните, за да може да чете речите си без очила.

Залата „модел“ не беше единственото помещение в мазето. Канцлерството разполагаше с цял лабиринт от галерии и подземни пространства, свързани с дълъг коридор. В единия им край, всъщност точно под личния апартамент на Хитлер, имаше Luftschutzkeller, подземие, пригодно в края на 1930 година за противовъздушно скривалище. Най-обикновено убежище, подсилено само със стени дебели от 50 до 60 сантиметра, което щеше много скоро да се окаже съвсем недостатъчно.

БУНКЕРЪТ

Бункерът на Фюрера (Führerbunker), в който той щеше да се самоубие, беше последица от посещението на Молотов в Берлин⁵². В навечерието на отпътуването му в канцлерството имаше прощален банкет в негова чест. Тази вечер бях дежурен. След вечерята Молотов се сбогува с Хитлер. После аз го придружих навън, до колата, която трябваше да го откара в двореца Белвю, резиденция на правителствените гости. Преди да потегли, завих коленете му с одеяло, за да не настине.

Когато се върнах в салона, там беше още пълно с гости, които се отправяха един след друг към съседната пушалня. Всъщност всички говореха само за Молотов, но не помня каква беше царящата атмосфера. Бях на пост до прокарания в стаята телефон. По някое време приех бюлетина за положението във въздушното пространство. Обърнах се към Александър Дьорнберг, шефа на протокола, за да му предам, че вражески самолет е в момента над Люнебург (на югоизток от Хамбург) и поема на юг-югоизток, тоест към Берлин⁵³. Хитлер беше на няколко метра от нас. „Какво има?“ - попита той Дьорнберг, който побърза да му обясни.

Пръв се намеси посланикът Валтер Хевел: „Какво ще правим с Молотов, ако самолетът стигне дотук и пусне бомба над главите ни? Не разполагаме със сигурно място за Молотов!“ Тогава Хевел се обърна към Хитлер и му каза, че се налага Молотов да бъде отведен незабавно в хотел „Адлон“⁵⁴. „И защо?“ - попита Фюрерът. „Адлон“ предлага на клиентите си сигурно бомбоубежище - обясни Хевел. - Да, така е, германският държавен глава не може дори да опази собствените си гости!“

Стана дума за мазето, което някои наричаха „бункер“. Всички изглеждаха убедени, че при въздушно нападение то няма да свърши никаква работа. Тъкмо тогава, по време на този късен разговор Хитлер реши на мястото на съществуващото убежище да бъде изграден бункер, достоен за това име. „Време е и германският държавен глава да може да настани гостите си на сигурно място. Не само в хотел „Адлон!“ - заключи Фюрерът.

По неизвестна за мен причина строежът започна едва през 1943^a. За цели две години градините на канцлерството щяха да се превърнат в огромен строеж под открито небе. Дълго време, през което не се живееше много приятно заради непрекъснатия шум на водните помпи, който ехтеше в стаите.

⁵² На 12 и 13 ноември 1940 г. по покана на Рибентроп. Година след договора за ненападение между Германия и СССР (23 август 1939 г.) отношенията между Берлин и Москва рязко се влошават. При въпросното посещение съветският комисар на външните работи Молотов отхвърля всички варианти за подялба на света, предложени от националсоциалистическите ръководители. Вероятно вследствие на този неуспех да постигне споразумение Хитлер решава да предприеме офанзива срещу СССР.

⁵³ Дотогава столицата не е била обект на въздушни нападения.

⁵⁴ Луксозен хотел в близост до канцлерството, разположен на булевард „Унтер ден Линден“.

ХИТЛЕР НЕ ИЗЛИЗА

Прекарвах в канцлерството средно две или три нощи седмично. Все още се опитвах да се прибирам вкъщи, да преспивам, колкото може по-често в апартамента в Рудов. И да виждам Герда и нейните родители.

Службата край Хитлер изискваше време. Ежедневните осем часа често ставаха повече. Нощни дежурства давахме, когато имаше приеми или трябваше да посрещнем късни гости. Най-често бяхме на пост в приемната, телефонната централа и гардероба. Ако късно вечер възникнеше някаква нужда, Хитлер се обръщаше обикновено към нас. Знаеше, че хора от отряда са винаги налице и будуват. Но не и неговите адютанти и камериери, които трябваше по някое време и да поспят. При необходимост нощем извиквах, и то в редки случаи, само някой от „старите“, например Франц Шедле или бившия член на личната охрана Херман Борнхолт.

Пак камерад стоеше нощем на пост зад входа за персонала, вратата в дъното на двора, вдясно, която водеше към кухнята и стълбището за етаж. Този член на отряда беше винаги сам. Накратко, ако някой искаше да убие Хитлер в леглото му, можеше да мине оттам, да помоли телохранителя да се свърже с човек, който работи в канцлерството и чието име предварително е научил, да го изчака да вдигне слушалката и тогава да го обезвреди с газ или с бухалка. После му оставаше само да изкачи двайсет и двете стъпала, да отвори вратата на апартамента, която никога не се заключваше, и да се озове в спалнята, която беше само на няколко метра. В коридорите нямаше друг пост. Някой не пазеше и пред личния апартамент на Фюрера. Само патрулт, обикновено от един-единствен полицаи, минаваше от време на време по Вилхелмштрассе. Изобщо, мижава работа.

Никаква друга предпазна мярка не беше взета. На практика охраната не бе засилена до края на режима. Трябваше да дойдат последните месеци, за да се призове попълнение от един отряд на службите за сигурност в градините и канцлерството. Но нищо повече.

Хитлер почти не излизаше. През цялата война и най-вече, откакто през 1941 година почна кампанията срещу СССР, Фюрерът всъщност не се срещна повече с населението. С изключение на пътуванията до Бергхоф и до главните квартири, той напускаше канцлерството само в много редки случаи. Не минаваше по улиците, не отиваше да открие тържествено някое учреждение. Не посещаваше музеи или представления, както го бе правил преди, през трийсетте години.

Един от „старите“ ми разказа веднъж как, малко преди да избухне войната, някой склонил Хитлер да отиде в хотел „Кайзерхоф“, където четирима музиканти свирели чудесно. Човекът трябва да е бил твърде убедителен, защото Фюрерът решил една вечер да отиде да ги чуе с ушите си. Отишъл пеш до хотела, който е на по-малко от стотина метра от канцлерството. Концертът толкова се харесал на Хитлер, че няколко дена по-късно той решил да отиде пак.

По време на това второ посещение Хитлер веднага усетил, че нещо не е наред. Атмосферата била по-различна и хората, седнали срещу него, имали странна прилика с онези от предишната вечер. Погледите станали особено настойчиви, когато

музикантите засвирили. Едва на другия ден телохранителите разбрали, че като чул за посещението на Хитлер, собственикът запазил за същите посетители всички места в залата. А прислугата разпродала чашите и приборите, използвани от канцлера.

Няколкото редки излизания, които още си позволяваше, например до любимия си мюнхенски ресторант „Остерия-Бавария“, се съпътстваха обикновено със струпване на зяпачи, които го приветстваха със силни възгласи. „Старите“ ме бяха предупредили много да внимавам, ако се озова сред тълпата. Ако някои хора се приближат прекалено към колите или към Фюрера, трябваше да ги удържа, дори да ги отблъсна, но много да внимавам да го правя внимателно. Според тях Хитлер не понасял членове на собствения му ескорт да се държат грубо с неговата публика.

Хитлер се грижеше за приближените си. Както щях да се убедя, всяка година голям брой драматични и комедийни актьори и художници получаваха от него колет за коледните празници. Около 24 декември трябваше да доставяме тези подаръци по домовете. Така можах да видя за кратко в берлинските им жилища близначките танцьорки Хьопфнер, певицата Олга Чехова, чешката актриса Лида Баарова, за която се говореше, че имала връзка с Гьобелс⁵⁵. Един камерад беше ходил при прочутия шампион по бокс Макс Шмелинг. Друг се беше озовал в дома на семейство Вагнер.

Една година на мен се падна да отида у диригента Вилхелм Фуртвенглер⁵⁶. Трябваше да занеса такъв колет в малката му вила в квартал Бабелсберг, близо до Потсдамската гара в Берлин. Фуртвенглер си беше у дома. Покани ме в хола. Той беше огромен, но най-странното беше, че бе боядисан целият в бяло. Стените бяха голи, абсолютно гладки, без едно петънце. Нямаше нито една картина, нито дори огледало, което да се спре погледът. Насред това пространство господстваше само едно пиано. Аз подадох подаръка, без да обръщам голямо внимание на реакцията на маестрото, след което се прибрах с колата, карана от един от шофьорите на канцлерството.

Приблизително по същото време придружих за пръв път Фюрера за една от речите му. Мисля, че беше на събрание в Двореца на спорта, в залата, която още от времето на Ваймарската република бе приютявала многолюдни политически събирания. Нашият екип телохранители тръгна от канцлерството малко преди Хитлер. Наредихме се всички покрай стените на залата, но леко поотстъпили назад, за да обхващаме с поглед всичко. На трибуната Фюрерът говори за усилията, които трябва да бъдат направени в името на крайната победа. Каза, че най-трудното предстои. Наблегна и на това колко важен е работническият фронт, „Германският фронт на труда“ Arbeitsfront, ръководен от Роберт Лай⁵⁷. След речта Хитлер се качи пак в колата си. Този път потеглихме заедно, в един и същ конвой. Тази вечер никой от участниците в събранието не дойде да говори с мен или да ми задава въпроси за работата ми, моята униформа или каквото и да било друго.

⁵⁵ Тази връзка за малко да доведе съпрузите Гьобелс до развод.

⁵⁶ Високо ценен от Хитлер, защото е превърнал Берлинската филхармония в оркестър със световна известност; според Кершов „един от най-значимите културни посланици на режима“.

⁵⁷ Миш явно смесва две речи на Хитлер, произнесени по същото време. На 30 януари 1941 г. Фюрерът наистина отива в Двореца на спорта, за да отбележи осмата годишнина от своето канцлерство (нещо, което ще направи и през следващите години). Но речта му не е била за усилията, които изисква войната, наблягала е единствено на нападението срещу Великобритания и отново се е заканил да изстреби евреите в Европа. Миш вероятно е присъствал на друга реч на Фюрера, произнесена на 10 декември 1940 г. пред работниците в голям оръжеен завод в Берлин.

АМЕРИКА

През първите месеци на 1941 година Хитлер пътуваше често. Налагаше му се да ходи във Виена, в Линц, много пъти в Мюнхен и Бергхоф. Не го придружавах всеки път. През пролетта Фюрерът потегли със своя специален влак, кръстен „Америка“, за новата полева главна квартира в Алпите⁵⁸. Войната с Югославия едва започваше.

Бях определен да го съпровожда. За пръв път стъпвах във влака на Фюрера. Знаеше се, че шефът го използва, когато напуска със своите генерали Берлин за по-дълго или по-кратко време. Петнайсетината вагона му позволяваха да взема със себе си голяма част от началниците от генералния щаб на Вермахта, близки сътрудници, персонал от канцлерството, както и хора от информационната служба на Райха. Място не липсваше. Тръгнахме от гара Анхалтер в Кройцберг⁵⁹. Както разбрах по-късно, случвало се да тръгват и направо от перона на гара Груневалд, където обикновено чакал влакът.

В присъствието на Хитлер влакът беше работно място - подвижна генерална квартира. С нас можеха да се свържат по телефона, набирайки номера на канцлерството⁶⁰. При въздушна тревога влакът се скриваше в най-близкия тунел. Пред локомотива на „Америка“ се движеше „контролен“ влак с два вагона.

Никога не съм влизал в личния вагон на Хитлер. Нито съм имал работа там. Зная само, че освен спалня, в неговия вагон има и салон за разговори в тесен кръг. Големите ежедневни съвещания с генералите от Вермахта ставаха в помещение точно зад трапезарията. Не мога да кажа дали прозорците на вагона на „шефа“ бяха блиндиращи или не, нашите не бяха. Леглата ни бяха във вагона до този на Фюрера. Впрочем Хитлер ме свари на няколко пъти в коридора - тогава ме потупваше по гърба и си продължаваше по пътя.

Вагон-ресторантът, наричан и казино, се обслужваше от персонала на фирма „Митропа“. Случи ми се да се храня веднъж там на масата на Фюрера. Този ден той седеше в другия край на редицата от маси. Съвсем ясно помня тази сцена: Хитлер пиеше малка бира „Холцкирхенброй“ - баварска пивоварна край Мюнхен. В нарушение на вегетарианския режим в чинията му имаше няколко парчета салам. За пет години за пръв и последен път видях Хитлер да хапва малко месо⁶¹.

По време на пътуването Хитлер настоя специалният влак да не нарушава редовното разписание на Reichsbahn - държавните железници. Затова ни се наложи да спираме неведнъж на някой страничен коловоз, както например в Хоф, на север от Байройт, за да позволим на пътническите влакове да стигнат по разписание до местоназначенията си. Минахме околностите на Виена, преди влакът да спре на

⁵⁸ На 10 април 1941 г. В навечерието на този ден британската авиация подлага Берлин на една от първите силни бомбардировки.

⁵⁹ Навремето най-голямата и най-прочута берлинска гара. Днес от нея е останала само тъжна развалина, част от фасадата наред пустощ.

⁶⁰ Влакът трябваше да спре, за да бъде установена връзка.

⁶¹ Вегетарианец от началото на 30-те години, през последните години от живота си Хитлер спазва все по-стриктно този режим.

петдесетина километра на изток от град Винер Нойшат, много близо до Мьонихкирхен. Тази повече или по-малко импровизирана и съвсем изолирана генерална квартира във входа на един тунел беше наречена Frölingsturm, „Пролетна буря“. Комуникациите бяха добри и атмосферата сравнително спокойна. Всъщност Хитлер щеше да остане сред този алпийски пейзаж две седмици⁶². Аз взех самолета за Берлин малко преди неговото завръщане.

Придружавал съм Хитлер във влака „Америка“ всичко три или четири пъти. Едва през 1944 година, след като съюзниците дебаркираха в Нормандия, той бе прекръстен на „специален влак „Бранденбург“, в чест на тази източногерманска област.

⁶² Завръща се в Берлин на 28 април 1941 г., след военните победи над Югославия и Гърция.

ОТЛИТАНЕТО НА ХЕС

След като остана за малко в столицата, Хитлер реши да отиде отново в Берхтесгаден⁶³. Последвах го. По време на този престой в алпийската хижа Фюрерът научи на 11 май поразителната новина за изчезването на своя помощник, верен рицар и стар приятел Рудолф Хес. Заместник-ръководителят на Германската националсоциалистическа работническа партия беше излетял от Аугсбург на борда на един Месершмит 110 в посока Великобритания. Беше тръгнал сам и без да предупреди Хитлер или друг високопоставен партиен деец. Спомням си много добре този епизод. Беше няколко седмици преди нападението срещу СССР, важен момент в историята на войната. Освен това сведенията, които имах за няколкото опита на дясната ръка на Хитлер да прекоси Ламанша, бяха от първа ръка. Бях близък с камериера на Хес Йозеф Платцер, наричан Зеп. Бях се сприятелил с него само за няколко месеца. Вярно, че не са ми известни всички подбуди за случилото се, но със сигурност знаех много повече от някои приближени като ординареца на Хес Алфред Лайнген, от когото бяха скрипили подготовката на неговия шеф.

Да говорим за отлитането на Хес, значи да се върнем назад и да подхванем разказ, който започва няколко месеца преди окончателното излитане. Изглежда, че всичко бе почнало тъкмо тук, в Бергхоф една вечер, навярно през ноември 1940 година⁶⁴. Малко преди вечеря един адютант дойде да ни нареди да намерим гости. Някакъв „колега“ се сети, че Хес е наблизил, в хижата си недалеч от дома на Фюрера. „Не пречи да се появи за кратко!“ - каза той, преди да му телефонира. Хес беше свободен и скоро дойде. В края на вечерята в стаята се появи куриер. Приблечи се към Ото Дитрих и му подаде телеграма. Завеждащият печата я прочете бързо и я подаде на Хитлер, който я прочете на свой ред. Фюрерът се спря, вдигна листа пред очите си и възкликна: „Но какво още мога да направя? Нали не ми е възможно все пак да взема самолета и да отида да им падна на колене!“. Стоях там, в залата, но не проумявах за какво става дума. Не бях държал прословутия документ в ръка. Но дочувах откъслечни думи - произнесените по-високо и ясно. Говореха за някаква среща, важно съвещание, която се е състояла наскоро в Португалия между германския посланик фон Ринтенен, когото всички наричаха „пощальонът на Хитлер“, и шведския дипломат граф Бернадот. Не зная по какъв повод⁶⁵. Но тъкмо тогава вниманието се насочи към Хес. Не помня как точно се изрази той, но каза тогава нещо от рода на: „Хитлер наистина не може да го стори. Аз обаче мога“.

Разговорът току-що бе приключил, когато Хес се извини и си тръгна, придружен от двамата си адютанти Алфред Райтген и Карл-Хайнц Пинч. Докато Хес си тръгваше, Хитлер го посъветва кратко да отиде при неговия лекар, доктор Морел и най-сетне да се прегледа.

⁶³ На 9 май 1941 г. след реч в Райхстага, в която обявява „година на велики завоевания“, подразбирайки нахлуването в СССР, тогава усилено подготвяно.

⁶⁴ Миш не успява да датира по-точно събитието.

⁶⁵ Хитлер си оставя вратичка за сближаване между Лондон и Берлин. Подписването на сепаративен договор или осъществяването на сътрудничество с Великобритания срещу болшеvizма би могло да засили сериозно позициите на нацисткия диктатор. Преговорите започнали през август 1940 г.

Същата вечер Хес останал в хижата си насаме със Зеп Платцер. И му повторил изречението, което бе произнесъл преди минути: „Не, Фюрерът не може да го стори.“ Не зная дали неговият слуга е разбрал какво има предвид Хес. Но му било наредено да намери час по-скоро две книги по история на Великобритания. И най-важното - да не го казва никому. Хес настоял най-вече адютантите да не знаят какво замисля⁶⁶.

Първото, което трябвало да се направи, било да се снабдят с необходимите за експедицията карти на въздушното пространство. Хес трябвало да получи, без да събуди подозрения, тъй наречените *Parolen*, тоест отбелязаните върху картите на генералния щаб кодове за часовите пояси, по време на които самолетите можеха да летят над определени региони, без да бъдат свалени от противозенитни оръдия или от авиацията на едната или другата враждуваща страна. Тези скъпоценни документи, които на тогавашния военен жаргон наричаха „мъртви зони“ са били ловко измъкнати от капитана от авиацията Ханс Баур, пилота на Хитлер. Както ми разказа Зеп Платцер, задачата не била лесна. Изглежда, Хес е настоял пред Баур с аргумент от рода на: „Нали го знаеш шефа, иска да знае всичко максимално точно...“ Баур отстъпил. Дал му в края на краищата копие от плановите на Гьоринг, предназначено за капитана от авиацията Бец, втори пилот на Фюрера. Щом го получил, Хес изрязал необходимите му части от документите така, че да може да ги съедини и да ги окачи на стената в стаята. Вършел го в присъствието на Зеп Платцер и най-често вечер. Хес проучвал най-благоприятните трасета, организирал полета си в най-строга тайна. Когато някой чукал на вратата, двамата сгъвали много бързо картите и подреждали стаята, без нищо да си личи.

Зеп Платцер намерил специални ботуши за скока с парашут на Хес. Въпреки че дясната ръка на Хитлер за всичко свързано с партията бил отличен пилот, той никога не бил скачал от самолет. Неговият камериер му доставил и от бинтовете, които се намотават на краката на начинаещите парашутисти, за да не си строшат кокалите в мига, в който докоснат земята. А Хес си приготвил военна униформа, която да облече, щом се качи в самолета. Разбрал, че ако граждански скочи с парашут от непознат самолет на британска територия, той може да бъде разстрелян от първия срещнат полицаи. Хес вярвал, че ако е с униформа, животът му е в безопасност, понеже англичаните имат репутацията на хора, изпълняващи строго конвенциите за отношение към военнопленниците.

Хес тренирал непрекъснато със своя самолет, излитайки всъщност ежедневно от аеродрома в близост до заводите „Месершмит“ в Аугсбург⁶⁷. Един ден бях на пост, когато той минаваше край главната квартира и среща Хитлер. „Какво правите тук?“ - попита го Фюрерът. Хес отговори, че би желал да стане пилот в пощенската авиация. Фюрерът рязко му отказа. Заяви, че подобно нещо никога няма да му бъде разрешено и от този момент му е абсолютно забранено да лети, както и на другата му дясна ръка Херман Гьоринг. Нещо, което явно бе нарушено и от двамата.

Операцията била напълно подготвена в началото на зимата на 1940-1941 година. В ден, който не мога да посоча с точност, Хес предал на адютантите си бял плик малко

⁶⁶ Разказът на Миш сякаш потвърждава тезата, според която Хес се е чувствал натоварен с мисията да преговаря сам за компромисен мир с Великобритания. Той действа без знанието на Хитлер, но сигурен, че се съобразява изцяло с убежденията на Фюрера.

⁶⁷ Хес имал къща в Мюнхен.

преди да се качи в самолета. Настоял да го отворят, само ако не се върне до двайсет минути. Зеп Платцер присъствал на това. Видял как всички много бързо разбрали, че нещо има да става, че шефът им явно се кани да офейка.

Веднага щом Хес се озовал в небето, без да губят време, двамата адютанти отворили плика. В него имало втори плик, адресиран до Фюрера, и то с надпис незабавно. Но Хес се върнал. Само седем минути след излитането самолетът му се приземил на пистата. Дали се е уплашил или със самолета е възникнал проблем? Никой не разбрал какво е станало. Щом излязъл от кабината на пилота, Хес просто се запътил намръщен към своя инженер-механик Ноймайер за кратък разговор на четири очи.

Преди да се качат в колата, която щяла да ги откара в Мюнхен, адютантите се обърнали към Рудолф Хес. Обяснили му, че са се уплашили и въпреки заповедта му са отворили прословутото писмо. Хес ги изслушал, без дума да каже. Пътят бил дълъг. Тишината потискаща. За да разведри атмосферата, Зеп Платцер заговорил за гората, която прекосявали и за страстта на Хес да се разхожда из горите. Отново пълно мълчание.

След известно време Хес заповядал на шофьора Руди да спре. „Платцер смята, че трябва да се разходя, добре, ще се разходя“. Половин час по-късно Хес се върнал при колата и събрал хората. „Вие знаете какъв е замисълът, но настоявам никой от вас дума да не казва, за нищо на света. Всичко това не би трябвало да се случва“.

През февруари Хес опитал пак. Този път се отказал само няколко минути, преди да бъдат включени моторите на самолета, и напуснал пилотската кабина дори, без да са се откъснали от земята.

Третият опит бил успешен. Вечерта на 10 май Рудолф Хес наистина отлетял. Карл-Хайнц Пинч се яви на другата сутрин в Бергхоф с плик. Един адютант се наел да събуди Хитлер. Още помня как, щом прочете писмото, Фюрерът трябваше да направи огромно усилие, за да запази спокойствие. Заговори високо: „Не, Хес не може да ми причини това! Не разбирам, не е възможно! Хес! Хес го е направил, но това е ужасно!“⁶⁸. Ставаше все по-нервен, сякаш полудя, сякаш го бяха ударили с все сила в корема. Заповяда да извикат Борман: „Веднага!“ Хайнц Линге и Алберт Шпеер също бяха в стаята. Хитлер се обърна към тях и нареди веднага да бъде предупреден Гьоринг, да извикат незабавно и Рибентроп.

Хитлер заповяда да арестуват Пинч. След това да бъдат задържани и другите от непосредственото обкръжение на Хес, онези, които бяха ежедневно с него и не са могли или не са пожелали да издадат, каквото и да било за приготовленията. Платцер, Ноймайер, Лайтген: всички бяха изпратени в концентрационния лагер Заксенхаузен, в отделна барака⁶⁹.

Следобед Хитлер събра спешно в Бергхоф много хора. За да запълни празнината, възникнала след измяната на Хес, Фюрерът посочи бързо Мартин Борман за

⁶⁸ В писмото си Хес обяснявал, че иска да се срещне с херцог Хамилтън и да му представи в общи черти предложението за мир между Германия и Великобритания, преди да почне офанзивата срещу СССР - планът „Барбароса“.

⁶⁹ Концентрационен лагер край Берлин. Няколко месеца по-късно Зеп Платцер е пратен на фронта, а после пленен от Червената армия.

ръководител на Централното бюро на Германската националсоциалистическа работническа партия.

Хитлер се оттегли. От 11 до вечерта на 13 май той остана затворен в апартамента си в Бергхоф, на първия етаж. Изобщо не слиза долу. Никой не видя Фюрера в салона или да излиза от хижата за разходка в планината. Посрещаше гостите си горе, в кабинета. Йозеф Гьобелс, който пристигна в хижата на 12 май, също трябваше да изкачи стълбата, за да разговаря с него.

Трябваше да дочакаме деня, в който Лондон оповести официално, че Рудолф Хес е бил пленен, за да слезе Хитлер в голямата зала на партера. Тя беше почерняла от народ. Генерали, членове на партията и гаулайтери бяха извикани за извънредното съвещание, което трябваше да се състои в хижата. Същата вечер пресслужбата на Райха разпространи съобщение, в което признаваше публично, че Хес е избягал в Шотландия. В текста се наблягаше, че той имал здравословни проблеми, акцентирайки на душевно разстройство и други психически смущения.

Тази история беше, естествено, тема на разговор с „колегите“. От самото начало бях убеден, че не става дума за иниципирана от Хитлер тайна мисия. За мен и част от останалите Хес бе действал сам. Въпреки многото слухове, които се ширеха тогава, за нас беше ясно, че Хес е отлетял с налудничавата надежда да преговаря с британските управници. Но Хес несъмнено се беше провалил.

Що се отнася до здравословното му състояние, мнозина от нас смятаха, че Хес е напълно с ума си. През месеците преди отлитането му всички го бяхме срещали и никой не беше забелязал нищо ненормално. Напротив, Хес изглеждаше като човек с много ясен разсъдък. Въпреки това начинът, по който Фюрерът говореше язвително за него в съобщенията си и макар да не беше вярно, го представяше за луд и за предател на националсоциалистическа Германия, изобщо не ми повлия. Според мен от страна на Фюрера ставаше дума за чисто политическа реакция, за взето в суматохата тактическо решение. Кое то, тъй да се каже, изобщо не ме засягаше. Да, тази спонтанна лъжлива реакция не накърни и не повлия на представата, която си бях създал за Хитлер през тези първи месеци, прекарани близо до него.

Дори през този период на криза той несъмнено излъчваше нещо изключително. Повече от когото и да било друго възплащаваше образа на благоразположен баща. Със сигурност нито Борман, нито Гьоринг можеха да претендират за подобно нещо. Хитлер може да беше авторитарен, понякога холеричен, но, доколкото можех да го наблюдавам тогава, беше неспособен на подъл удар или безсрамна лъжа. Да си близо до Фюрера, означаваше да изпитваш силно чувство за сигурност и искрено внимание към теб. Мисля, че както мнозина от нас, и аз желях той да ме забележи, да оцени работата и поведението ми.

Малко след епизода с Хес, към края на май, могъщият германски броненосец „Бисмарк“ потъна в Атлантическия океан, без да стигне пристанището на Сен Назер⁷⁰. Беше първата голяма военна загуба. Тя дойде само няколко дни преди нападението над Съветския съюз, за което още никой не подозираше.

⁷⁰ На 27 май 1941 г. По време на сражението загинали близо 2 300 германски моряци.

WOLFSSCHANZE

Напуснахме Берлин на другия ден след нашествието⁷¹. Придружен от цялото си обкръжение и от генералния щаб, Хитлер потегли със специалния влак за новата си полева главна квартира край градеца Растенбург в източна Прусия. Конвойт пристигна късно вечерта в тъй наречената от Фюрера Wolfsschanze - „Бърлогата на вълка“. Нощта беше ясна, времето топло.

Бараките бяха сред дървета, напълно откъснати от външния свят и леко камуфлирани срещу евентуални въздушни нападения. Мястото не беше много обширно и непрекъснато ни връхлитаха комари. Убежището, предназначено за Фюрера, беше заобиколено от половин дузина постройки от дърво и тухли. Някои бяха подсилени с бетон, но едва през 1944 година се взе решение на мястото на най-важните постройки да бъдат изградени истински бункери.

Първата нощ, както и всички следващи, мина спокойно. На сутринта слънцето светеше пролетно ярко и първите новини от фронта изглеждаха отлични. Настроението беше добро.

Бункерът на Фюрера беше просто едно работно място. Там имаше спалня, санитарен възел и доста просторен салон с маса и няколко стола⁷². Борман живееше отсреща. Новият силен човек на режима беше оставил нещата си в специално оборудвана за него бетонно здание, на няколко метра от това за Хитлер. Гьоринг беше малко по-далеч, до самата железопътна линия. Химлер беше наредил да му изградят противобомбено убежище в Хохвалд, по на север, на повече от половин час път от обезопасената зона на главната квартира на Фюрера⁷³.

Нашият екип телохранители беше настанен малко встрани, в убежище в съседство с това на членовете на Германската националсоциалистическа партия. За адютантите и персонала имаше отделен блок. Хората от информационната служба, лекарите, посланиците и стенографите пристигнаха малко по-късно. Що се отнася до голямата армейска главна квартира, тя беше по-встрани, на двайсетина километра на юг от зоната оградена с телена мрежа.

Два пъти на ден се правеше анализ на положението. По обед първото съвещание на Хитлер с генералния щаб ставаше в бункера, споделен от генералите Кайтел и Йодл. В края на деня вторият военен брифинг се провеждаше към осемнайсет часа, след чая. Постепенно към тези първи две съвещания се добави и трето, по-кратко. То се вестваше между двайсет и три часа и полунощ и рядко продължаваше повече от половин час. Ритъма на ежедневието във Wolfsschanze отмерваха и часовете за хранене. Обедите се сервираха обикновено в четиринайсет часа, вечерите към деветнайсет и трийсет. След последното, нощното съвещание, последен чай с Фюрера приключваше деня за секретарките и някои приближени. Върховен миг на почивка, по време на която беше забранено да се засягат политически или военни въпроси. В друго време, ако бяха

⁷¹ На 22 юни, на разсъмване германска войска преминава съветската граница.

⁷² Около средата на 1943 г. към убежището на Хитлер е построена голяма работна зала.

⁷³ Главната квартира, в която е бил Хитлер, е била наричана „зона за сигурност Г“. Широк пояс външна бодлива тел заобикалял комплекса на много километри.

свободни, обитателите на главната квартира се настаняваха в „казиното“ или се излежаваха на слънце в разговори с колеги.

Тези първи седмици ми приличаха на курорт. Телефонната централа беше поета от Вермахта, куриерска работа всъщност нямаше. Наша грижа бяха пощата и кореспонденцията, за които отговаряше Хелмут Берман. През останалото време задълженията ни се свеждаха до това просто да стоим за всеки случай там, на известно разстояние от Фюрера. Посетителите бяха придружавани най-често от хора на RSD. Впрочем срещите рядко биваха продължителни. Гостите, дошли да говорят с Хитлер, си тръгваха най-често само след няколко минути. Той самият само един-два пъти и за не повече от час се разходи из гората и околността.

За нас всичко това беше добре дошло. Дисциплината не беше твърде строга и редовно ходехме по двама или трима да се къпем в Мой See, езерото Мой, малко водно пространство наблизо.

Wolfsschanze отбеляза един обрат. Хитлер остана там всъщност без прекъсване повече от пет месеца⁷⁴. След изключително бързо напредване на войските на Вермахта на съветска територия, много скоро щяхме да си дадем сметка, че крайната победа няма да е близка. По-лошо, от фронта щяха да идват все по-тревожни новини. Нещата щяха да се влошават. Промяната се усети малко след средата на лятото. Противоречията, които може би съществуваша сред хората от висшето военно командване, оставаха все още зад стените на залите за съвещания, в които Хитлер ги свикваше и където не ни канеха. Но в държането на Фюрера настъпи известна промяна.

Познавах Хитлер само като ръководител. Но всъщност едва след офанзивата срещу Червената армия ежедневието му вече се диктуваше изцяло от военните действия. Фюрерът взе да редува в ускорен ритъм съвещания и срещи. Все по-често прекарваше малкото време, което му оставаше, в своя апартамент, зад вратата на стаята или кабинета. Следващите месеци ежедневието му щеше да става с всеки изминат ден все по-херметически затворено. Появите пред хора и пътуванията му се ограничиха до възможния минимум. Вечер, макар това да не пролича още при първия му престой в пруската главна квартира, Хитлер вечеряше във все по-тесен кръг гости. По-късно, през последните месеци от неговия живот, нерядко го виждахме да се храни сам или с единствена гостенка - някоя от секретарките.

През втората половина на 1941 година се наложи да снова няколко пъти между Берлин и Растенбург. Всеки път за от две до шест седмици. Пътувах, както за Бергхоф, със самолет Ju 52. Не присъствах на посещението на Мусолини в главната квартира през лятото⁷⁵.

В канцлерството ми бе отредено друго място. Бях вече на партера, досади кухнята на Каненберг, в малко по-просторна стая с умивалник, телефон и две легла, второто за Ерик Щайн, който прожектиреше филмите. Мястото беше приятно, по-встрани и затова по-спокойно. Облекчение беше и че не ми се налагаше да внимавам непрекъснато за

⁷⁴ Връща се в Берлин само три пъти, на 3 октомври и на 21 и 28 ноември. На 8 ноември заминава за Мюнхен за годишнината на пуча от 1923 година.

⁷⁵ От 25 до 28 август 1941 г.

постъпките и жестовете си, както беше на първия етаж до апартамента на „шефа“. Бяха ми казали, че Хитлер чува всичко - от най-лекото движение до най-незначителния звук.

През декември Хитлер остана няколко дена в Берлин, после се върна в главната квартира⁷⁶. Мисля, че точно тогава видях в приемната монах с препасана с бял колан власеница. Носеше на гърдите шестоъгълна жълта звезда⁷⁷. Никой не го претърси. Някой от нашата част извика офицера за свръзка, най-вероятно Ото Гюнше. Той дойде веднага да го вземе и го заведе в апартамента на Фюрера. Двата полицаи не помръднаха. Останаха по време на разговора долу, при нас.

Казаха ми, че този божи човек имал възможност да разговаря няколко минути с Хитлер, преди да напусне канцлерството. Не попитах за какво става дума, нито каква е причината за посещението му, не беше прието. Мога само да твърдя, че той никога не се върна.

На 20 януари 1942 година се състоя конференцията край Ванзее⁷⁸. Не разбрах нищо за нея. До мене не беше стигнала и абсолютно никаква информация за все поголемия брой евреи, депортирани в концентрационните лагери на изток⁷⁹. Знаехме, разбира се, за съществуването на концентрационни лагери, но няхаме възможност да разберем какво става в тях. За това не се говореше. Нито дума. За нас темата беше табу - достъпна само за много ограничен кръг хора около Фюрера. Мисля, че ако някой от нас беше разбрал нещо, щеше да каже. Все някой ден щеше да изплюе камъчето, да подхване разговор. Не, нищо. Няхаме достъп до такъв род информация. И днес ми е много трудно да проумея как такова изстребление е могло да става толкова тайно.

Относно моите пребивавания в главната квартира в Растенбург не настъпи никаква промяна. Зимата беше сурова, положението на фронта постепенно се влошаваше, победите се превръщаха в поражения, но ежедневието във Wolfsschanze си оставаше каквото и през минатите месеци.

След кратко пребиваване в Берлин Хитлер отлетя за Берхтесгаден, където трябваше да се срещне отново с Мусолини⁸⁰. Срещата на двамата мъже беше много сърдечна. Личеше, че Фюрерът и неговият гост се виждат с удоволствие. Хитлер беше много словоохотлив, явно във форма. Тъй като хижата в Бергхоф не разполагаше с достатъчно място за голям брой гости, италианската делегация бе настанена в разкошния замък Клесхайм, сграда в бароков стил близо до Залцбург. Когато се озоваваха в областта, партийните ръководители организираха там своите събрания и официални церемонии. След вечерята се прибрахме в Бергхоф. На другия ден Мусолини и неговите военачалници дойдоха да прекарат деня в алпийската резиденция на Хитлер. Не помня да съм виждал Ева Браун по време на тези срещи.

⁷⁶ От 9 до 16 декември 1941 г.

⁷⁷ На 1 декември 1941 г. всички евреи на възраст над 6 години бяха задължени с декрет да носят шестоъгълна звезда.

⁷⁸ Тайна конференция, ръководена от шефа на службата за безопасност Райнхард Хайдрих, на която е решено по отношение на еврейския въпрос да се реализира „окончателното му решение“.

⁷⁹ На 9 септември 1941 г., следвайки препоръките на Химлер, Хайдрих и Гьобелс, Хитлер разрешава евреите от Източна Европа да бъдат депортирани на изток.

⁸⁰ На 25 април 1942 г.

Приблизително по това време Хитлер ме извика един ден и ми каза, че според него изглеждам зле.

- Добре съм - казах аз. - Но нещо ме мъчи стомахът...

- Ами идете при доктор Морел! - отговори ми той.

Произнесено от него, това на пръв поглед съвсем невинно изречение звучеше като заповед. Когато Фюрерът даваше, обикновено крайно лаконично, такива съвети, най-добре беше да ги последваш. Та аз отидох при доктор Морел и му обясних причината за своето посещение. Той веднага ме прегледа и ме прати на почивка в балнеокурорта Карлсбад. Може да се каже, че няхах избор. Озовах се там, въпреки че се чувствах сравнително добре. Доктор Морел разбираше отлично, че трябва да следва указанията на Фюрера.

Върнах се в Берлин в края на юли. Хитлер беше съвсем близо до Източния фронт, в главна квартира, в която още не бях ходил. Заповядаха ми да се явя при него час по-скоро. Сkochих в първия излитащ за там самолет, пощенския, който осъществяваше ежедневната връзка между столицата и главните квартири на Фюрера и неговото обкръжение.

WERWOLF

Към средата на 1942 година главната квартира на Фюрера бе преместена в Украйна, в района на Виница⁸¹. Там, на новото място, в новите бараки, в които зиме нахлуваше леден студ, Хитлер щеше да споделя месеци наред със своята пруска генерална квартира по-голямата част от времето си.

Когато заминавахме с него за Украйна, нашият екип телохранители излиташе от Берлин малко повече от час преди кондора, с който тогава пътуваше Хитлер. Организация, която ни позволяваше да пристигнем навреме, за да посрещнем Фюрера, когато слиза от самолета си, по-голям и по-могътен от нашите Ju 52.

Украинската главна квартира беше в гориста местност. Повечето бараки бяха от дървесни трупи. Само един бункер беше предвиден за персонала и приближените на Фюрера в случай на въздушно нападение. За Хитлер имаше блокхаус, доста голямо дървено убежище. Там разполагаше с оскъдно обзаведени кабинет, салон с камина, кухня и спалня.

Както и в другите квартири на Фюрера, и тук между шест и осем членове на отряда се сменяхме по повече или по-малко строго спазвана схема. И тук не се занимавахме с телефонната централа. Работата ни се състоеше най-вече в постоянно присъствие до Хитлер. Един трябваше да е непрекъснато на разположение в полезрението му или пред неговата врата, готов да реагира незабавно по всяко време на деня и нощта. В тези главни квартири бяхме всъщност не толкова действащ отряд телохранители, колкото шепа неподвижни зяпачи (Zaungäste).

Често чувах оплаквания от постройките и суровия климат, но за мен обстановката беше по-скоро приятна. Имахме свободно време и неудобствата не ме притесняваха. Бях свикнал с живота на село.

Когато не бяхме на пост, доста често отивахме с кола до съседно селце само на десет минути от главната квартира. Селяните не бяха го напуснали, защото нашата войска не беше опразнила къщите им. Правехме трампи. Аз исках от Герда, бъдещата си съпруга, да ми праща пакети сол или куки за плетене, които разменях за слънчогледово олио, понякога и за някоя гъска. Изпращах всичко още на другия ден в колет по пощенския ни самолет.

Хитлер прекръсти украинската главна квартира на Werwolf. Тогава един от „старите“ ми обясни тази мания на Фюрера да пъха навсякъде думата Wolf, „вълк“⁸². Според него имал я още от двайсетте години, много преди да вземе властта. Хитлер тъкмо бил приключил важен митинг в някакъв германски град. Било късно. Верните хора, които го придружавали, трябвало да намерят час по-скоро хотел, за да може „шефът“ да си легне. На много места им отказали. Някои собственици на хотели

⁸¹ Решението главната квартира на Фюрера да бъде приближена към фронта е взето в края на юни. Хитлер отива там за пръв път на 16 юли с пряк полет от Вълчето леговище в източна Прусия. Новата главна квартира е на 200 километра югозападно от град Киев.

⁸² През 1919-1920 г., докато работи като информатор на армията на Райха, Хитлер решава да отговаря на името „Волф“. Обича да нарича себе си така, защото този псевдоним говори за сила и може да бъде сближен с името „Адолф“.

обяснявали, че нямат свободни места, други заявявали почти открито, че по политически причини отказват да подслонят ръководителя на национал-социалистическата партия. Случвало се не за пръв път. Не всички симпатизирали на нацизма, тъкмо обратното. Но тази вечер чашата преляла. Човек от ескорта предложил просто да престанат да споменават името на Хитлер, за да могат да му намерят стая. Някой подсказал прозвището Wolf и за късмет то допаднало на „шефа“. Така било сложено началото.

Волфсбург⁸³, градът на „Фолксваген“, бил първото населено място, кръстено според псевдонима на Фюрера. Последвала серия главни квартири, като се почне от Wolfsschlucht близо до френско-белгийската граница⁸⁴. После Wolfsschanze и Werwolf на Източния фронт. Името сякаш така прилепнало към образа на Хитлер, че една от приближените му, Уинифред Вагнер, не се колебаела да го нарича понякога в тесен кръг „Волфи“.

Верволф и Волфшпанце станаха главни квартири на пораженията. Там бяха изживени първите наистина трудни моменти, безкрайната поредица провали и лошите новини от фронта. Пак там пристигаха една след друга телеграми, съобщаващи почти безспирно за все по-ужасни бомбардировки на германски градове. Обзе ме съмнение. Имах чувството, че ще ни смачка валяк, че ни приближава непрекъснат обстрел, който не може да бъде спрян. Но никой не даваше израз на тези страхове. Поне не пред мен. В бараките, алеите, общите помещения се усещаше, разбира се, глухо, скрито, но понякога и ясно доловимо напрежение. Случваше се естествено да избухнат спорове, да има разногласия или някоя среща да не завърши спокойно, но никога нищо повече. Въпреки надвисналата катастрофа, за която ние тогава едва се догаждахме, никога не съм ставал свидетел на истинска нервна криза, истерична сцена или отчаяние.

Помня един оживен спор на Хитлер с висши ръководители на Вермахта. Не знаех за какво става дума, но бях на пост към четиринайсет часа и вратата на помещението, в което се провеждаше съвещанието, не беше добре затворена. Щом генералите си отидоха, изведнъж прекрасна музика долетя откъм кабинета на Хитлер. Хвърлих поглед през прозореца и видях Фюрера отпуснат в креслото, погълнат от мелодията и думите на песента, която свиреше плочата на неговия грамофон. Изглеждаше изтощен, почти тъжен. Контрастът с острата разправия отпреди малко беше поразителен. В този миг камериерът му излезе от бараката. Веднага го попитах кой е певецът, когото слуша Фюрерът. Отговори ми, че е Йозеф Шмид⁸⁵.

През тези първи есенни дни Хитлер отсъства от Верволф за кратък престой в Берлин⁸⁶. Малко преди да тръгне, не помня датата, станах свидетел на сцена, която

⁸³ Град в Долна Саксония, създаден през 1938 г. от няколко обединени села. Там били настанени работниците от автомобилния завод.

⁸⁴ В началото на юни 1940 г. Хитлер премества генералната си квартира (Felsenest, „Скално гнездо“) от Ойскирхен в Брюли-дьо-Пеш, недалеч от Брюксел.

⁸⁵ Оперен тенор, роден през 1904 г. в Румъния от родители правоверни евреи. Дебютира като кантор в синагога. През 1925 г. учи пеене в Берлин, където бързо се прочува благодарение на радио-предаванията. Признат и ценен в Германия заради изключителния си тембър и първите си роли в музикални филми, през 1933 г. той бяга от националсоциалистическа Германия. Въпреки това плочите му се продават в музикалните магазини чак до 1938 г. „Малкият мъж с големия глас“ умира през 1942 г. в швейцарски бежански лагер.

⁸⁶ От 28 септември до 4 октомври 1942 г.

навярно бе показателна за това често сдържано и понякога ледено държане на Фюрера⁸⁷. Този ден беше излязъл навън, до бараката. Прав под едно дърво четеше документи, заслонен от слънчевите лъчи. Беше горещо. На няколко метра беше застанал Фриц Даргес, един от неговите офицери за свръзка. Отдавнашен адютант на Мартин Борман, той чакаше търпеливо с ръце зад гърба Хитлер да се обърне към него. Както обикновено, и аз бях наблизил. Долетяла муха попречи на Фюрера да чете. Взе да кръжи около него. Явно обзет от досада, Хитлер размаха купчината листа, дано я прогони. Но мухата се връщаше отново и отново. Фриц Даргес се усмихна. Не беше помръднал, ръцете му бяха все така зад гърба, главата изправена, но напразно се опитваше да скрие смеха си. Хитлер го видя. И с възможно най-сух тон му заяви: „Нямам нужда от офицер за свръзка, неспособен да прогони от мен даже едно насекомо!“ Хитлер не му каза, че е уволнен, но Даргес разбра. Само няколко часа по-късно вече си беше стегнал куфарите. Доколкото знам, бил е пратен на фронта.

⁸⁷ По-точна дата не е установена.

СТАЛИНГРАД

От Украйна Хитлер замина за главната квартира в Източна Прусия⁸⁸. Остана само няколко дни, после за кратко се отби в Бавария⁸⁹. Оттам реши със специалния влак да отпътува с генералния щаб за Вълчето леговище.

Вече всички говореха само за битката при Сталинград. Съветските офанзивы се вклиняваха все по-дълбоко в нашите отбранителни линии, а първите зимни студове не вещаеха нищо добро. Сякаш с всеки изминат ден положението неумолимо се влошаваше⁹⁰.

Една сутрин бях на пост пред бараката на Хитлер. Той тъкмо закусваше, сам. От стаята излезе Бусман, неговият камериер и ми нареди да отида да извикам генерал Паулус, който беше тук, в главната квартира. „Сега може да дойде при шефа“ - уточни Бусман. Отидох първо при Кайтел, но не го намерих. Ординарецът на маршала ме посъветва да го потърся в „казиното“. Отидох и срещнах слугата на Паулус, който ми каза, че генералът е свободен. Тогава се представих на този генерал, за когото толкова много се говореше, и го помолих да се яви при Фюрера, като казах само: „Господин генерал, бъдете така добър да ме последвате, Фюрерът ви очаква.“

Този ден се беше позастудило. Паулус носеше много дълго палто, което му стигаше почти до глезените. Придружих го до вратата на работния бункер на Фюрера. Бусман, с когото бях в сравнително добри отношения, беше вътре и подреждаше. Чу всичко. От време на време излизаше от стаята и ми казваше за какво си говорят.

Хитлер и Паулус седяха до масата. Разговорът им продължи приблизително три четвърти час. Без стенограф. Паулус започнал с анализ на положението, което вече се утвърждавало в Сталинград. После дълго отстоявал мнението, че трябва да изтегли войските си от града и да ги обедини с прегрупираната в Кавказ армия на Клайст. Фюрерът, който открай време бил против такова решение, тази заран приел аргументите на генерала. „Обсъждаха стратегическо отстъпление на Източния фронт - увери ме Бусман. - И постигнаха съгласие.“ Бусман уточни даже, че чул Хитлер да твърди, че отстъплението трябва се осъществи „много бързо, за да не стане късно“.

По обед двамата мъже приключиха разговора и присъстваха на ежедневното военно съвещание. То почна със закъснение, малко след дванайсет и трийсет. Присъстваха всички началници на генерални щабове, Кайтел, Йодл, Гьоринг, адмирал Редер, може би и Дьониц, Варлимонт, Цайцлер. Трудно ми е да изредя всички по памет.

Останах в бараката до към четиринайсет часа. След като един колега ме смени, трябва да съм се поразходил, преди да се върна към шестнайсет часа и да седна в „казиното“. Оттам видях, че съвещанието още не е свършило. Едва в осемнайсет часа първите участници заизлизаха от залата. Някои от тях решиха да седнат на чашка и да хапнат нещо. Разговориха се. Веднага разбрах, че още в началото на следобеда са се

⁸⁸ На 1 ноември 1942 г.

⁸⁹ От 8 до 22 ноември Хитлер е в Мюнхен, прекарва няколко дни и в Бергхоф.

⁹⁰ На 19 ноември съветските войски започват офанзивата си в Сталинград, зает отчасти от германците. На 25 ноември Шеста армия на генерал Фридрих Паулус е напълно обкръжена.

сблъскали две становища. Гьоринг твърдял, че нашите войски трябва да бранят на всяка цена заетите позиции и в никакъв случай да не се отдалечават от Волга, „жизнената артерия на СССР“, както се изразил. Паулус застъпвал противното мнение и настоявал да му разрешат да напусне час по-скоро позициите, които отбранява в Сталинград със своята Шеста армия. След дълги часове оживени спорове Хитлер се отказал в края на краищата от предишното си становище и подкрепил върховния главнокомандващ на военновъздушните сили. Изглежда, Фюрерът е приел в края на краищата аргументите на Гьоринг, че ако задържим южното течение на Волга, ще попречим на Сталин да се добере до петролните залежи в Каспийско море и следователно да продължи войната. Решено било германските войски да не отстъпват и педя земя. Пътищата към енергийните ресурси трябвало да останат в техни ръце - единственият начин да се осигури крайната победа⁹¹.

Паулус напусна съвещанието привидно спокоен. Генералът беше както винаги пестелив на думи и жестове. Изразът на лицето му беше непроницаем, много сериозен, но не отчаян. Той се качи, без да губи минута, в колата си и замина за главната квартира на Вермахта, разположена наблизко, в гората Мауервалд.

Седмиците, предшествващи падането на Сталинград, бяха време на изпитание. В главната квартира Волфсшанце напрежението нарастваше с всеки изминал ден. Дотам, че съобщението за края на сраженията не ми направи чак такова впечатление, че да го запомня⁹². Агонията на армията на Паулус ни порази болезнено и задълго.

Хитлер беше все така сдържан. Поне външно. Доколкото можех да го наблюдавам, по това време Фюрерът не промени нищо в държането или навиците си. Изглеждаше все така уверен в себе си, немногословен и властен. Наистина миговете на самота, на изолираност зачестиха и той оставаше все по-дълго време сам в салона или в кабинета в своята барака, но тази тенденция се беше проявила още предишната година. Само пътуванията из Германия станаха по-редки.

⁹¹ Гьоринг твърдял също, че въпреки лошите климатични условия, войските в Сталинград могат да бъдат подкрепени от въздуха. Това се оказва абсолютно нереално.

⁹² На 30 януари Паулус капитулира. На 2 февруари 1943 г. се предава последното каре войници. На 3-та новината е на първите страници на вестниците. Страната е разтърсена из основи.

„С НАЙ-ДОБРИ ПОЖЕЛАНИЯ“

31 декември 1942 година се прибрах в Берлин за сватбата си с Герда. Дългоочакван миг на радост, докато течаха последните часове на битката за Сталинград. Свидетел ми стана Карл Тенацек, другият „млад“ в отряда, а Хелмут Берман, който работеше понякога с веригата за хранене „Митропа“, ни донесе от Париж брачните халки и булчинския воал.

Сватбена снимка на Герда и Рохус Миш

От администрацията на канцлерството получихме подарък четирийсет бутилки вино. Господин Фехнер, икономът, беше подбрал превъзходни марки. Този шейсет и шест годишен познавач беше подбирал вина още за император Вилхелм II. Заради Герда и мен беше ходил лично в Потсдам, където бяха избите и резервите на канцлерството на Райха, за да вземе бутилките, седем, от които бяха от 1921 година, „нещо изключително“ - наблегна той. Малка, възможно най-класическа картичка придружаваше подаръка. На нея можеха да се прочетат две думи, написани от ръката на Фюрера: „Най-добри пожелания“ и подпис Адолф Хитлер.

Изпихме веднага две бутилки и заровихме другите в градината на къщата. Предпазна мярка от онова време препоръчваше се заради въздушните нападения чупливите и стойностните предмети да се закопават. Последвахме съвета и го направихме на парченцето земя до новия ни дом, в който се бяхме пренесли малко по-

рано. Вече женен, имах право на „добро жилище“, осигурено от администрацията на канцлерството. Полицията Фридрих ни помогна да си намерим апартамент в Карлсхорст, хубав квартал в източната част на Берлин, между Трептов и Лихтенберг, все още пощаден от бомбардировките. Бяхме си харесали тристайно жилище. Наема от 87 райхсмарки плащаше канцлерството.

Към средата на януари трябваше да се върна в главната квартира в Източна Пруссия. Спомням си датите все по-смътно. Хитлер беше там неотлъчно. Не пътуваше или много рядко. От отстоянието на времето оставам с впечатлението, че Фюрерът прекара цялата 1943 година и част от 1944⁹³ в главната квартира Волфшанце. Като се изключат няколко дни в Бергхоф, няколко в Украйна и редките престои в берлинското канцлерство, той живя дълги месеци усамотен в гората край Растенбург⁹³.

В охранителния ни отряд се забелязваше известна тревога. Шепи „стари“ бяха пожелали да отидат на фронта. Искаха да се бият, да докажат, че са способни на нещо, да се изправят срещу врага, вместо да останат кой знае докога със скръстени ръце в някаква главна квартира. Хитлер не ги задържа. „Какво да правя? - повтаряше той. - Не мога да им откажа!“ Най-малко петима „другари“, сред които и Бруно Геше, заминаха за фронта⁹⁴. Трима загинаха много скоро. Стариат Рюс беше един от тях.

Ото Гюнше се сражава през 1943 година в националсоциалистическата организация на SS (*Лайбщандарте*) „Адолф Хитлер“⁹⁵. Тъкмо го бяха повишили и беше станал личен адютант на Фюрера. Въпреки това Хитлер не спря и него. Само наблегна пред генерала от SS Зеп Дитрих, че му вземал най-добрите хора. В края на краищата след няколко месеца Гюнше се върна. Щеше да е сред онези, които останаха с „шефа“ чак до края.

Не забелязвах у Хитлер нито голяма умора, нито физическа отпадналост. Все пак сигурно не бях и особено проникателен⁹⁶. Трябваше например да мине доста време, преди да забележа, че дясната му ръка трепери⁹⁷. Мисля, че когато човек общува с някого непрекъснато, не забелязва външните промени, които може да са настъпили постепенно. Времето и близкият досег несъмнено притъпяват преценката.

⁹³ От последните месеци на 1942 г. Хитлер изпълнява все по-рядко функциите си на канцлер. През целия период Гьобелс съжалява за тази „пълна липса на ръководство на германската вътрешна политика“ и за тревожна „криза на авторитета“. Виж Йозеф Гьобелс „Последни дневници“.

⁹⁴ Геше, началникът на охранителния отряд, отива на фронта много по-късно, към края на 1944 г. На 5 януари 1945 г. го замества помощникът му Франц Шедле.

⁹⁵ От август 1943 г. до февруари 1944 г.

⁹⁶ През март 1943 г. Гьоринг казал, че от началото на войната Фюрерът сякаш е остарял с петнайсет години (Гьобелс, цит. съч.).

⁹⁷ Кершоу цитира Гудериан, който бил поразен да види през февруари 1943 г. Хитлер „остарял“, той „намира с мъка думите си“, а „лявата му ръка трепери“.

ГОТВАЧКА „НЕАРИЙКА“

Хитлер беше вегетарианец. Случваше му се все пак да не спазва стриктно диетичните си правила. Видях го с очите си да яде салам, а неколцина от „старите“ потвърдиха, че в недалечно минало обичал да хапва от време на време пилешко. Едва по-късно, през последните години, Фюрерът изключи напълно от менюто си месото. Понякога спазваше и специални диети. Виждал съм го, да речем, да яде просо, докато гостите хапваха картофи соте.

Когато дойдох в отряда, щатна готвачка на Хитлер беше госпожа Шарфицел, подчинена на интенданта Каненберг. Един ден, навярно е било през пролетта на 1943 година, той я уволни. Хора от канцлерството му се оплакаха, обвинили госпожа Шарфицел, че редовно краде храна от кухнята. По това време хората трябваше да мислят все повече за дажбите храна. Разговорите се въртяха много често около свързаните с тях ограничения и лишения. И на мен ми се случваше да задигна тайничко няколко парчета масло от голямата купа за салата, в която ги държах в лед. Впрочем малко след като госпожа Шарфицел си отиде, Хитлер реши да се задоволява при всяко хранене с две късчета масло.

Малко по-късно до кухненската печка се настани госпожа фон Екснер. Тази готвачка беше австрийка, виенчанка и я бяха наели да приготвя вегетарианските ястия на Фюрера. Но само след няколко месеца тя беше принудена да върне престилката си. Полицейските служби открили, че има баба еврейка и следователно не отговаря на действащите арийски правила. Или поне така се говореше помежду ни⁹⁸.

Зная, че през първите месеци в канцлерството бях следен от службите за сигурност на Райха. Поне през четирите пробни месеца. За по-късно не мога да твърдя. Зная само, че кореспонденцията ни се преглеждаше. Един ден човек от службите за сигурност дойде с плик, адресиран до мен. Попита ме как тъй получавам подобно писмо. То беше от приятелка, стара позната, с която се бях запознал преди време в един баварски курорт и с която поддържах писмена връзка. Беше женена за полицейски комисар, когото бяха преместили в град Дюселдорф. Тя явно не се колебаеше да използва пликовете на своя съпруг, върху които лесно можеше да се различи печатът на неговата служба. Официално буквено съкращение, което явно беше събудило любопитство.

Бях в Берлин в деня, в който чичо Паул бе арестуван от хора на Гестапо. Те го отведоха и пратили в концентрационния лагер Заксенхаузен. Приятелите му отишли веднага при жена ми Герда, разказали при какви обстоятелства е бил задържан. Тя веднага ми се обади. Незабавно съобразих към кого да се обърна. Без да отлагам, отидох в кабинета на Карл Волф, много влиятелната дясна ръка на Химлер⁹⁹. Беше там. Веднага му казах, че човекът, когото неговите хора са арестували преди няколко часа, ми е много близък, всъщност член на семейството и че той няма нищо общо с опозиционна партия или организация. Уточних ясно, че наистина е бил през даден

⁹⁸ „Беше немислимо храната на Хитлер да се приготвя от „четвърт еврейка!“. (Криста Шрьодер, цит. съч.). Според секретарката Хитлер изчакал до февруари 1944 г., преди да я уволни.

⁹⁹ Дивизионният генерал Карл Волф е пратен през февруари 1943 г. от Химлер в Италия, за да ръководи там полицията и секциите на SS.

период от живота си политически ангажиран като член на Германската социалдемократическа партия, но сега няма нищо общо с това. „Залагам си главата“ - казах. Преди да си тръгна, Волф ми обеща, че ще провери случая.

Седмица по-късно „чичо Паул“ беше освободен. Вкъщи той и жена му ми благодариха. Попитах го как е минал престоят му в лагера Заксенхаузен. Отговори, че за него най-лошото, най-неприятното били ризите, които затворниците трябвало да облекат. Били като хартиени. Не каза нищо повече. Нищичко. Поне на мен.

Мисля, че не събудих подозрения. Всеки случай никой и някога не ме обезпокои.

Малко преди лятото на 1943 година Хитлер замина за Бергхоф. Не присъствах на онова събиране, когато в часа за чай около Хитлер се струпали много хора, сред които гаулайтерът на Виена Балдур фон Ширах и съпругата му Хенриета, дъщеря на фотографа Хайнрих Хофман¹⁰⁰. Не знаех за какво са си говорили, не засягахме темата и занапред. Но видях как малко по-късно Балдур фон Ширах се озова на балкона на четири очи с Хитлер. А Хенриета повече не се появи до Фюрера.

¹⁰⁰ Хенриета фон Ширах споменала пред Хитлер за лошото отношение към евреите, депортирани в Амстердам. Тема, която всички избягвали в негово присъствие. Наложило ѝ се да напусне Бергхоф още на другия ден, 24 юни 1943 г.

БРИТАНСКИ БОМБИ, СЪВЕТСКА АРТИЛЕРИЯ

Бомбардировките ставаха все по-ожесточени¹⁰¹. Разполагах с пряка телефонна връзка от канцлерството до вкъщи, което ми позволяваше да предупреждавам съвсем навреме жена си за въздушно нападение. Щом прочетях във военния бюлетин, че са се появили вражески самолети, успях да предваря с пет-десет минути сирените на гражданската защита. После Герда предупреждаваше съседско семейство с четири деца. Достатъчно беше да натисне копчето, което бе монтирал в хола Херман Грец, техникът от пощата. По жицата в апартамента им се раздаваше звън. После се криеха всички заедно в един от построените наблизо бункери.

В главните квартири в Източна Прусия и в Украйна ни осведомяваха много бързо за намеренията на англичаните. Получавахме по радиото съобщение дали някоя ескадрила взема Берлин на прицел. Сведенията идваха от германските тайни служби, които си имаха свои хора във Великобритания.

През септември 1943^a придружих Хитлер до главната квартира на групата армии на юг от Запорожието, на река Днепър, на 250 километра южно от Харков, Украйна¹⁰². Пътувахме със самолет. Фюрерът много искаше да се срещне с генерал Ерих фон Манщайн и да разговаря с него за положението в тази част на фронта, което изглеждаше все по-критично. Живеехме в казарма на съветските военновъздушни сили. Спяхме на дюшеци, сложени направо на земята. Беше неочаквано студено за това време на годината.

Фюрерът беше предвидил да остане пет дни. Тръгна си в края на третия заради заплахата от обстрел на съветската артилерия, която се приближаваше застрашително. За пръв път чувах толкова отблизо грохота на войната. След като Хитлер отлетя към главната квартира в Източна Прусия, заповядаха на мен, Паул Холц и още един „колега“ от отряда да останем още една нощ в главната квартира в Запорожието. Тримата трябваше да проверим дали Фюрерът и личният му генерален щаб не са забравили нещо в бързината. Навярно беше последният път, когато Хитлер стъпваше на съветска земя.

Зает с Източния фронт, Фюрерът оставаше само за малко в Берлин. В края на 1943 година, когато беше по някаква причина в столицата, аз придружих режисьорката Лени Рифенщал през коридорите на канцлерството. Беше дошла с твърдото намерение да говори с него. По това време трима от нейните сътрудници филмираха без почивка и най-малките кътчета на канцлерството. Този ден тя носеше бежов костюм с пола. Беше без шапка. Заведох я в крилото на адютантите, в кабинета на Шауб. Там той ѝ каза със силния си баварски акцент: „А, пак си дошла да искаш нари!“ Тя се усмихна. После седна, чака цял половин час и си тръгна, без да се е видяла с Хитлер. Той не я прие. Не знаейки защо, но твърдя, че си беше там, в апартамента, на няколко метра от стаята, в която бяхме ние.

¹⁰¹ В края на юли 1943 г. британските военновъздушни сили бомбардират с невиджана дотогава сила голям брой немски градове.

¹⁰² На 8 септември 1943 г.

Коледа мина относително спокойно. Работех в телефонната централа на канцлерството, а Хитлер трябва да беше в главната квартира „Вълче лековище“. Една вечер се бяхме събрали двама-трима и бездействахме. Телефонните обаждания бяха редки, а бюлетинът на противовъздушната охрана подсказваше, че през следващите часове над Берлин няма да пускат бомби. Взехме да се забавляваме, да се обаждаме по телефона. Открихме в указателя координатите на жена, която се казваше Хайлиг („Свята“) и на мъж с презиме Абенд („Вечер“)¹⁰³. Централата можеше да свърже всеки два номера. На четвъртия опит ги свързахме. „Добър ден, тук Хайлиг“ - „Тук Абенд, какво обичате?“ Слушалките ни позволяваха да следим дискретно разговора. След известно време двамата си определиха среща. Господин Абенд предложи да дойде с малко храна, която неговият брат му пращал редовно от Франция. Госпожа Хайлиг очевидно разполагаше и тя с някакви продоволствия и обеща да направи сладкиш. Много се смяхме на тази „среща по телефона“.

¹⁰³ На немски Heiligabend е „Бъдни вечер“.

КАТОЛИЧКАТА ЕВА БРАУН

Главната квартира в Растенбург се върнах няколко седмици по-късно. Не задълго. В началото на 1943 година бързо бе взето решение главната квартира на Фюрера да бъде преместена в Берхтесгаден, в Бергхоф¹⁰⁴. Все по-често виждахме в небето самолети на съюзниците над нас. Макар бараките на Волфсшанце никога да не бяха ставали прицел на въздушно нападение, възможността не можеше да се изключи. Следователно постройките трябваше час по-скоро да бъдат укрепени. Заедно с целия генерален щаб Хитлер напусна със специалния влак Източна Прусия. Остана в Бергхоф до средата на юли.

Прекарал съм общо повече от шест седмици в алпийската хижа в Оберзалцберг. Мирен период на относително спокойствие. Хитлер посрещаше много хора. Гьобелс, Гьоринг, Шпеер, всички бяха идвали при него там. Съвещанията зачестиха, а гостите, официални или не, се редуваха, особено в началото, в постоянен ритъм. Следобед на терасата на Бергхоф често можеха да се видят играещи деца, а приближени на Фюрера и на Ева си почиваха в шезлонгите, отпуснати небрежно под слънчевите лъчи.

Преди да стигне в Берхтесгаден, влакът направи престой в Мюнхен¹⁰⁵. Мисля, че придружих Хитлер, когато той посети ателието на Герди Троост, която се занимаваше с вътрешна архитектура. Беше дошъл да види как върви подготовката на изложба от проекти за сграда за Фюрера. Докато двамата крачеха между макетите, аз чаках търпеливо в приемната. Разговорихме се с девойката на гардероба. Малко преди да си тръгна, тя ми каза, че иска да идем да пийнем, като свърши работният ѝ ден. Отклоних поканата, като ѝ обясних, че съм дежурен и че Фюрерът има намерение да прекара вечерта със стари партийни другари. Лицето ѝ изведнъж стана тъжно и пламна. В същия миг Хитлер мина край нея. Изненадан, той я попита за причината. „Исках да изляза с него“ - отговори тя и ме посочи с пръст. Хитлер веднага се развика „Геше! Геше!“ - и той моментално се появи. „Този човек е свободен, и то веднага!“ - заповяда той и ме посочи с поглед. Присъединих се към отряда малко по-късно, след вечеря - бяхме настанени в къщата, в която живееше Фюрерът, на Принцрегентенплац № 16.

През първите дни в Бергхоф Фюрерът изглеждаше във форма. Не се забелязваше нито загуба на увереност, нито, да речем, пораженски дух относно изхода от войната. С гостите си разговаряше надълго и широко. След престоя в Мюнхен трябваше да придружа Фюрера при посещението на главата на унгарското правителство, адмирал Хорти, дошъл чак в Берхтесгаден¹⁰⁶. Срещата на четири очи се състоя в двореца Клесхайм. През вратата на стаята ясно се чуваше гласът на Хитлер, който често се повишаваше. Фюрерът излезе пръв. На лицето му не се четеше нищо добро. Няколко седмици след тази среща германските войски окупираха Унгария¹⁰⁷.

Една вечер Хитлер държа пред генералите важна реч. Помня, че присъстваха повече от двеста висши военни, поканени да дойдат при Фюрера в планината

¹⁰⁴ На 22 февруари 1944 г.

¹⁰⁵ На 24 февруари вечерта Хитлер произнася в Хофбройхаус реч пред стари партийни членове.

¹⁰⁶ От 26 до 28 февруари 1944 г.

¹⁰⁷ На 19 март 1944 г.

Оберзалцберг, малко над Бергхоф, в големия хотел „Платерхоф“¹⁰⁸. Канцлерът беше мрачен. Сериозността на тона и думите, загрижеността, с която се обърна онази вечер към аудиторията, ми направиха силно впечатление. На моменти в очите му сякаш напиреха сълзи. Говореше за фронта, за Източния, но и за Западния, който скоро щеше да е факт¹⁰⁹.

В Бергхоф разбрах, че Ева Браун е католичка като мен. Никога не съм говорил с нея на тази тема, но знаех, че тя влиза понякога в черквата в Берхтесгаден, за да се вгълби в себе си. И аз ходех от време на време там с Карл Вайхелт или с Карл Тенацек, близки камеради от отряда, но никога с нея. От близкото обкръжение на Фюрера на черква ходехме не повече от трима-четирима души¹¹⁰. Що се отнася до Хитлер, той беше католик по вероизповедание, но в черква влизаше само по официални поводи¹¹¹.

Като се изключат съвещанията, на които се анализираше военното положение, дните в хижата минаваха доста еднообразно, както и преди четири години, когато се озовах за пръв път в Бергхоф. Късната сутрешна закуска, разходката в планината, чайният ритуал, прожекцията на филм или на новини, а след вечеря - край прочутата камина до три-четири часа след полунощ: нищо не се бе променило. Разговорите между приближените засягаха множество въпроси, но се избягваха свързаните с политиката и ръководенето на войната.

Когато съюзниците дебаркираха в Нормандия, Фюрерът прекара няколко дни във Франция, близо до Мец¹¹². Не бях с него. В края на месеца на Източния фронт започна нова голяма офанзива на съветската армия¹¹³. След повече от четири месеца в хижата Хитлер реши да отиде в главната квартира в Източна Прусия. Не бях свидетел на дните преди отпътуването му от Бергхоф¹¹⁴. Навярно това е бил последният му престой там.

¹⁰⁸ Използван понякога от SS като казарма.

¹⁰⁹ Хитлер беше убеден от седмици, че англичаните и американците ще дебаркират още следващия месец на френския бряг. Беше сигурен, че може да ги спре.

¹¹⁰ Свещеникът от църквата в Берхтесгаден потвърждава, че е виждал там доста редовно Миш, Зеп Дитрих, както и „госпожица Браун“.

¹¹¹ С някои от приближените си Хитлер споделял, че щом войната свърши, ще се заеме с християнските църкви. Според него за тях нямало място в една бъдеща Германия. Въпреки това по време на войната той се опитва да усмири най-ревностните антиклерикали (Борман, Гьобелс), за да не рискува да предизвика засилена враждебност на вярващите.

¹¹² 16 юни 1944 г.

¹¹³ 22 юни 1944 г.

¹¹⁴ 16 юли 1944 г.

20 ЮЛИ 1944 ГОДИНА

Върнах се в Берлин в началото на лятото. С камерадите се сменяхме непрекъснато в канцлерството. Даже Хитлер да го нямаше, трябваше да преспирам там поне два пъти седмично. При първа възможност се прибирах вкъщи. Герда беше прекъснала работа, за да се грижи изцяло за нашата дъщеричка Бригита, родена на 11 април. Съпругата ми беше работила години наред в министерството на икономиката, а после като секретарка на университетски професор. Нямахме много време за нас двамата.

Не коментирахме събитията. С много редки изключения с жена ми не говорехме нито за военната обстановка, нито за ежедневната ми работа близо до Хитлер. Днес такова поведение може да изглежда най-малкото странно, но никой, дори най-близките, не засягаше тези въпроси. Нямахме смисъл. Страхът от руските войници също не беше тема за разговор. Не ми зададе въпроси дори съседът, когото срещяхме често и който имаше в библиотеката си екземпляр на „Моята борба“.

За сметка на това по-общият въпрос за края на войната често се разискваше в моето семейство, най-вече от бащата на Герда. Започнахме да го обсъждаме още в началото на 1943 година. Мисля, че тогава ни стана ясно, че Германия няма да излезе победителка от войната. След Сталинград беше очевидно, че страната не е в състояние да спечели войната, както би желал Фюрерът.

Съвсем същото си казвахме тогава и в малкия кръг най-близки камеради. Когато изброявахме безкрайните поражения и разрушения, случваше се да започнем още от потопяването на броненосца „Бисмарк“. В отряда често ставаше дума за предателства и саботаж. Добре помня снимките, които разглеждахме в канцлерството малко след дебаркирането на съюзниците. На тях се виждаше майор от Вермахта, който отговарял за отбраната на Шербург или друг град от областта, как пие, ухилен, с двама английски войници. Според мой камерад този командир не бил дал заповед за нито един оръдеен изстрел. Пак според него негативите били предоставени от шведското посолство.

На 20 юли рано сутринта слязох от влака в Берлин, след няколко дни в главната квартира Волфшанце. Отидох в кабинета на Ото Майснер да му предам пощата, после се прибрах вкъщи и легнах на канапето да си почина. Малко след дванайсет Герда ме събуди рязко и каза, че ме търсят по телефона от канцлерството. „Било много спешно“ - добави тя. Взех слушалката. Един глас ми нареди да се върна незабавно в службата. Едва успях да попитам какво става. „Нищо - натърти гласът в слушалката. - Но трябва да дойдеш веднага! Ясно?“ Облякох се набързо и скочих в колата, дошла да ме вземе.

Някъде в средата на следобеда слязох пред входа на канцлерството. На улицата имаше групи войници. Щом минах през портата, веднага ме завладя царящата тревога. Персоналът, телохранителите, полицаите всички тичаха насам-натам, на етажа, на партера, в градините, навсякъде¹¹⁵. Апартаментът на Фюрера беше зает от нашето Begleitkommando. Там бяха и войниците на коменданта Ото Ернст Ремер, Wachbataillon

¹¹⁵ Бомбата, заложенa от полковник Клаус Шенк граф фон Щауфенберг избухва в дванайсет и четирийсет и две в залата за съвещания в главната квартира Волфшанце. Хитлер е само леко ранен (спукани тъпанчета, охлузвания по ръцете и челото). Информацията е предадена в Берлин едва няколко минути след експлозията.

Berlin („батальон на телохранителите“). Доколкото успях да разбера, канеха се да заемат бързо къщата на Гьобелс, която беше точно отзад, до Бранденбургската врата. Човек от техните дойде да ми каже, че имат нужда от помощ в телефонната централа. камеради вече действаха там. Седнах до тях, успях да проверя и установя, че всички линии са в отлично състояние. Разказаха ми накратко, каквото знаеха за атентата. Хитлер бил жив и сега те установявали връзка между кабинета на Гьобелс и „Вълчето леговище“¹¹⁶. Половин час по-късно последните хора на Ремер напуснаха канцлерството. Към полунощ се качих с пощата във влака, осигуряващ ежедневна връзка с главната квартира на Фюрера.

Пристигнах във Волфшанце в седем сутринта. Вече в охраняваната зона, се изненадах от царящото там спокойствие. Човек можеше да реши, че е най-обикновен ден. камеради ми резюмираха събитията от предишния ден: бомбата в сака, избухването ѝ, ранените и мъртвите, както и посещението на Мусолини, осъществено, въпреки всичко, както е било предвидено, в средата на следобед¹¹⁷. Само няколко часа след експлозията редът изглеждаше напълно възстановен. Телефонните връзки се осъществяваха без смущения, обедното съвещание щеше да се състои, както винаги. Накъсо казано, ежедневието в главната квартира си възвръщаше обичайния ритъм. Що се отнася до разследванията на място, огледите и мерките за безопасност, с тях се занимаваха службите за сигурност на Райха. Не ние.

Същия ден, малко по-късно, получих право на версията на Артур Адам, мой приятел от охраната и телефонист на Вермахта в главната квартира на Фюрера. Той работеше в телефонната централа в дървената постройка, в която се е състояло съвещанието. Разказа ми как веднага бил заподозрян Щауфенберг. Малко след като оставил експлозива под голямата дървена маса в средата на помещението, той напуснал събранието и попитал Адам къде е колата, която е извикал. Още я нямало и тогава Щауфенберг отворил вратата и излязъл. Според разказа на Адам тъкмо в този миг генерал Рудолф Шмунт, адютант на Хитлер за Вермахта, преместил сака на Щауфенберг, понеже му пречел. Няколко минути по-късно прозорците и вратата били избити от експлозията. Адам веднага възкликнал: „Това е Щауфенберг, той е! Вижте, кепето му още е на закачалката!“.

През дните след атентата нашият отряд не получи необичайни заповеди. Не зная да са били засилени мерките за защита на Хитлер, с изключение на претърсванията, възложени, както винаги на службите за сигурност на Райха¹¹⁸. Едва по-късно, и то само в Берлин, в градините на канцлерството бе набелязан охраняван периметър със забранен достъп.

Хитлер се отърва от експлозията с наранявания, които изглеждаха повърхностни. Сигурно е понесъл последствията от тях, но не се оплака от каквото и да било. Не след

¹¹⁶ В деветнайсет часа Ремер, който бил по това време в кабинета на Гьобелс, получил лично от Хитлер заповед да залови съзаклятниците в Берлин. Много замесени офицери, сред които и Щауфенберг, са били екзекутирани през нощта.

¹¹⁷ От осемдесет и четирима души в залата четирима умират от рани, получени при експлозията.

¹¹⁸ След атентата Хитлер повярвал още веднъж в щастливата си звезда, че това е знамение на съдбата, и го напомнил в речта си, разпространена по радиото през нощта на 20 юли 1944 г. Въпреки това според секретарката Криста Шрьодер още на другия ден било заповядано „да не се оставят чанти в помещения, в които се намира Фюрерът“, „всички продукти, предназначени за кухнята на Хитлер, да бъдат грижливо преглеждани, а лекарствата му анализирани в лабораторията на SS“.

дълго поднови енергично престоите си в главните квартири. Гьобелс дойде да говори с Фюрера, както и много гаулайтери и партийни ръководители.

Работният ден се удължаваше. Атмосферата беше много напрегната заради все по-тревожното положение на всички фронтове. Въздушните тревоги зачестиха. Щом чуехме сирените, отивахме да се скрием в бункерите, изградени миналата пролет. Този на Фюрера се беше превърнал в масивен блок със стени, дебели няколко метра. Дори телефонната централа беше укрепена.

Присъствах на спорове. През седмиците след атентата бях веднъж на пост пред блока, в който се намираха Хитлер и фелдмаршал Вилхелм Кайтел. Прозорецът беше отворен. Чувах всъщност всичко. Оживен спор противопоставяше двамата мъже по въпроса за северния фронт, изглежда някъде във Финландия¹¹⁹. Германската армия наскоро беше понесла тежки загуби. Артилерийската сила, с която разполагаше, беше съвсем недостатъчна срещу тази на Червената армия. Доколкото разбихах, триста артилерийски единици са били доставени на пристанище Ревал (Талин), но никой не си направил труда да ги разтовари, изглежда, поради липса на информация. Кайтел се бранеше, опитваше се да защити своите хора, да намери обяснение. Хитлер беше ядосан и не сдържаше гнева си. Говореше високо, презрително: „Защо информацията не е стигнала до вас? Как е възможно? Информация има, но не е получена! Възможно ли е без добра информация да се командва добре? Случилото се е провал, за който отговарям аз. А загубите? Ами вдовиците и сирачетата - те с право изпитват люта злоба към мен!“

Представа нямах какви са отношенията на Хитлер с Кайтел или с другите главнокомандващи от Вермахта. Възможно е адютантите и камериерите да знаят повече по този въпрос. Не и аз. Не бях достатъчно приближен. Мога все пак да твърдя, че една шега на Фюрера ми показва колко високо цени той генерал Фердинанд Шьорнер, авторитарен и суров военен, известен с това, че не отстъпва в сраженията.

Един ден Алберт Борман вървеше пред мен с папка с документи, които Фюрерът трябваше да подпише. Аз идвах от информационната служба на Ото Дитрих с последните телеграми. Хитлер влезе в стаята. Борман се обърна към него, поздрави го и го заговори със закачлив тон. Съобщи му, че имам силно желание да взема няколко дена отпуска, за да посетя родното си място в Горна Силезия. Фюрерът му отговори, че мога да вървя, но добави: „Ако Шьорнер разбере, подписът ми няма да струва пукната пара!“ Няколко години след войната, когато бях пленник в СССР, съветски офицер сподели с мен, че на Хитлер са му трябвали дузина Шьорнеровци, за да има поне малък шанс да бъде променен ходът на събитията.

През септември Хитлер се разболя. Остра жълтеница го прикова към леглото. Няколко дни не излезе от стаичката в своя бункер, не беше в състояние да присъства на военните съвети¹²⁰. Щом се вдигна на крака, отново взе да участва в ежедневните брифинги с генералния щаб, но му трябваша още близо две седмици, за да се възстанови

¹¹⁹ На 19 септември 1944 г. Финландия подписва примирие със СССР.

¹²⁰ „Тясното походно легло, студените и гладки бетонни стени на неговия бункер, всичко издаваше мизерията на затворническа килия“ - пише Шьорнер. Хитлер остава затворен там два дни, до 2 октомври 1944 г.

напълно. Умората, изтощението бяха изписани на лицето му. Периодът беше труден, критичен за Фюрера, а новините от фронта ставаха все по-катастрофални.

През тези напрегнати дни Хитлер реши да уволни двама от медиците, които го бяха съпътствали години наред - докторите Карл Брант и Ханс-Карл фон Хазелбах. Замести ги подполковник (Obersturmbannführer) Лудвиг Щумпфегер, един от най-отдавнашните лични лекари на Хитлер. Доктор Морел остана.

В края на ноември Хитлер се качи в специалния влак. Напускаше „Вълчето леговище“, за да отиде в столицата¹²¹. Нямаше да се върне. Червената армия беше навлязла преди няколко дена в Източна Прусия. Боевете бяха ожесточени.

Пътуването мина спокойно. Но в Берлин видяхме, че след 20 юли, деня на внезапното ми заминаване, градът явно е пострадал силно от бомбардировките. Престоят в канцлерството беше кратък. Фюрерът беше решил да премести главната си квартира на Западния фронт. Подготвяше се офанзива: както скоро щяхме да разберем, замисляше се в Ардените да се проведе държана в тайна операция на бронетанковите войски.

Хитлер и неговото обкръжение отново потеглиха със специалния влак, този път към Цигенберг, градче недалеч от Бад Наухайм, северно от Франкфурт. Беше средата на декември¹²². Пак бях на път. Главната квартира беше в гориста и хълмиста местност. Бункерите, в които спяхме, бяха вкопани в земята, както често ги правеха по онова време. Тази нова главна квартира бе наречена Adlerhorst, „Орлово гнездо“. Несъмнено личен избор на Хитлер.

Спомените ми пак са неясни. Дните се повтаряха, съвещанията ставаха все по-чести. Бях там, отново застанал на пост, и наблюдавах как генералите от SS и от Вермахта се сменят в непрекъснат балет край Фюрера. Всичко се развиваше много бързо. Офанзивата се провали. И Северният фронт пращаше все по-тревожни сигнали¹²³. Нямахме много време. Наложих да се върнем. Да се качим на влака и да потеглим за Берлин, последната главна квартира на Фюрера.

¹²¹ 20 ноември 1944 г.

¹²² 10 декември 1944 г.

¹²³ Започнатата на 16 декември 1944 г. офанзива в Ардените се проваля край Бастон. На 7 и 8 януари Хитлер заповядва да бъдат изтеглени участващите в операцията танкови съединения. От 12 януари руските армии започват масивна офанзива на Северния фронт.

ЛАБИРИНТЪТ

Пристигнахме на гара Шлезеиш, в Кройцберг, рано сутринта¹²⁴. Колите ни чакаха, за да ни откарат веднага през улиците на града до канцлерството. Разстоянието беше малко. Достатъчно все пак, за да предугадим онова, което ни очакваше. Някои фасади бяха изкормени. Покривите продънени. Улиците разровени. Мисля, че видях групи цивилни да бягат от столицата¹²⁵. Берлин представляваше тъжна гледка. В колата не бе произнесена нито дума.

Щом пристигнахме, всеки от охранителния отряд пое задачите си. Само след минути приемната, куриерската служба и телефонната централа вече работеха с пълна пара. Обичайното обкръжение на Хитлер беше тук в пълен състав, всички събрани в канцлерството на Райха, все още относително пощадено от бомбардировките. Секретарките, лекарите, адютантите и камериерите. Ото Дитрих от службата по печата.

Адютантът за свръзка на Рибентроп - Валтер Хевел, братята Борман и те, но никога заедно. Каненберг и неговият персонал, към който се бе присъединила Констанца Манциарли, новата готвачка-диетоложка, заместила госпожа фон Екснер. С изключение на Ева Браун, от дълги седмици в хижата в Берхтесгаден, през тези дни на крайно напрежение всички още бяха до Фюрера.

Вилхелм Кайтел и Алфред Йодл отидоха в своята главна квартира в Далем, район Целендорф. Генерал Хайнц Гудериан се настани в главната квартира на върховното командване на сухопътните войски в Цосен, на двацет километра източно от Берлин. Дьониц беше на север, в Ораниенбург. Що се отнася до Гьоринг, той бе предпочел удобствата на ловната си хижа в Каринхал, на петдесет километра североизточно от столицата.

Още в деня на нашето пристигане телеграмите и военните доклади, съобщаващи за голямо настъпление на съветските войски, се трупаха по масите. Отбранителните линии и позиции падаха една след друга. Явно нищо не можеше да спре напредването на Червената армия. На запад новините не бяха по-добри. Бюлетините предупреждаваха за все по-гигантски ескадрили, летящи право към Берлин.

Приблизително по това време кракът ми стъпи за пръв път в бункера на Фюрера. Не помня точната дата, но беше към края на януари или в първите дни на февруари. Тъкмо си бях отдъхнал за малко при Герда и нашето момиченце в дома на нейните родители. В момента нямаше въздушна тревога.

Франц Шедле, новият началник на отряда след заминаването на Геше, дойде при мен. Каза, че ме е посочил да слизам в бункера, когато „шефът“ е там. Щях да имам грижата телефонната централа да заработи, ако стане нужда. Преди да си тръгне, добави, че ме е избрал, защото досега добре съм си вършил работата. Не казах нищо.

¹²⁴ 17 януари 1945 г.

¹²⁵ През 1939 година Берлин е наброявал 4,5 милиона жители. През последните месеци на войната близо 1,5 милиона души са се евакуирали, но в същото време всеки ден все нови бегълци от сраженията са прииждали в града.

Обадих се на Хелман Грец, техника от пощата. Той трябваше да ми обясни как се работи с телефонната централа в подземие. Каза, че може да дойде.

Поехме най-напред през подземие на старото канцлерство - влязохме през вратата до моята стая в адютантското крило, където беше и апартаментът на Фюрера. После трябваше да слезем няколко стъпала, да минем покрай кухнята за персонала, през антрето на малката зала за празненства на Хитлер, покрай тоалетните и по коридора към килерите, който наричахме алея „Каненберг“, да минем най-сетне и през блиндирана водонепропускаема врата, за да се озовем в сравнително тясна стая с още две такива врати.

Те бяха отворени. Вратата срещу нас водеше към градината на министерството на външните работи, съседна с тази на канцлерството. Тази отляво водеше към изградения за Хитлер подземен бетонен комплекс. Имах чувството, че съм в лабиринт.

Грец влезе пръв. Минахме през втората врата и влязохме в онова, което Грец наричаше преден бункер, предбункерът, изграден на равнище, по-високо от това на бункера. Вървахме с бърза крачка и не срещаме никого. Прекосихме дванайсетината метра на централния коридор. Едва успях да хвърля поглед към стаичките от двете му страни. В края имаше още една отворена блиндирана врата. Грец влезе. Две изолирани помещения, няколко стъпала.

Ето ни там.

Мястото е сурово. Обзавеждането набързо стъкмено, осветлението остро. Въздухът е влажен, „понеже работниците не са имали време да проветрят добре - обяснява Грец. Той продължава напред. Още няколко метра. Следвам го, наблюдавам. В бункера на Фюрера наистина няма нищо особено. С бетонните си стени прави по-скоро впечатление на нещо невзрачно, почти мизерно. Всичко изглежда смехотворно малко в сравнение с огромните и много сигурни Flachbunker („бункери на равно“), изградени за цивилното население. Стаите са мънички, килии три на най-много четири метра. Вляво от входа вода за тоалетните и за миене. Отсреща, на площта на две килии, машинна зала със собствена вентилационна система, осветление и водни помпи, включени в блок със захранване. В съседство, в стая с почти същите размери, Грец ми посочва телетип, пишеща машина с валик и телефонната централа, която бърза да включи. Това е малка телефонна централа с щифтове, използвана вече няколко години. Демонстрацията е бърза и трудности не възникват. Излизаме.

В централния коридор, само на два метра, тежка метална врата, отворена и тя. Разбирам, че става дума за крайна предпазна мярка при нападение с боен газ.

Зад нея са стаите на Фюрера. Пет. Спални за него и за Ева Браун, баня, след коридора малко антре, през което се влиза в кабинета на Хитлер, където са сложили писалище, малко канапе, маса и два фотьойла. Нищо повече.

Отсреща, в стая от другата страна на коридора, зървам Вили Арнт, камериера на Хитлер. Дошъл е да подреди някои неща и да провери дали не липсва нещо.

Тръгваме си. За да се върнем на партера на канцлерството, вървим не повече от една-две минути. Навън, в градините край два блока от масивен бетон, наблюдателна

кула и аварийен изход от бункера на Фюрера са разхвърляни лопати и кирки. Грец ми обяснява, че строителите не успели да довършат всичко¹²⁶.

¹²⁶ Строежът на бункера на Фюрера започва едва през 1943 г. Продължава цели две години и струва 1,4 милиарда райхсмарки. Убежището е било на 12 метра под земята, а бетонният му „покрив“ дебел 4 метра. През 1947 г. предната част е разрушена от съветските войски. През 1988-а „покривът“ на бункера на Фюрера е разрушен от властите на ГДР. Днес на мястото на комплекса има паркинг.

ПОСЛЕДНИ СЕДМИЦИ В КАНЦЛЕРСТВОТО

В момента никой не живееше в бункера. Още беше празен. Трябваше да минат още няколко седмици, преди Хитлер да се настани окончателно в това, което щеше да стане негово последно жилище. Дотогава убежището се използваше само при въздушна тревога. След отбоя Фюрерът веднага се връщаше в канцлерството. Рядко преспиваше в бункера¹²⁷.

В края на февруари бомбардировките станаха още по-чести и по-силни. Все по-масово пускаха запалителни бомби¹²⁸. Всъщност всяка нощ порой от бомби заливаше столицата. Все по-често сирените предупреждаваха насред бял ден за следваща бомбардировка на града. Времето между тревогата и бомбардировката ставаше все по-кратко.

С всеки изминал ден разрушенията в Берлин се увеличаваха. Повече от половината сгради по дългата Вилхелмщтрасе бяха напълно или отчасти сринати. Засегнати бяха и официалните учреждения в този периметър. При канцлерството също имаше тежки поражения на места. Въпреки това си стоеше. Частта, проектирана от Шпеер, и крилото на Вермахта бяха пострадали най-сериозно, но не бяха напълно неизползваеми. Учудващо беше, че в старото канцлерство адютантските помещения, моята стая, кухните и личният апартамент на Хитлер бяха все още пощадени. Но градините представляваха безброй хълмчета и кратери.

Военните съвещания, които ставаха обикновено по обед, сега бяха преместени следобед и започваха към четиринайсет часа. Мястото на провеждането им също беше променено. Залата на старото канцлерство беше станала неизползваема и съвещанията се провеждаха във внушителния кабинет в новото. И още нещо - изглежда, Хайнрих Химлер, Мартин Борман и началникът на полицията Ернст Калтенбрунер вече бяха сред редовно присъстващите на този важен брифинг заедно с военните експерти.

Съвещанията продължаваха обикновено от два до три часа. После Хитлер пиеше чай в апартаментата си в старото канцлерство. В компанията на една или две секретарки, понякога и на някой адютант. През тези кратки мигове на почивка наоколо му рядко имаше много хора. Към двайсет часа вечерта той споделяше вечерята си с все по-ограничен кръг сътрапезници. Секретарка, камериер, рядко още някой.

Той явно работеше много, може би повече отпреди. И си лягаше късно, много късно. Нощните военни съвещания започваха между полунощ и един часа. Ставаха все по-продължителни. Щом приключе, Фюрерът се заобикаляше, както му беше навик, с шепа приближени и разговорите с тях рядко свършваха преди разсъмване. После, вече в стаята си, понякога четеше.

¹²⁷ Датата, на която се е настанил в бункера, варира според свидетелствата. Миш споменава втората половина на март. В дневника си Гьобелс сочи, че Хитлер спял в бункера, след като се завърнал в Берлин. Според камериера Линге преместването станало в средата на март, а според Еберле и Ул - в средата на декември.

¹²⁸ На 3 февруари 1945 г. американско-британската авиация осъществява най-мощното за цялата война въздушно нападение на Берлин.

Веднъж Хитлер излязъл посред нощ в градината. Сирените виели. Прав, с очи отправени към небето, той наблюдавал внимателно балета на прожекторите на противозенитните оръдия, които следвали вражеските самолети. Придружавал го човек от нашия отряд - Йозеф Граф, Йоши. Той го посъветвал настойчиво да се побере. „Не се тревожете за мен - отговорил Фюрерът, - нищо няма да ми се случи!“ Йоши настоял, защото части от поразена пилотска кабина можели да паднат върху канцлерството, но и това не помогнало. Хитлер се върнал в апартамента си едва след отбоя.

Не помня последната реч на Хитлер по радиото¹²⁹, нито последното му политическо съвещание в канцлерството с гаулайтерите и с високопоставени функционери на режима¹³⁰. Казват, че Хитлер отсъствал няколко часа от канцлерството, за да посети за кратко фронтова позиция край Франкфурт на Одер, но и по този въпрос нищо не мога да твърдя¹³¹. Не зная дори дали го научих същия ден или едва по-късно.

Всичко се развиваше много бързо, прекалено бързо. Впрочем питам се как успяхме да издържаме. Дежурствата се следваха в луд ритъм. Ставаха все по-продължителни. Помня чувството на изтощеност, състоянието на силна, но винаги сдържана нервност.

Хитлер изглеждаше, разбира се, уморен, понякога на ръба на нервна криза, но се питаме как при тези обстоятелства не рухва съвсем. Понякога видът му бе дори странно спокоен. Въздушните тревоги, бомбите и поражението, с всеки изминал ден все по-очевидно, сякаш изобщо не накърняваха авторитета му. Юздите на властта си оставаха изцяло в негови ръце. Всички се явяваха да го посетят. Всички си оставаха подчинени на „шефа“, единствено и само на него.

Много рядко съм ставал свидетел на борби за влияние, конфликти между големци на режима, избухващи в онова, което беше останало от канцлерството. Новините за отстраняване на партийни членове или на военачалници не стигаха до мен, или поне не веднага¹³². Но близостта на Мартин Борман с Фюрера, очевидно все по-силното влияние, което той имаше над него през тези последни месеци, беше в нашия отряд тема на остри коментари. Откакто бе станал „личен секретар“ на Хитлер, някогашната дясна ръка на Рудолф Хес подчертаваше, че е само верен тълкувател на директивите на шефа. Изглежда, никога не му противоречеше. Поведение, което ни караше да реагираме тайничко и в тесен кръг, като повтаряхме: „Borman raus, Goebels rein!“¹³³ Министърът на пропагандата беше, поне в наши очи, сред малцината, които все още казваха на Хитлер, каквото мислят.

¹²⁹ На 30 януари 1945 г., по случай дванайсетата годишнина от вземането на властта, Хитлер произнася последната си публична реч.

¹³⁰ На 24 февруари 1945 г.

¹³¹ На 15 март 1945 г. Последното му посещение на фронта е край Бад Фрайенвалде, на поне 100 километра североизточно от Берлин.

¹³² „Кръгът на онези, в които Хитлер все още имаше доверие, видимо се стесняваше. Но наред с това той никога не е бил по-нетърпим към изразилите противоречие“ - пише Кершоу. На 20 март, след поражението, което претърпява в Померания, Хитлер е свален от поста командващ групата армии „Висла“. Генерал Гудериан, един от последните, които му се противопоставят, е свален на 28 март. На другия ден Хитлер се разделя, след дълги години сътрудничество, и с шефа на печата Ото Дитрих. Това продължава и нататък.

¹³³ „Борман вън, да влезе Гьобелс!“

Един ден, към края на февруари, поех в началото на следобед дежурството от „колегата“ Карл Тенацек. Той си беше изкарал часовете и сега искаше да вземе няколко почивни дни, първите, откакто се бяхме върнали от главната квартира в Бад Наухайм. Малко преди това ми каза, че смята да отиде за няколко дена в Австрия, да види жена си, която чакала дете. Преди да се разделим, го попитах дали предпочита да има момиче или момче. Отговори ми, че представа няма. Към четиринайсет часа Тенацек отишъл сам на първия етаж на канцлерството, в стаята си до адютантското крило. Госпожа Херман, прислужничката, била там. Тенацек се преоблякъл пред нея с най-новите си дрехи. Като си свършила работата, госпожа Херман излязла от стаята. Тогава Тенацек седнал на леглото и се прострелял с куршум в главата.

Тогава никой не разбра причината. Тенацек не беше оставил бележка. Някои мислеха известно време, че чуждестранни агенти са влезли във връзка с него и са го притиснали някак в капан.

Един камерад замина веднага да съобщи на жена му. Не ми казаха как е реагирала на вестта за смъртта на нейния съпруг. Но от нея разбрахме, че Тенацек сигурно е сложил край на живота си, понеже знаел, че детето, което тя чака, не е от него. За Тенацек се грижеше доктор Морел, с когото той се беше консултирал в Берхтесгаден. Беше толкова неочаквано. Когато съобщили на Хитлер за смъртта на Тенацек, той веднага решил самоубийството да бъде представено като нещастен случай, за да може вдовицата да получи застраховката от 100 000 райхсмарки.

ВЛАЖЕН И НЕУДОБЕН

В средата на март, или може би през втората половина на месеца Фюрерът премести окончателно главната си квартира в бункера. Не мога да уточня датата. Тъй или иначе беше знак за всички, които още не го бяха сторили, да се настанят там или поне да си преместят багажа в подземията на старото и новото канцлерство.

Телохранител от нашия отряд стоеше на пост пред блиндираната врата, разделяща предбункера от бункера на Фюрера. Беше съвсем сам, седнал до маса в коридора на горното равнище на бункера. Би попречил последен на достъп до Фюрера. Коридорът пред него се използваше като трапезария. Вдясно от камерата бяха складът за продукти, винарската изба и кухнята на Констанца Манциарли, диетоложката на Хитлер. Вляво бяха четирите стаички, в които щяха да се настанят по-късно съпругата на Йозеф Гьобелс - Магда и шестте им деца. Две килии бяха за персонала.

Човек, минал през блиндираната врата на бункера на Фюрера и изкачил няколко стъпала, имаше голям шанс да се натъкне най-напред на Йоханес Хенчел, който отговаряше за машините в старото канцлерство. Той беше почти непрекъснато в залата с електрическия генератор на бункера. Аз се бях настанил в съседното помещение с дюшек, който успях да сваля в последния момент. Следвах помещенията за адютанта на Фюрера и неговия камериер и спалнята на Йозеф Гьобелс, в която до 22 април живя доктор Морел, преди да заеме убежище в новото канцлерство. В дъното съвсем малка зала беше превърната в лекарски кабинет.

От другата страна на коридора, зад „апартаментата“ на Хитлер, в крайната стаичка се оставяха картите на генералния щаб. Пак там затваряха понякога Блонди, кучето на Фюрера. Тук трябваше да се провеждат и ежедневните брифинги. Всъщност броят на участниците много често налагаше съвещанията да се пренасят в централния коридор, където сложиха маса. Заради теснотията по време на безкрайните си разисквания военните експерти стояха прави.

Виждах всичко. Вратата ми към коридора беше винаги отворена, та следях с едно око многото срещи. Бях, тъй да се каже, наскред сцената, на място, през което не можеха да не минат последните актьори на националсоциалистическия режим, Гьоринг, Шпеер, които идваха понякога придружени от адютанти. И онези, които идваха при Фюрера сами. Всички още бяха тук. Откакто Гьобелс се бе настанил окончателно в стаята в дъното, усещах как зад гърба ми непрекъснато сноват напред-назад неговият адютант, капитан (Hauptsturmführer SS) Гюнтер Швегерман, дясната му ръка Вернер Науман и камериерът Гюнтер Охс.

През последните седмици можах да установя от мястото си колко по-кратки бяха станали срещите с Фюрера. Следвах се в постоянен ритъм и никога не продължаваха повече от двайсет минути. Трябваше да се бърза. Даже когато в бункера слизаше бившият ми командир Вилхелм Монке, същият, който ме бе препоръчал преди пет години за охранител, той изобщо не спираше да поговори с мен¹³⁴. Като мнозина Монке

¹³⁴ Вилхелм Монке, бивш капитан SS от охранителния отряд „Адолф Хитлер“ е повишен през януари 1945 г. в бригаден генерал (Brigadeführer), а от 23 април 1945 г. отговаря за отбраната на правителствения квартал около канцлерството, тъй наречената „Цитадела“.

идваше, казваше на Хитлер с няколко думи, каквото имаше да му каже, и веднага си тръгваше.

Единствената ми грижа беше телефонната централа да работи добре. Не влязох нито веднъж в стаята или в салона на Фюрера да оставя телеграма или поща. Бях прикован към мястото си, съвсем сам пред моята телефонна централа, обърнал гръб на оживлението в бункера.

Трябваше да ме сменя млад камерад на име Рецлав, отскоро в нашия отряд. Почти не го познавах. Случваше се по време на почивка да се кача направо в градините на канцлерството, да подишам чист въздух. Тогава използвах аварийния изход в дъното на нашия коридор. Достатъчно беше да мина през блиндирана врата и да изкача петдесетина стъпала, за да се озова десет-дванайсет метра по-високо, на повърхността. Докато още беше възможно, предпочитам да спя в стаята си на партера в канцлерството. Тя беше относително сигурно място, защото беше заобиколена от яки трегери и затисната между кухните.

Атмосферата в това струпване от килии беше потискаща, мрачна и притеснителна. На всичкото отгоре беше и влажно. Въпреки това, като се има предвид ситуацията, смятах условията за живот в бункера на Фюрера за гори-долу добри. В други части на този подземен лабиринт човек можеше да мине покрай стаи, от които лъхаше силна миризма на спарено, ботуши и пот. На места можеше да се долови и миризма на дезинфекционни средства. Появилите се по-късно описания не отразяват вярно действителността в подземното жилище на Фюрера. Хората там не пиеха, както някои се опитваха да намекнат след войната. Можеше да се случи някой обитател да си налее чаша алкохол, но не повече. Едва през последните часове настъпи известно отпускане¹³⁵. Що се отнася до цигарите, те бяха строго забранени до последния ден. Онова, на което станах свидетел, през дългите часове в тясното убежище на Хитлер, беше, че правилата станаха наистина малко по-гъвкави, но дисциплината продължаваше строго да се спазва.

Въпреки че нямаше работа там, вероятно съм минал дванайсетина пъти по дългия подземен коридор, който се виеше под канцлерството. Беше същински лабиринт от свързани бункерчета, катакомби и мазета. Сложна плетеница от преходи с различна ширина и дълги стотици метри¹³⁶. В тези на места слабо укрепени убежища се укриваха повечето от приближените на Хитлер, мъже и жени, които го бяха съпътствали толкова години, изживяваха последните часове на режим, който щеше да рухне.

През подземния тунел, свързващ старото канцлерство с новото, се стигаше най-напред до мазетата, заети от генералния щаб на Хитлер: Николаус фон Белов, Ото Гюнше и генерал Вилхелм Бургдорф, неговият адютант за Вермахта, бяха настанили там главните си квартири. Пак там, най-близо до бункера на Фюрера, живееше Мартин Борман и неговият съветник Вилхелм Цандер със своя полубрат Алвин-Бродер Албрехт, също личен адютант на Фюрера.

¹³⁵ Малко преди Хитлер да се самоубие, се е случвало генералите Кребс и Бургдорф да заспиват в негово присъствие под въздействието на алкохола.

¹³⁶ Общата им дължина е близо 400 метра.

Следваха стаите на Траудл Юнге, Герда Кристиан, Криста Шрьодер и Йохана Волф, секретарките на Хитлер. До тях тази на офицера за свръзка на Химлер, SS Gruppenführer Херман Фегелайн, който току що се беше оженил за Гретел, сестрата на Ева Браун. Още по-нататък живееха приемникът на Хайнц Гудериан - Карл Кребс, последният началник генералния щаб на сухопътните войски и неговият адютант, майор Бернд Фрайтаг фон Лорингховен. Все по този коридор се стигаше до стаите на офицера за свръзка с флота, вицеадмирал Ханс Ерих Фос, на пълномощния министър Валтер Хевел, на пилота на Хитлер Ханс Баур и неговия помощник Георг Бец, и до главната квартира на Вилхелм Монке, която той беше настанил тук, за да организира отбраната на града. Следваха стаите на телеграфистите, картографите и цивилния персонал. Коридорът водеше и до операционна, превързочна, най-сетне и до трапезарията, гаражите, а в самия край на подземната сграда, до стаите на шофьорите и техния началник Ерих Кемпка.

РОЖДЕНИЯТ ДЕН НА ХИТЛЕР

Ева Браун се появи в бункера в средата на април. За голямо учудване на всички беше напуснала Баварските Алпи със самолет, който кацнал на една от малкото оцелели писти в столицата. Даже не знаей дали Хитлер е бил предупреден за идването ѝ¹³⁷.

Само няколко дни по-късно, на 16 април рано сутринта, дойде новината за началото на голяма офанзива на Червената армия по линията Одер-Ниса. Разговорите между главната квартира в Цосен, инсталираната в канцлерството телефонна централа на Вермахта, генералния щаб на Хитлер и бункера се следваха в адски ритъм¹³⁸. В целия бункер напрежението се удвои. Генералите Кребс и Бургхоф непрекъснато спореха. Хитлер беше особено деен. Напрегнат и очевидно уморен, но все още много активен.

Фронтът се пропука. На 20 април, петдесет и шестия рожден ден на Хитлер, съветските танкове стигнаха до предградията на столицата. Градът беше фактически обкръжен. Някой слезе в бункера да каже, че се чува тътенът на артилерийския обстрел.

Военното съвещание в четиринайсет часа щеше да започне със закъснение. Имаше много хора, повече от двайсетина души събрани в централния коридор. Видях да минават Гьоринг, Химлер, Борман, Дьониц, Фегелайн, Кайтел, Рибентроп, Шпеер, Йодл, Кребс, Бургдорф и други. Аджутантите бяха слезли малко по-рано. Кръгът от приближени беше всъщност в пълен състав. Всички заедно, събрани за последен път около „шефа“ в този обречен град. Не знаей в каква атмосфера висшите сановници на Райха са поднесли поздравленията си на Фюрера. Помня само, че същата вечер, малко след съвещанието, Гьоринг внезапно се оттегли. Предвиждал е да замине още същата нощ на юг, при жена си и дъщеря си, настанени на сигурно място в планината Оберзалцберг.

Беше първото от многото отпътувания. Химлер, Дьониц и Калтенбрунер не закъсняха да го последват. Самолетите чакаха. Организираните бяха колони от коли, които да напуснат Берлин през следващите часове, преди улиците да бъдат затворени. Карл-Йеско фон Путкамер - аджутантът на Хитлер за флота, беше изпратен с двама войници в Бергхоф да унищожат документи. Тревогата беше стигнала кулминацията си. Обстановката беше зловеща. Мисля, че онази нощ не излязох от бункера. Никой не дойде при мен. Този рожден ден на Хитлер отбеляза началото на края.

Мисля, че още на другия ден съветските войски осъществиха първите си пробиви в периферията на Берлин. Центърът на града се опитваше да се брани с артилерия. Доколкото можах да го зърна, Хитлер изглеждаше този ден особено съсипан и нервно изтощен.

Ужасно се тревожех за Герда и дъщеря си. Обречен да остана в този смъртоносен бункер, непрекъснато ги търсех по телефона. От няколко дена се бяха преместили на юг, в Рудов, при нейните родители. Мястото беше по-сигурно от нашия апартамент в

¹³⁷ Според някои източници Ева Браун дошла въпреки волята на Хитлер. Аджутантът Белов твърди, че тя пристигнала в Берлин чак в края на март.

¹³⁸ През последните дни телефонната централа на Вермахта е вече в катакомбите на новото канцлерство.

Карлсхорст в източната част на града, само на няколко километра от предните линии на съветските войски¹³⁹. На 21 април, доста след полунощ, се опитах да им се обадя. Разстоянието между канцлерството и къщата в Рудов беше не повече от петнайсет километра. Не успях да се свържа. За пръв път системата не работеше. Уплаших се. Опитвах отново и отново, но напразно. Минаваше полунощ и тишината завладя бункера. В съседната стая двама караулни се бяха проснали на походно легло. И хъркаха ужасно. След известно време установих, че стабилизаторът на телефонната централа в Бриц, на юг от Берлин, е повреден. През него минаваше връзката с Рудов, Буков и др. Какво да правя? Опитах се трескаво да се свържа с телефонистите в диспечерската в Мюнхен, с които се познавах добре, защото често говорех с тях. Знаех, че тази линия разполага с високочестотен кабел, който позволява до 280 разговора едновременно. Връзката се осъществи. Обясних припряно още на първия колега положението. Изведнъж в разговора ни се намеси някаква телефонистка. Тя приемаше повикванията от голямо разстояние и мило ми предложи да се опита. Дадох ѝ номера, на който можеше да се свържех с жена ми. Не се надявах на нищо. Минута по-късно Герда беше на телефона. Изобщо не беше заспивала.

На 22 април при мен дойде Франц Шедле, началникът на нашия отряд. Каза, че може да ми осигури място в един от последните самолети, които скоро ще излетят от Берлин, и че имам време само да отида да взема жена си и дъщеря си. Излязох от бункера, качих се в предоставената ми кола и прекосих възможно най-бързо града в развалини.

Герда отказа. Не искаше да остави родителите си сами, а дъщеря ни просто не можеше да пътува. Имаше много висока температура, над 40 градуса¹⁴⁰. Разделихме се с дълбока тъга. Обещах ѝ да се върна след няколко дни. Тогава не подозирах, че ще минат десет години, преди да видя отново Герда и нашата дъщеря - едва след края на пленничеството ми в Съветския съюз.

¹³⁹ Кварталът Карлсхорст е окупиран от Червената армия още на 23 април 1945 г.

¹⁴⁰ През последните седмици на войната много от децата, останали в Берлин, се разболяват от скарлатина.

„ВОЙНАТА СВЪРШИ“

Щом се върнах, отидох при Шедле в подземие то на новото канцлерство да му кажа, че сме решили да останем в Берлин. Той побърза да даде мястото на друг. Току-що бях седнал в телефонната централа на бункера на Фюрера, когато един от двамата, не помня дали Хенчел или Рецлав, дойде да поприказва с мен. Следобедът беше богат на неочаквани обрати. Военното съвещание беше бурно. Докато експертите изреждаха катастрофалните новини от фронта, Фюрерът заповяда на част от участниците да напуснат залата на брифинга. Съвещанието продължи в тесен състав. Беше странно. В бункера вече се ширеше слухът, че по време на разискванията Хитлер заявил за пръв път, вбесен, че войната е свършила, но той ще остане, въпреки всичко в Берлин и ще сложи край на живота си¹⁴¹.

В бункера беше спокойно. Решението на Гьобелс да се настани в стаята в дъното успя, може би, да понамали напрежението. Вече пренасяха нещата му. Адютантът Юлиус Шауб получи заповед да унищожи съдържанието на сейфа на Хитлер и същата вечер да отлети за Оберзалцберг, за да изгори там всички останали лични документи.

Малко по-късно радистът Бойст се появи в коридора на бункера на Фюрера и предаде на своя началник Хайнц Лоренц телеграма. Лоренц я прочете мълчаливо и се реши да почука на вратата на Хитлер към антрето. Тя се отвори, а после се затвори зад него. Бойст изглеждаше сериозно разтревожен. Отидох при него и го попитах какво става. Той сподели, че е получил току-що вест от съюзниците - те настоявали Берлин да се брани още поне две-три седмици. Според него несъмнено доказателство за противоречия в коалицията заради твърде бързото напредване на съветските войски. В очите му се съзираше искрица надежда. Лоренц излезе от стаята на Фюрера, аз му зададох същия въпрос и той потвърди съдържанието на нотата.

- А какво мисли шефът? - попитах.

- Каза само: „Това пък какво значи? Нали войната е тъй или иначе загубена! Да бяха помислили по-рано!“ - отговори ми Лоренц.

Твърде късно. Хитлер и негови приближени бяха споменавали, и то неведнъж, че е възможно съюзът между англичаните, американците и руснаците да бъде нарушен. Фюрерът, голям англофил, дълго е вярвал, че англичаните ще променят стратегията си спрямо Германия, за да попречат на болшевиизирването на Европа. Не проумяваше как традиционно търговски народ със силно развито чувство за сделки (kaufmännisch) може да се съюзи с комунистите, за да унищожат заедно неговата страна¹⁴². Често бях чувал тези думи. Но не и тази вечер.

Отново се опитах да се обадя на жена си. Връзката беше в ред, но никой не вдигна. Герда беше отишла с родителите си и дъщеря ни да се скрие в голям бункер за

¹⁴¹ По време на брифинга, отчаян от новините от фронта, Хитлер заповядва да напуснат залата всички, с изключение на Кайтел, Йодл, Кребс и Бургдорф. Белов останал зад вратата.

¹⁴² Въпреки всичко и през последните седмици „Хитлер вярва, че Сталин е по-склонен от западните сили да прояви интерес към преговори“ смята Кершоу (цит. съч., с. 1117).

цивилното население. Не са го напуснали до края на войната. Бях уморен и отидох да си легна.

На 23 април през деня Гьобелс разпространи чрез пресата и по радиото, че Фюрерът ще остане в града, за да организира неговата отбрана. В края на следобед Хитлер излезе навън. Кучето му Блонди беше с него. Той се разходи само няколко минути в опустошената градина, после се върна по аварийната стълба в бункера, придружен от няколко телохранители. Беше последната поява на Фюрера под открито небе. От този ден до смъртта си щеше да остане зазидан между мрачните стени на своето убежище.

Масовото бягство продължи. Секретарките Криста Шрьодер и Йохана Волф заминаха за южна Германия¹⁴³. Отлетя и Теодор Морел, личният лекар на Фюрера. С всеки изминал час кръгът от приближени се стесняваше все повече. Късно през нощта на 23 април видях агенти от службата за сигурност на Райха да отнасят бързо цинкови сандъци, за да ги натоварят на последния самолет Ju 52, който още можеше да излети от Берлин. В тях бяха всички оригинали на стенографските записи на разговорите на Фюрера от 1942 година насам. Според Хитлер документи с безценна стойност, които трябвало, по негова заповед, да бъдат на всяка цена занесени на сигурно място¹⁴⁴.

През следващите дни атмосферата ставаше все по-странна. Към страха се добавяше мъчителна тревога. Как да напуснеш това потискащо място? Как да излезеш жив от зловещия бункер, без да издадеш предчувствието си за катастрофа? Тези въпроси измъчваха явно, но мълчаливо мнозина. Обитателите на бункера минаваха забързано край стаята ми, съкрушени и с отсъстващ поглед. Хитлер ми изглеждаше крайно изтощен, несъмнено раздиран от свръхчовешко вътрешно напрежение, но успяваше да остава все пак през повечето време хладнокръвен. Не съм го чувал да вие, нито да крещи. Продължаваше да ръководи денонощно вече много по-кратките брифинги. Но не помня да си е давал вид, че още може да промени ситуацията.

За мен беше невъзможно да замина. Съпругата ми не можеше да мръдне от Берлин заради дъщеря ни. Боях се и да не ме арестува Гестапо, ако ме хване из развалините на града¹⁴⁵. През онези дни в катакомбите на канцлерството се разказваше какво ли не. Двамата с Хенчел бяхме убедени, че ако ни залови, тайната полиция ще ни убие.

Бях прикован към телефонната централа, със слушалките на уши. Работата беше непрекъсната. Колкото повече се стесняваше фронтът, толкова повече се удължаваха часовете. Обаждаха се отвсякъде. Не престанаха до последния ден. Все повече цивилни звъняха в бункера. Бяха получили от приятели или по друг начин останалия непроменен номер на телефонната централа на канцлерството. Те крещяха, искаха помощ, настояваха да разберат къде са съветските войски. *Wo sind die Russen?*, „Къде са руснаците?“, повтаряха те. Понякога се обаждаха, за да ни съобщят къде е вражеската войска. Други говореха за къщи в пламъци, за насилия, извършени пред

¹⁴³ Датата на заминаването на двете секретарки е различна в различните източници. Излетели са по всяка вероятност от Берлин на 22 април 1945 г. или на другия ден.

¹⁴⁴ Малко след излитането самолетът се разбил в околностите на Дрезден.

¹⁴⁵ Извънредното положение (*Fall Clausewitz*) е обявено на 20 април.

очите им. Не можех да им отговоря кой знае какво. Най-често ги молах да изчакат и прехвърлях, след като го предупреждавах, разговора направо на Гьобелс.

А после чувахме в зловещия бункер от време на време как шестте деца на Гьобелс си играят в коридорите, понякога дори на работното ми място. Идваха по две, по три при баща си. Тичаха и правеха бели, сякаш всичко беше както обикновено. Бях дори принуден да ги изгоня веднъж от стаичката си, защото вдигаха много шум.

Магда Гьобелс се отбиваше най-редовно. Понякога я виждах с Ева Браун, както винаги елегантно облечена. Двете сядаха в съседната стаичка и си говореха за отминали и сегашни събития, за бункера и войната. Казваха, че няма да изоставят мъжете си. Говореха за самоубийство. Магда и Ева отиваха понякога и да се разхождат из катакомбите на новото канцлерство.

На 26 април вечерта, когато летище Гатов попадна в края на краищата в ръцете на съветските войски, генералът от военновъздушните сили Роберт, граф Грайм и неговата помощничка, капитанът от авиацията и пилот-изпитател Хана Райч успяха да се приземят до Бранденбургската врата с лек самолет Физелер Щорх¹⁴⁶. Появата им в бункера беше явно изненада. Грайм куцаше. Артилерийски снаряд го беше улучил в крака. Хитлер го повиши в чин фелдмаршал, главнокомандващ военновъздушните сили на мястото на Гьоринг, лишен от всички длъжности няколко дни по-рано¹⁴⁷.

Те останаха два дни в бункера. Много добре помня как Хана Райч се опита да убеди Магда Гьобелс да пусне децата. Един от разговорите стана пред мен. „Щом искате да останете тук, ваша работа. Но защо децата? Дори ако трябва да излетя и да приземя самолета двайсет пъти, аз ще ги изведа оттук“ - повтаряше жената-пилот.

Преди да си тръгне, Хана Райч влезе в съседната стая. Отидох при нея и пихме заедно по чаша вино. Гюнтер Охс даже ни сервира. Положението беше странно и трудно за описване. Шумът от експлозиите ставаше постоянен. Първите съветски танкове бяха едва на стотина метра от правителствения квартал. И ето ни в сърцето на бункера, седнали на маса, да пийваме спокойно малко алкохол. В коридора беше шумно, наоколо ни се водеха разговори. Артур Аксман, шефът на Хитлеровата младеж отиде при Гьобелс в килията му. Мартин Борман намина да види Хитлер, може би и Гьобелс.

Някои от обитателите на бункера получиха ампула цианид, тъй наречената пруска киселина. Линге и Гюнше ми казаха, че не ги е раздавал Хитлер¹⁴⁸. С раздаването сигурно е бил натоварен доктор Лудвиг Щумпфегер.

Аз не получих ампула. Не бях сред най-приближените. Имах само пистолета си Валтер РР, с който не се разделях. Беше винаги зареден, в случай, че положението се

¹⁴⁶ Електрическите лампи по главната улица Унтер ден Линден са били демонтирани, за да могат да кацат самолети.

¹⁴⁷ Обвинен от Хитлер в измяна, на 23 април 1945 г. Гьоринг се съгласява да се откаже от всички длъжности по здравословни причини. Остава в Берхтесгаден под домашен арест.

¹⁴⁸ Твърдение, противоречащо на някои непосредствени свидетелства. Секретарката Траудл Юнге подчертава, че е получила на сбогуване ампула лично от Фюрера. Адютантът Николаус фон Белов уточнява, че я е получил от Хитлер на 27 април. Доктор Щумпфегер наистина е дал от смъртоносните ампули на онези, които са поискали.

влоши. Мисля, че в някой от онези върховни мигове на хаос можех да си тегля куршум в главата. И след толкова години ми е трудно да говоря за това. Нямах нищо общо с онези идеалисти на националсоциалистическата кауза, които не си представяха, че могат да живеят без Фюрера. За мен самоубийството щеше да е начин да избягна катастрофалното положение, в което можех да се озова, ако съветските войски атакуват бункера. Като мнозина, и аз бях капнал, на ръба на нервна криза. Работех денонощно, като автомат, като машина, която не разсъждава. През тези последни часове не мислех за абсолютно нищо. Бях сам. Достъпът до бункера на Фюрера беше ограничен и от много време никой не беше влизал при мен. Нито един камерад не стъпи в това последно жилище на „шефа“. Доколкото зная, не слезе долу дори Хелмут Беерман, един от „старите“ в обкръжението на Хитлер.

Следобед на 27 април, по време на военния съвет Хитлер пожела, по неизвестна за мен причина, да види Херман Фегелайн, офицера за свръзка на Химлер. Но той очевидно не е бил в бункера, не го намерили и в скривалищата на канцлерството. Тогава неколцина от присъстващите казали, че го няма от няколко дни. Наредиха ми да го потърся по телефона у дома му, но никой не вдигна.

Малко по-късно видях в коридора трима офицери и подполковник Петер Хьогл, адютант на началника на RSD Йохан Ратенхубер. Мартин Борман им изкрещя много силно: „Трябва да отидете незабавно да намерите Фегелайн!“¹⁴⁹. През нощта, малко преди да си легна, срещнах в подземие на канцлерството Фегелайн, беше с двама телохранители от двете му страни и с Вилхелм Монке¹⁵⁰. Не го попитах за нищо. Подчинен нямаше право да го стори. Мога само да кажа, че палтото му беше разкопчано и че четиримата тръгнаха към катакомбите на канцлерството.

На другия ден, в началото на вечерта, в бункера се появи Хайнц Лоренц. Току що беше чул по радио Стокхолм съобщение на британската агенция Ройтерс, според което Reichsführer SS Химлер е започнал преговори за капитулация. Не зная как е реагирал Хитлер. Тъй или иначе това съобщение подписваше смъртната присъда на зетя на Ева Браун.

Късно вечерта шепа полицаи от RSD дойдоха да вземат Фегелайн. Били изминали по коридора само няколко метра, когато един от телохранителите изстрелял с автомата си цял откос в гърба му. Научих тези подробности от Ханс Хофбек, член на RSD, присъствал на екзекуцията. Ханс и аз често работехме заедно при пътуванията на Фюрера. Той ми разказа всичко, повтори с ръце движението отгоре надолу - предсмъртния жест на своя колега, - имитира и звука на куршумите: „Трака-таката!“

Малко преди полунощ видях в коридора непознат човек да върви между други двама, които също не познавах. Изненадан, се обърнах към Йоханес Хенчел, който стоеше до мен. Каза ми лаконично, че е длъжностно лице от гражданското¹⁵¹. Изглеждах го слисано. „Да, длъжностно лице от гражданското, защото Хитлер ще се жени!“

¹⁴⁹ Пръв отряд начело с лейтенант Хелмут Фрик отива в апартамента на Фегелайн в Шарлотенбург. Фегелайн, видимо пийнал и в компанията на жена, обещал да дойде в бункера, щом се посъвземе.

¹⁵⁰ Монке бил натоварен от Хитлер да го разжалва, а после да го осъди за предателство. Тъй като Фегелайн бил непрекъснато пиян, наложило се да го оставят да преспи в убежище на канцлерството.

¹⁵¹ Името на служителя от гражданското, натоварен да проведе тази странна церемония, е Валтер Вагнер, общински съветник, работил известно време в берлинските служби на Гьобелс. Носел национал-социалистическата униформа с лентата на Volkssturm (народното опълчение) на ръкава.

Церемонията се състоя в малката зала за конференции в дъното на коридора¹⁵², в присъствието на Борман и Гьобелс. Всичко беше уредено за няколко минути. Младоженците се прибраха в килиите си, последвани от неколцина гости. Не влязох там.

Приблизително по същото време Траудл Юнге дойде в стаята ми. Не каза нищо. Препрочете бележките си, преди да почне да пише на машината, сложена на масата. Беше завещанието на Хитлер, което той ѝ беше продиктувал преди бракосъчетанието¹⁵³.

Това беше краят. Оловна, абсолютна, мъртвешка тишина цареше в бункера - същински саркофаг от бетон. Всички предполагаха, че Фюрерът ще се самоубие в близките часове. Всеки се питаше каква ще е нашата съдба, когато него вече няма да го има. Новините от последните германски армии на фронта бяха категорични: всичките им опити да пробият обкръжението на съветските войски бяха безуспешни. През деня и вечерта на 29 април хората напускаха на малки групички канцлерството за последен опит да се измъкнат. С всеки изминал час обитателите му ставаха все по-малко.

На другия край, в подземията на новото канцлерство присъствах на странна сцена със съпрузите Гьобелс и шестте им деца. Йозеф и Магда се сбогуваха. Бяха насядали около дълга маса. Заобиколени от много хора: мъже, жени, ранени и милосърдни сестри, притиснати един към друг в катакомбите, разтърсвани непрекъснато от бомбардировките на руснаците. Шестнайсетгодишно момче засвири на акордеон. Присъстващите подхванаха в хор:

*Die blauen Dragoner, sie reiten
Mit klingendem Spiel durch das Tor...*¹⁵⁴

Върнах се в бункера. Беше пристигнала телеграма, съобщаваща, че италиански партизани са езекутирали Мусолини. Нощта беше кратка. Всеки направи напразен опит да поспи.

¹⁵² На 29 април 1945 г., към един часа след полунощ.

¹⁵³ Всъщност Хитлер продиктувал на младата секретарка две завещания: политическо, в което посочва кой да го наследи, и лично, обясняващо решението му да се ожени за Ева Браун; посочва Мартин Борман за изпълнител на завещанията.

¹⁵⁴ Военна песен:

*Препускат сините дракони на своите коне,
звънतेж ехти под техните нозе...*

„ЧАКАМЕ“

Обстрелът на съветската артилерия се поднови още на разсъмване. Биеха се на Фридрихщрасе и на Потсдамерплац, на триста метра от нас. Хитлер изяде обяда си, приготвен за последен път от Констанца Манциарли. Срещнах го още веднъж в коридора. Беше спокоен и мълчалив. Когато стигна до височината, на която бях, не ми каза нищо. Нито ми стисна за пръв и последен път ръка.

Ева Браун беше до него, когато той се сбогува с най-близките си. Това бяха Мартин Борман, Йозеф и Магда Гьобелс, генералите Кребс и Бургдорф, адютантът Ото Гюнше, камериерът Хайнц Линге, секретарките Траудл Юнге и Герда Кристиан, навярно още Артур Аксман, Валтер Хевел и Вилхелм Монке. Стана бързо. Хитлер и Ева се оттеглиха за последен път в стаите си.

Не след дълго бях в телефонната централа с техника Хенчел и с Рецлав. Беше малко след смяната на персонала. Разговаряхме, когато някой извика от коридора: „Линге, Линге! Мисля, че се случи!“ Не бях чул изстрел¹⁵⁵.

Изведнъж се възцари пълна тишина. Никой не пророни ни дума. След секунди дочухме шепот. Трябваше да изчакаме още цели десет минути, може би малко повече, преди Хайнц Линге или Ото Гюнше, невъзможно ми е да си спомня кой от двамата, да отвори вратата към антрето на Хитлер. Излязох в коридора и проврях глава. Отвориха и втората врата. Линге и Гюнше пристъпваха един до друг. В дъното, в килията, която наричаха салон, видях безжизненото тяло на Хитлер. Не влязох. Бях на шест или може би осем метра. Хитлер седеше, превит одве, на малкото канапе до масата. Ева се беше сгърчила на канапето до него и гърдите ѝ почти докосваха коленете¹⁵⁶. Носеше тъмносиня рокля с бяла гарнитура на малки цветя.

Обърнах се към Рецлав и му казах, че ще отида веднага в канцлерството да съобща на Шедле. Той ме помоли да се върна веднага. Щом стигнах в бункера, спрях. Бях ужасно изнервен, крайно възбуден. Реших да се върна, защото сметнах, че е важно да виждам какво става долу.

Хитлер беше вече проснат на пода. Линге, Гюнше, Кемпка и човек от RSD, когото не познавах, вдигнаха тялото и го увиха в сиво одеяло. Попитах Хенчел какво ще правят. Каза ми само: „Чакаме.“ После четиримата мъже отнесоха Фюрера през аварийния изход. Още виждам обувките му да стърчат изпод завивката. В този миг напуснах бункера, твърдо решен да предам новината в новото канцлерство.

Шедле, който беше в кабинета си, не реагира на краткия ми отчет за събитията. Остана неподвижен като статуя и с втрепен поглед. След няколко секунди изпелтечи нещо незначително: „Добре... да...“, а после каза, че трябва да се върна на поста си и да си върша работата.

¹⁵⁵ Било е малко след 14:30 ч. на 30 април 1945 г.

¹⁵⁶ Според свидетелите Линге и Гюнше два пистолета „Валтер“ 7.65 мм и 6.63 мм лежали в краката на Хитлер. Тялото на Ева Браун излъчвало силната миризма на горчиви бадеми, характерна за цианкалия.

Когато се върнах в коридора, Рецлав побърза да ми каже: „Шефът гори. Качи се да видиш!“ Отговорих, че не може и дума да става. Останахме и двамата дълги минути, без да помръднем. Мисля, че се бяхме сковали от страх. Знаехме, че Хайнрих Мюлер, шефът на Гестапо, е наблизил, някъде навън, близо до канцлерството. Напоследък даже го бях виждал да се мъкне из катакомбите. С Рецлав се бояхме, че „Гестапо Мюлер“, както го наричаха, ще ни ликвидира на място, ако ни види край тялото на Хитлер. Можеше да си въобрази, че сме отговорни за смъртта му.

Рецлав искаше да се махне. Но му трябваше известно време, преди да се реши да напусне окончателно бункера. Щом стана време, си казахме довиждане. Повече не го видях.

В края на следобед последните обитатели се събраха около Гьобелс и Борман. Видях Монке, Аксман, генералите Бургдорф и Кребс. Тъй като последният говореше свободно руски, възложиха му да се свърже със съветското командване¹⁵⁷. Няколко минути по-късно техникът Херман Грец дойде при мен, понесъл на гръб навит на макара кабел. Каза, че отива да прокара подземна линия, по която да се установи връзка с предните позиции на врага, „на Цимерщрасе, на 400 метра на юг“. Преди да тръгне, той ми показа на телефонната централа линиите, които трябва да държа на всяка цена свободни, за да може той да си свърши работата.

Грец се върна след час заедно с Монке и войници от SS. Опитвах се, но напразно, да осъществя връзка. Нямаше сигнал. На Грец му се наложи да се върне в тъмните тръбопроводи. Още преди той да дойде, вече говорех със съветски войник. В бързината му казах само: „Момент, момент, ще говорите с генерал Кребс.“ Генералът взе слушалката. Бяхме се скупчили около него, вперили погледи в устните му, без да разбираме думичка от онова, което казваше. Разговорът ми се стори много дълъг.

В бункера се завърза нова дискусия. Малко по-късно Кребс тръгна посред нощ. Върна се след три-четири часа¹⁵⁸. Доколкото можах да разбера, руснаците настоявали за безусловна капитулация и отхвърляли категорично предложението, отстоявано, изглежда, от Гьобелс, да се започнат сепаративни преговори. Това беше крахът. Безусловният край.

На 1^{-ви} май последните обитатели организираха целия ден и цялата вечер излизането си. Формираха се няколко групи. Никой не ме потърси. Дори началникът ми Шедле¹⁵⁹. До мен беше само Хенчел, стоях между коридора и работното си място и наблюдавах последните приготовления на някои хора. По примера на Борман и Аксман, преди да напуснат канцлерството някои приближени: Гюнше, Монке, Линге, Кемпка, секретарките, Валтер Хевел и Вернер Науман се отбиха при Йозеф и Магда Гьобелс за последно сбогом.

Гьобелс беше решил да остане в бункера и да се самоубие заедно с жена си. Децата също трябваше да бъдат пожертвани. В края на деня Магда Гьобелс мина

¹⁵⁷ Ханс Кребс е бил военен аташе в Москва.

¹⁵⁸ Тази вечер генерал Ханс Кребс се среща в Темпелхоф с генерал Чуйков.

¹⁵⁹ Франц Шедле се самоубива в новото канцлерство през нощта срещу 2 май 1945 г.

разплакана край мен и влезе в съседната стая¹⁶⁰. Там почна много спокойно да реди на масата карти за игра. Йозеф Гьобелс излезе от стаята. Прав, леко извърнат, той дълго наблюдава жена си. После я попита какво прави. „Пасианс“ - отговори тя, но не го и погледна. След малко при тях влезе и Артур Аксман. Седна. Последва разговор, в който бяха споменати миналото, годините на сблъсъци и битки. Магда Гьобелс излезе веднъж от стаята, за да направи кафе в кухнята на предния бункер. Децата лежаха мъртви в съседна стая на няколко метра.

Същата вечер се проведеха още няколко съвещания. Йозеф Гьобелс беше ужасно напрегнат и сновеше непрекъснато из стаите в бункера. По едно време спря и ме попита дали е имало обаждания за него. Отговорих, че е имало няколко, между които едно от генерал Вайдлинг и доста от лейтенант Зайферт, който беше звънял на всеки пет минути¹⁶¹. „Това няма вече никакво значение, войната е загубена“ - заяви Гьобелс и се прибра в стаята си.

Исках да избягам. Отидох в подземие на новото канцлерство и срещнах там Артур Аксман, който ми предложи да тръгна с неговата група. „Ще дойда да ви взема“ - каза той.

Бях се върнал в телефонната централа, когато Гьобелс излезе от стаята си. Дойде при мен: „Кой е още тук?“ Споменах му Аксман, Монке и други, които бях видял. „Е, не са кой знае колко мъже!“ - възкликна той. Съобщих му за намерението си да напусна бункера. Гьобелс ме помоли да почакам, защото още не било възможно. Той излезе от стаята, отиде в кабинета си и затвори зад себе си вратата. Близо четвърт час по-късно се появи пак, видимо по-спокоен. „Добре, научихме се да живеем и да се сражаваме, значи ще знаем добре и как да умрем. Вече сте свободен. Всичко свърши“. Стисна ми ръката, което никога не беше правил. Сбогувах се мълчаливо с него, като само му кимнах.

За пръв път от много време изпитах огромна радост. Този миг ми донесе истинско освобождение, неизмеримо облекчение. Усещах се на края на силите си, съветските войски бяха на няколко метра, а от много дни не знаех нищо за жена си. Въпреки това сякаш се успокоих.

Изключих телефонната централа и откачих всички кабели. С Хенчел си разменихме писма, предназначени съответно за съпругите ни, в случай, че някой от нас загине през тези последни дни на войната. Той ми каза, че трябва да поостане, за да пусне машините, хранващи с вода и електричество превързочната под новото канцлерство. На тръгване хвърлих последен поглед към бункера. Там бяха останали само Йозеф и Магда Гьобелс, затворени в стаята в дъното, и Хенчел. Бях последният войник, напускащ тази обител на смъртта.

Йозеф Гьобелс и съпругата му са сложили край на живота си само пет минути, след като съм излязъл от бункера¹⁶². Разбрах го едва по-късно, когато през петдесетте години видях отново Хенчел. Докато са умирали, аз трябва да съм бил някъде из

¹⁶⁰ Магда Гьобелс току-що била отровила с помощта на доктор Щумпфегер в стая в предния бункер шестте си деца на възраст от четири до дванайсет години.

¹⁶¹ На лейтенант Зайферт била възложена отбраната на сектор Z, тоест на целия градски център.

¹⁶² Йозеф и Магда Гьобелс са се самоубили, схрусквайки ампули с цианкалий. Кремацията им била непълна поради липса на достатъчно бензин.

катакомбите на новото канцлерство. Бях отишъл да предупредя Шедле, че си тръгвам, и да хапна нещо в трапезарията. Крайно изтощен, не можах да продължа и се свлякох в един ъгъл да подремна.

ПЛЕННИЧЕСТВОТО

Отворих очи малко преди разсъмване. Наоколо още беше спокойно. Тръгнах веднага, въоръжен само с пистолета и джобното си фенерче¹⁶³. Коридорите и подземията бяха напълно изоставени от техните обитатели. За да изляза, трябваше да се промъкна, както ме беше посъветвал Шедле, през прозорче на мазето, което гледаше към тротоара на Вилхелмщрасе. Беше внезапен скок в неизвестното. Развалините горяха, улицата беше разровена. Пресякох я и се обърнах за част от секундата. Фасадата на старото канцлерство още си стоеше.

Продължих, прекосих тичешком Вилхелмплац и слязох по стълбите на станция Кайзерхоф¹⁶⁴. Входът за метрото беше на решето от куршумите. Коридорите бяха почернели от народ. Жени, мъже, деца, насядали по стъпалата, край релсите, навсякъде. Помня двама млади китаристи, които сред неописуемия хаос свиреха хавайски мелодии. Тунелът на метрото не беше осветен. Вървах до станция Щатмите и стигнах до Фридрихщрасе. Там срещнах камериера Хайнц Линге и Хелмут Фрик, камерад от отряда. Попитах Линге къде са останалите. Нямаше представа. „Е, какво ще правим сега?“ - попита ме той. Отговорих, че трябва да стигнем до моста Вайдендамер. „Невъзможно! Идваме оттам. Горе има улучен немски танк и е пълно с трупове. Червената армия е взела моста на прицел. Виждат всичко и стрелят по всичко, което шава!“ С другите войници решихме да поемем на север, но да вървим само под земята.

Под река Шпрее пътят беше затрупан от камара железа и камъни. Успяхме да се проврем през малък отвор от петдесет сантиметра в диаметър. Следващите осемдесет метра бяха на открито. Съветските войници хвърляха непрекъснато гранати през огромна дупка в тавана на тунела. Минахме тичешком, един по един. Малката ни група вървя така до Щетинската гара.

През една вентилационна шахта можеше да се стигне до горе по стълба, опряна в стената. Един от групата се качи, провря глава и реши, че е видял горе немски войници. Слезе бързо обратно при нас: „Успели са да минат, всички са вече тук!“ Излязохме до един. Едва под открито небе разбрахме заблудата си. Бяха пленници. Озовахме се в ръцете на руснаците.

Стоях прав до Фрик. Линге изведнъж свали часовника от китката си, после го стъпка с подметката си и измърмори: „Няма да е техен.“ Беше получил от пълномощния министър Хевел този рядък екземпляр от серия от само две хиляди броя. После Линге измъкна внимателно и един джобен часовник и го захвърли надалеч. Обясни ни, че бил часовникът на „шефа“. Видяхме смълчани как една жена, която минаваше оттам понесла за пленниците кофа вода, се наведе, пхна го в джоба си и продължи.

По-далеч видях група съветски войници, които стреляха напосоки. Изглеждаха мъртвопияни. Тогава Линге нахлуи фуражката си над челото и каза, че ще си пръсне мозъка с оръжието, което успял да скрие. Стиснах му ръката. „Ако някой трябва да го

¹⁶³ На 2 май 1945 г.

¹⁶⁴ Десетина групи, сред които тази на Вилхелм Монке, Мартин Борман, Ото Гюнше и пилота Ханс Баур са се опитали да избягат през тази станция (днес Моренщрасе).

направи, това са те, а не ти. Не върши глупости!“ - му казах. Той се отърва скришом от пистолета. После Линге предложи да се разделим, та някой да не ни познае, като ни види всички заедно. Така и сторихме. Малко по-късно съветските войници ни накараха да вървим два дена на изток до лагера Волденберг (днес Добиегнев). Беше началото на моето дълго пленничество.

Откараха ме в Позен (сега Познан), в голям център за пленници от околността. Там срещнах Ханс Баур, пилота на Хитлер. Беше с един крак, другия му го бяха ампутирали с трион и без упойка. Предложих му помощта си. Някой трябваше да му сменя всеки ден превръзките и да го храни. Един ден ми заяви, че щели много скоро да го преместят във военна болница в Москва и можел да си вземе помощник, който да се грижи за него. „Господин Миш - каза ми много сериозно, - в тази болница условията сигурно ще са по-добри от тези в пленнически лагер. Искате ли да ме придружите?“ Приех.

До Москва пътувахме с влак. Колата на руските полицаи не ни остави във военна болница, а в затвора Бутирки. Две-три седмици по-късно ни преместиха в Лубянка, седалището на КГБ, тайната полиция. Там, в стая на първия или втория етаж, бяхме подложени на първите разпити. Почнаха с Баур. Полицайте го биха. След известно време Баур каза на тъмничарите си: „Ами добре де, питайте човека, който ме придружава, той знае всичко по-добре от мен!“

Беше мой ред. Разделиха ни. Въпросите бяха само за самоличността на Хитлер, за присъствието му в бункера, в което моите тъмничари не вярваха. Бяха убедени, че може да е бил двойник или не знам какво още. „Лъжеш, лъжеш!“ - повтаряха те. Биха ме, удряха ме по главата и по тялото. Един човек ме нашиба яко с камшик и ме държа под леден душ.

Разпитите при някой си комисар Савелиев почнаха през декември 1945 година. Той искаше всичко да знае за последните дни на Хитлер, къде е бил, как е напуснал Берлин, кой е улеснил бягството му и още какво ли не. Казах всичко, всичко, което знаех. Много скоро разбрах, че Савелиев и колегите му, които, абсолютно сигурен съм, работеха за министерството на вътрешните работи, са чудесно информирани по въпроса. Бях казал всичко, но това не спря побоите, под претекст, че съм лъжел.

Бях се превърнал в дрипа. Въпреки студа килията ми беше без отопление. Дни наред не ме оставяха да спя. Припадах.

След дванайсетия ден такова отношение, поисках хартия и молив. Написах текст, предназначен за министъра на вътрешните работи и за шефа на службите за сигурност Лаврентий Берия:

Моите свидетелства почиват на абсолютни факти. Но не ми вярват. С мен се държат нечовешки, подлагат ме на мъчения. Аз продължавам да говоря истината. За да не понеса още мъчения, Ви моля да ме екзекутирате.

Дадох писмото на един пазач. Веднага ме отведоха в стаята за разпити. Стана още по-зле. Едва към края на април 1946 година ежедневието ми взе постепенно да се подобрява.

През май 1946^a се озовах след осемдневно пътуване в някогашния женски затвор в Лихтенберг, в Берлин, заедно с други германци, между които и Баур. Бяхме там официално, като главни свидетели на Нюрнбергския процес. Безкрайни разпити. Непрекъснато повтарях, че „не съм тук като обвиняем, а съм призован за свидетел“.

Настоявах да видя жена си и дъщеря си. След няколко дена някаква непозната дойде в килията ми за няколко минути, необходимото време, за да ме обръсне. След което бях подложен на още един разпит. През тези дни в берлинския затвор разбрах, че Линге е бил заведен до бункера. Но никой не ми каза срещу кого трябва да свидетелствам на процеса.

След шест седмици руснаците ни обясниха, че присъствието ни като свидетели вече не е необходимо. Върнаха ме в Москва.

Останах близо три години в съветската столица, между Лубянка и затвора Бутирки. После ме преместиха, след много седмици с влак, в един Schweigelager, таен изолиран лагер в град Караганда, в Казахстан. В моята барака бяхме дузина пленници, между които и германски атомни физици, като професор Херц. Тук ние, интернираните, се движехме повече или по-малко свободно. Поработвахме като електротехници и като зидари. Мисля, че там срещнах Зеп Плацер, някога камериер на Хес.

На 21 декември 1949 година бях осъден на смърт без какъвто и да било процес. Както научих веднага, ставало дума за колективна присъда. През 1950^a тя била смекчена на двайсет и пет години принудителен труд на основание: подкрепа на нацисткия режим.

Изпратиха ме в пленнически лагер в Урал, после ме преместиха в Ленинградска (Петербургска) област, в град Поровище. Оттам трябваше да бъда откаран на летище Тушиново в Москва и да отлети отново за Урал, този път за Свердловск и най-сетне да стигна със специален влак до Сталинград, а оттам да поема към последния си лагер.

Бях освободен в края на 1953 година. Завърнах се с още много германски пленници¹⁶⁵. Пристигнахме в лагер на изток от Берлин, където служителите доста дълго проверяваха самоличността ни, преди да ни раздадат дрехи. Щом излязохме оттам, качихме се на групички в първия влак на метрото. След няколко минути един от нас изкрещя с все сила: „Вече сме на Запад!“ Беше зърнал през прозореца на вагона табелата „Нойкьоолн“. Всички слязохме бързо на перона. Взех такси, обясних на шофьора откъде идвам и че нямам пукнат грош. Той потегли.

Вечерта на 31 декември 1953 година се озовах тук, в Рудов, пред къщата на родителите на жена ми. Когато позвъних, отдавна беше нощ. Жена ми отвори вратата, до нея веднага застана и дъщеря ни. Не ме очакваха. След девет години за пръв път ги прегърнах.

¹⁶⁵ Последните германци напускат СССР между 1954 и 1955 г., след подписването на договор между германския канцлер Конрад Аденауер и Никита Хрущов. Ото Гюнше се връща в Германия едва през 1956 г., след което остава още една година в затвор в ГДР.

ЖИВОТЪТ СЛЕД ТОВА

Герда беше изкарала курсове и бе станала учителка. Знаеше добре английски, затова веднага след войната работила известно време при американците. Помогнал ѝ чичо Паул, добър познат на Ернст Ройтер, кмета на Берлин¹⁶⁶.

През 1945^a Герда станала членка на SPD, социалдемократическата партия. Следната година и на синдиката DGB. Като енергична активистка е била избирана многократно за съветничка в Берлинската община¹⁶⁷. През 1960-1970 г. я придружавах понякога на митинги и събрания на SPD. Там видях Вили Бранд, а много по-късно и Валтер Момпер - той беше кмет, когато рухна стената. Доколкото си спомням, веднъж даже разпространявах с нея пропагандни брошури из улиците. Герда на единия тротоар, аз на другия.

Не се карахме. Понякога ѝ казвах: „Стига с тая твоя политика!“ Нищо повече. И след войната политиката ме интересувахе не повече, отколкото преди нея. След смъртта на Герда през 1997^a, продължих, в нейна памет, да пускам на всички избори бюлетината си за социалдемократическата партия.

Първите месеци след завръщането бяха трудни. Имах нужда от време, от почивка. И най-вече да не върша нищо. Това продължи година. Дванайсет дълги месеца, през които се възстановявах и правех усилия да се върна към нормален живот. Социалната служба (Sozialamt) даже ни прати, жена ми и мен, в пансион в курортния град Райсбалд, за „да се сближим отново“ - така ни казаха.

По това време получих призовка от американците. Бях сигурен, че искат да ме разпитват. Не отидох. Беше ми втръснало да повтарям за кой ли път все едно и също, както го бях правил през годините на пленничество в СССР. Нямаше последици. Съюзническите власти не ме преследваха и дори не пратиха вкъщи официален представител.

Трябваше да си потърся работа. Възможностите не бяха големи, а безработицата все още бе висока. Поднових някои познанства. Камерад ми предложи работа като представител на предприятие за каучукови изделия в областта Баден-Вюртенберг. Не я приех. В Мюнхен разговарях с Ерих Кемпка, шофьора на Фюрера. Той работеше в „Порше“, пак като шофьор. Кемпка ме препоръча на Якоб Верлин, съветник на Хитлер по въпросите на автомобилизма и моторизирането. Често го бях срещал в канцлерството, навярно, когато е идвал да представи свои модели на автомобилни катализатори или на танкове. Верлин беше един от собствениците на „Мерцедес“¹⁶⁸.

Вече не помня по какъв повод се озовах в Хамбург. Там един бивш генерал от Вермахта, който се грижеше за късно освободени германски военнопленници като мен, ме прати при принцеса Изенбург. И тя помогна. С подкрепата на тези покровители можах да се срещна с министър Херман Шефер, който ми даде разумни съвети и ми

¹⁶⁶ Ернст Ройтер, кмет социалдемократ на Берлин от 1947 до 1957 г. (от 1948 г. кмет на Западен Берлин).

¹⁶⁷ От 1955 до 1967 г. Герда Миш е общинска съветничка от социалдемократическата партия в район Нойкьолн. От 1975 до 1979 г. и през 1980 г. е членка на общинския съвет на град Берлин.

¹⁶⁸ След войната Якоб Берлин вече не заема длъжност в „Мерцедес“.

уреди много изгоден кредит. Благодарение на този заем успях да купя търговско предприятие в Берлин, магазин за бои, който ми продаде седемдесет и шест годишният собственик. Сделката беше редовна, нищо повече. Тя ми позволи да преодолее трудностите.

Всъщност почти не съм чел книги за нацизма. Имам вкъщи съчинения за това време, но в най-добрия случай само съм ги прелиствал. Събираше ги съпругата ми, тя купуваше и четеше съчинения за Хитлер, за режима и за концентрационните лагери. Герда си доставяше даже доклади и документи на социалдемократическата партия и на синдиката. Беше много организирана, истинска професионалистка.

Изживях силен шок, потресох се, когато близо десет години след войната разбрах какво е ставало в концентрационните лагери. Онова, което наричаха индустрия на масовото унищожение или холокост ми подежда като плесница. Беше ужасно, беше чудовишно. През цялото пленничество в СССР не чух нито веднъж да се говори за това. Нито един съветски тъмничар не спомена за изстреблението и страданията на евреите. Нито веднъж и нито един от моите мъчители дори не намекна за ужасните неща, извършвани в тези лагери.

И днес се питам как са могли да извършат всичко това, без някой от нас да разбере и да се стресне. Бях и още съм съкрушен, че толкова години съм живял на няколко метра от Фюрера, без да съм чул или доловил, каквото и да било, с изключение на онази телеграма, в която се споменаваха Червеният кръст и граф Фолкер Бернадот. Хитлер беше мой шеф. Виждах го във всички дни всеки ден, но нищо не бях видял. Изобщо не го възприемах като убиец. С мен беше внимателен и мил.

Не се чувствам виновен. Вършех си работата, без да наранявам когото и да било. През цялата война не стрелях нито веднъж. Не съжалявам за нищо. Няма да е честно да твърдя обратното. Изпълнявах, като милиони германци, дълга си на войник. Бях като всички и мисля, че си платих с деветте години пленничество в СССР.

До смъртта на Герда предпочитах да мълча. Не исках да разказвам публично историята си, за да не ѝ навреда - тя беше станала директорка на учебно заведение - и да не попреча на политическата ѝ дейност. Бях там, до нея, когато посрещаше другарите си, нищо повече. Мисля, че във всички нейни близки от SPD знаеха за моето минало. Но никога не ми заговориха за него. Докато тя беше жива, един единствен път приех да ме разпитат двама историци¹⁶⁹.

Първите журналисти ме посетиха едва преди няколко години. Откакто излезе филмът на Бернд Айхингер „Крахът на Третия райх“, не му се вижда край¹⁷⁰. Телевизии, списания, ежедневници най-напред от Берлин, после и от цял свят почнаха да чукат на вратата ми.

Този филм е оперетна драма. Всичко е пресилено. В мъничкия бункер на Фюрера нямаше празненства и гуляи с шампанско, както може да се види на екрана. От екипа,

¹⁶⁹ Уве Банзен и Джеймс П. О'Донъл през 1970-те години.

¹⁷⁰ „Крахът на Третия райх“ е пуснат по екраните през 2004 г.

създал филма, не ме потърси никой, дори историкът, който беше работил с него¹⁷¹.
Никой.

Та сега реших да говоря. Да разкажа поне онова, което можах да видя и чуя през всички тези години. Направих го за себе си, но най-вече за идните поколения. Дъщеря ми не иска да ме вижда по причини, които не проумявам. Отдалечи се от мен постепенно, без дума да каже. От време на време научавам по нещо за нея и двамата ѝ синове. Те са завършили еврейско училище във Франкфурт. Вече са големи. Първородният се казва Александър, по-малкият Рохус. Рохус Якоб.

¹⁷¹ Йоахим Фест, автор на биографии на Хитлер и Шпеер.

БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ЦИТИРАНИТЕ ЛИЧНОСТИ

АКСМАН, АРТУР
(18.2.1913, Хаген – 24.10.1996, Берлин)

През 1928 един от създателите в Берлин на първата група Хитлерова младеж. През 1931 следва икономика и право. От 1932 член на ръководството на NSDAP. От 1940 начело на младежта на Райха. През 1945 командва бригадата Хитлерова младеж в Берлин. Пленен от американците. Освободен през 1949. Според английските тайни служби поддържа връзки с хамбургския Брудерсхафт - мрежа от тайни нацистки организации. Като търговски представител осъществява сделки с ГДР и Китай. От 1971 до 1976 живее в Испания, след което се завръща в ГФР.

АМАН, МАКС
(24.11.1891, Мюнхен - 29.3.1957, Мюнхен).

Обучение за търговски агент. През 1914-1918 - подофицер. От 1921 до 1923 ръководен кадър на NSDAP. Участва в пуча от 1923. От 1932 е в SS. От 1933 до 1945 отговаря за печата и издателствата на партията.

Арестуван през 1945 и осъден на 10 години трудов лагер. Освободен през 1953.

АРНТ, ВИЛХЕЛМ
(6.7.1913 - 22.4.1945, когато самолетът му е свален край Бьорнерсдорф, Саксония).

Завършва училище по хотелиерство, член на отряда телохранители „Адолф Хитлер“. От 1943 камериер на Хитлер.

БААРОВА, ЛИДА
(16.11.1914, Прага - 27.10.2000, Залцбург)

Театрална актриса, ангажирана през 1934 от UFA. Честа гостенка на Хитлер и Гьобелс. Връзка с последния. По заповед на Хитлер напуска берлинското канцлерство и се връща в Прага. През 1953 играе във филм на Фелини. След 1955 живее в Испания.

БАУР, ХАНС
(19.6.1897, Ампфинг - 17.2.1993 край Мюнхен)

През 1916 е пилот, от 1920 работи в баварската пощенска авиация. През 1932 по време на изборната кампания е пилот на Хитлер, от 1933 до 1945 негов личен пилот. През 1945 - дивизионен генерал във войските на SS. От май 1945 до 1955 - пленник в СССР. Пилот в Луфтханза.

БЕЛОВ, НИКОЛАУС фон
(20.9.1907, Яргелин - 24.7.1983, Детмолд)

От 1929 е военен. От 1933 във военновъздушните сили. От 1937 капитан и адютант на Хитлер. През 1945 пленен от англичаните. Освободен през 1948.

БЕРНАДОТ, ФОЛКЕ, граф
(2.1.1895, Стокхолм - 17.9.1948, убит в Йерусалим)

Племенник на шведския крал Густав V. През 1918 лейтенант. През 1943 вицепрезидент на шведския Червен кръст. През 1945 води в Любек преговори с Химлер. През 1948 посредник на ООН по конфликта в Палестина.

БОРМАН, АЛБЕРТ
(2.9.1902, Халберщат - 8.4.1980, Мюнхен)

Брат на Мартин Борман. След средното си образование работи в банка. От 1924 член на NSDAP. От 1931 до 1945 отговаря за личното канцлерство на Хитлер, от 1934 негов адютант. През 1945 напуска Берлин и отива в Оберзалцберг. Замеделски работник под чуждо име. През 1949 се предава на властите. Освободен през октомври същата година.

БОРМАН, MARTIN
(17.6.1900, Халберщат - на 2.5. 1945 се самоубива в Берлин)

През 1918 артилерист. През 1923 - заедно с Рудолф Хьос една година затвор по обвинение в убийство. От 1927 член на NSDAP. От 1928 в ръководството на SA. От 1933 г. свръзка между Хес и Хитлер. След отлитането на Хес през 1941 поема ръководството на партията. От 1943 секретар на Фюрера. Заедно с Гьобелс, Бургхоф и Кребс подписва политическото завещание на Хитлер.

БОРНХОЛТ, ХЕРМАН
(30.3.1908, Бьонингщет - 1.8.1976, Хамбург)

Земеделец. От 1929 член на NSDAP, от 1931 на SS. От 1933 в отряда телохранители „Адолф Хитлер“.

БРАНТ, КАРЛ
(8.1.1904, Мюлуз - на 2.6.1948 - екзекутиран в Ландсберг)

През 1928 завършва медицина. От 1932 член на NSDAP, от 1934 - на SS. Работи като хирург в Бохум. През 1939 му е възложена „програмата евтаназия“ на душевноболни. От 1943 прави опити с пленници в концентрационните лагери. Получава от Хитлер месечна субсидия от 1 500 райхсмарки. През октомври 1944 е уволнен от Хитлер заради критика на доктор Теодор Морел. През 1947 на Нюрнбергския процес е осъден на смърт.

БРАУН, ЕВА, съпруга на Хитлер
(6.2.1912, Мюнхен - на 30.4.1945 се самоубива в Берлин)

Завършва търговско училище, после става медицинска помощничка, по-късно работи при фотографа Хайнрих Хофман. Запознава се с Хитлер през 1929. Сближава се с него след смъртта на Тели Раубал (племенница на Хитлер). През 1932 и 1935 - опити за самоубийство. От 1936 до 1945 живее между Бергхоф и канцлерството. На 28 април 1945 се омъжва за Хитлер.

БРЮКНЕР, ВИЛХЕЛМ
(11.12.1884, Баден-Баден - 18.8.1954 Хербстдорф)

Завършва право. От 1914 до 1918 лейтенант. Командир на полка, в който служи Хитлер. От 1919 в Доброволческия корпус, през 1923 става член на NSDAP. Арестуван след ноемврийския Мюнхенски пуч, по време на който е начело на полка на SA. Освободен през 1924. От 1930 до 1940 командир на личните адютанти на Хитлер. През 1941 скъсва с Фюрера и отива в армията. От 1945 до 1948 в американски плен.

ВАГНЕР, УИНИФРЕД, родена Уилямс
(23.6.1897, Хейстингс - 5.3.1980, Юберлинген)

Сираче, осиновено от учител по пиано. През 1914 се запознава със семейството на композитора Рихард Вагнер и през 1915 се омъжва за Зигфрид Вагнер. През 1923 поддържа финансово националсоциалистическата партия. През 1929 става член на NSDAP. След смъртта на съпруга си от 1930 до 1944 ръководи фестивала в Байройт. През 1933 Хитлер подкрепя финансово фестивала. През 1947 е призната за виновна, но през 1948 присъдата е преразгледана, защото е подкрепяла и хора, които са се противопоставяли на режима. През 1975 заявява публично верността си към Хитлер.

ГЕШЕ, БРУНО
(5.11.1905, Берлин - 1980)

Заедно с Франц Шедде, Ерих Кемпка, Аугуст Кьорбер и Адолф Дир е от 1932 г., т.е. от самото му създаване, член на отряда телохранители. От 15 юни 1934 до 5 януари 1945 командва отряда „Адолф Хитлер“, след което е изпратен, по неизвестна причина, на фронта.

ГРАЙМ, РОБЕРТ фон
(22.6.1892, Байройт - на 24.5.1945 се самоубива в Берлин)

През 1922 г. завършва право. От 1924 до 1927 военен съветник (за авиацията) в Кантон, Китай. През 1934 подполковник във военновъздушните сили. През 1942 началник на отряда военновъздушни сили - Изток. На 26 април 1945 произведен от Хитлер в генерал на военновъздушните сили, за да замести Гьоринг. Бяга в Австрия, където е пленен от американците.

ГЪОБЕЛС, ЙОЗЕФ
(29.10.1897, Райт - на 1.5.1945 се самоубива в Берлин)

През 1917 г. бакалавър, освободен от военна служба поради физическа непригодност. Следва история и филология и през 1922 получава докторат. През 1924 регионален основател на NSDAP в Мюнхенгладбах. През 1926 директор на вестник Der Angriff („Атака“). От 1928 до 1945 отговорник за NSDAP в Берлин и член на Райхстага. През 1930 става член на партията и отговаря за пропагандата. През 1931 се жени за Магда Квант, от която има шест деца. От 1933 до 1945 министър на пропагандата. От 25 юли до 1 май 1945 пълномощник на „тоталната война“. В завещанието на Фюрера е посочен за райхсканцлер.

**ГЪОБЕЛС, МАГДА, по баща Ритшл, по мъж Квант
(11.11.1901, Берлин-на 1.5.1945 се самоубива в Берлин)**

През 1921 г. се омъжва за индустриалеца Гюнтер Квант, от когото има син, Харалд. През 1929 се развежда. През 1930 става член на NSDAP. Партийна секретарка на Берлин. През 1931 се омъжва за Йозеф Гьобелс, от когото има шест деца. От 23 април 1945 заживява в бункера на Фюрера. На 1 май 1945 убива с помощта на доктор Щумпфегер шестте си деца.

**ГЪОРИНГ, ХЕРМАН
(12.1.1893, Розенхайм - на 15.10.1946 се самоубива в Нюрнберг)**

През войната 1914-1918, капитан от авиацията. През 1922 член на NSDAP и командир на SA. Тежко ранен по време на пуча от 1923. Бяга в Тирол и Италия. През 1927 се връща в Германия и в NSDAP. От 1928 до 1945 член на Райхстага. През 1933 министър на военновъздушните сили и главнокомандващ авиацията. През 1943 посочен неофициално за приемник на Хитлер. Жени се за актрисата Еми Зонеман. През 1935 райхсмаршал и върховен ръководител на военновременната икономика. На 1 септември 1939 провъзгласен официално за приемник на Хитлер. На 23 април 1945 лишен от Хитлер от всичките му постове и изключен от партията. На 8 април 1945 арестуван от американците в Кицбюел, на 1 октомври 1946 осъден от Нюрнбергския съд на смърт за военни престъпления.

**ГЮНШЕ, ОТО
(24.9.1917, Йена - 2.10.2003, край Бон)**

През 1931 се записва в Хитлеровата младеж. През 1934 става член на SS и на отряда телохранители „Адолф Хитлер“. През 1935 влиза в NSDAP. През 1943 адютант на Хитлер. От август 1943 до февруари 1944 е на фронта, след което се връща на поста си адютант на Фюрера. На 2 май 1945 е пленен от руснаците. През 1950 осъден на 25 години принудителен труд. През 1955 преместен в затвор в ГДР. Освободен през 1956, бяга в ГФР.

**ДАРАНОВСКИ, ГЕРДА, по мъж Кристиан
(13.12. 1913, Берлин - 14.4.1997, Дюселдорф)**

Счетоводителка. От 1937 до 1943 секретарка на Хитлер. През 1943 се омъжва за Еркхарт Кристиан.

**ДАРГЕС, ФРИЦ
(8.2.1913, Дюлзеберг – 25.10.2009)**

От 1933 - в SS. От 1936 до 1939 адютант на Мартин Борман. От 1940 до 1942 адютант на Хитлер. Изпратен на фронта, командва танков полк на SS.

ДИР, АДОЛФ, наричан Ади
(14.2.1907, Мюнхен-?)

Ковач, боксьор полупрофесионалист. От 1929 член на SA и на NSDAP. От 1932 в отряда телохранители. На 22 април 1945 се укрива в Оберзалцберг. Арестуван през май 1945 и освободен през 1948.

ДИТРИХ, ЙОЗЕФ, наричан Зеп
(25.5.1892, Хаванген - 21.4.1966, Лудвигсбург)

През 1919 полицаи. През 1923 става член на NSDAP. През 1928 влиза в SS и прави мълниеосна кариера. На 17 март 1933 Хитлер му възлага да създаде неговата лична охрана - отряда телохранители „Адолф Хитлер“ с численост на батальон. През 1934, при „случая Рьом“, ръководи наказателния отряд. През 1942 Хитлер го награждава със 100 000 райхсмарки. До 1943 начело на отряда телохранители. От 1944 до 1945 генерал на танковите войски SS. Арестуван в Австрия на 8 април 1945. През 1946 (в процеса Малмеди) е осъден на доживотен затвор. Освободен през 1955. Две години по-късно отново обвинен, но през 1959 отново освободен.

ДИТРИХ, ОТО
(31.8.1897, Есен - 22.11.1952, Дюселдорф)

През 1918 г. лейтенант. Следва философия и политически науки и през 1926 става журналист. От 1929 член на NSDAP. През 1934 става вицепрезидент на Камарата по печата на Райха, през 1938 шеф на пресата на Райха. През 1949 е осъден на 7 години затвор. Освободен през 1950.

ДЪОНИЦ, КАРЛ
(16.9.1891, край Берлин - 24.12.1980, край Хамбург)

Във флота от 1910, през 1918 командир на подводница. От 1936 командва подводния флот. През 1942 е удостоен с чин адмирал на военния флот. На 30 април 1945 Хитлер го назначава за президент на Райха и главнокомандващ на Вермахта. Арестуван на 23 май 1945 от англичаните, на Нюрнбергския процес е осъден на 10 години затвор. През 1956 е освободен от затвора Берлин-Шпандау.

ДЪОРНБЕРГ, АЛЕКСАНДЪР, барон фон
(17.3.1901, Дармшат - 7.8.1983, Обераула-Хаузен)

През 1919 постъпва в Доброволческия отряд. През 1927 започва работа в министерството на външните работи. През 1934 става член на NSDAP. През 1938 е завеждащ протокола в министерството на външните работи и става протеже на Рибентроп. Пленник от 1945, през 1948 е освободен за оказвана „пасивна и активна съпротива на нацисткия режим“.

ЕРХАРТ, ВАЛТЕР
(19.5.1911, Некаррема - ?)

Бояджия и зидар. През 1931 става член на NSDAP и на SA. През 1932 постъпва в SS и в отряда телохранители „Адолф Хитлер“. От 1936 в личната охрана на Хитлер.

КАЛТЕНБРУНЕР, ЕРНСТ
(4.10 1903, Рид - на 16.10.1946, екзекутиран в Нюрнберг)

През 1926 докторат по право. От 1930 член на NSDAP, а от 1931 - на SS. През 1935 отговаря за секцията на SS в Австрия. От 1938 до 1940 генерал на полицията и на войските SS в Австрия. През 1943 началник на полицията на SS. Арестуван на 12 май 1945 от американците и осъден на смърт.

КАНЕНБЕРГ, АРТУР
(23.2.1896, Берлин - 26.1.1963, Дюселдорф)

Готвач, келнер и счетоводител. През 1919 поема ръководството на гастрономическото предприятие на баща си и през 1930 фалира. Ръководител на ресторант, посещаван от Гьоринг и Гьобелс. През 1931 отговаря за „Казино“, стола в „Кафявата къща“ в Мюнхен. От 1933 интендант на канцлерството. През 1945 арестуван в Бавария. Освободен през 1946. Ресторантьор в Дюселдорф.

КЕМПКА, ЕРИХ
(16.9.1910, Оберхаузен - 24.1.1975, Хойтингсхайм)

Механик. През 1930 става член на NSDAP и на SS. От 1932 шофьор на Begleitkommando, от 1936 личен шофьор на Хитлер. Арестуван на 18 юни 1945 и освободен през 1947.

КЬОРБЕР, АУГУСТ
(20.1.1905 - ?)

От 1932 член на NSDAP и на SS. От 1934 до 1945 е в отряда телохранители, по-късно в Begleitkommando „Адолф Хитлер“. На 22 април 1945 натоварен да пренесе документи в Бергхоф. Арестуван през май 1945 от американската армия.

ЛАЙ, РОБЕРТ
(15.2.1890, Нидербрайденбах - на 25.10.1945 се самоубива в Нюрнберг)

Следва естествени науки. През 1914 влиза в армията. През 1917 е ранен и до 1920 е пленник във Франция. През 1925 става член на NSDAP. От 1928 до 1931 е осъждан няколко пъти за антисемитски изказвания. От 1933 до 1945 ръководи Германския трудов фронт (DAF). На 20 април 1945 бяга от Берлин. Арестуван е на 15 май 1945 в Берхтесгаден.

ЛИНГЕ, ХАИНЦ
(23.3.1913, Бремен - 24.6.1980, Бремен)

Зидар. През 1932 става член на NSDAP и на SS. През 1933 се включва в отряда телохранители „Адолф Хитлер“. От 1935 камериер на Хитлер. От 1939 личен прислужник на Хитлер. На 2.5.1945 арестуван от руснаците. През 1950 осъден на 25 години принудителен труд. Освободен през 1955.

ЛОРЕНЦ, ХАЙНЦ
(7.8.1913, Шверин - 23.11.1985, Дюселдорф)

Следва право. През 1932 фотограф в печата. През 1936 Ото Дитрих му възлага репортажите за външната политика. От 1942 е шеф на Германската информационна агенция. През май 1945 е арестуван от англичаните. Освободен през 1947. Журналист.

МАНЦИАРЛИ, КОНСТАНЦА
(14 4.1920, Инсбрук - 2.5.1945, Берлин, навярно самоубийство)

Училище за хотелиери. От септември 1944 диетоложка на Хитлер.

МОНКЕ, ВИЛХЕЛМ
(15.3.1911, Любек - 6.8.2001, Дамп)

Началник-склад. От 1931 член на SS, от 1933 - в отряда телохранители „Адолф Хитлер“. През януари 1945 получава званието армейски генерал и е натоварен с отбраната на „Цитаделата“ - правителствения квартал в Берлин. Арестуван на 1 май 1945 от руснаците. Освободен през 1955.

МОРЕЛ, ТЕОДОР
(22.7.1886, Мюнценберг - 26.5. 1948, Тегернзе)

Завършва медицина през 1917. През 1918 работи в кабинет по урология в Берлин. От 1933 член на NSDAP, от 1936 личен лекар на Хитлер, става професор. Предписва на Фюрера различни успокоителни и ободряващи средства. Наричан „майстор по инжекциите в Райха“. През 1943 получава от Фюрера 100 000 райхсмарки. През 1945 е арестуван в Бавария. Освободен през 1947 г.

МЮЛЕР, ХАЙНРИХ, наречен Гестапо Мюлер
(28.4.1900, Мюнхен - от 30.4.1945 - в неизвестност)

Син на стражар. През Първата световна война - офицер. През 1919 в политическия отдел на баварската полиция е натоварен с борбата срещу комунистическата партия. От 1934 член на SS, а от 1939 и на NSDAP, тогава става шеф на Гестапо. Шеф на групите SS и полицейски дивизионен генерал. Навярно се е самоубил сред развалините на Берлин.

ОХС, ГЮНТЕР
(? - ?)

Камериер на Гьобелс. Арестуван през 1945, лежи в затвора в Познан, а по-късно в Рига. Смята се за безследно изчезнал.

ПАУЛУС, ФРИДРИХ
(23.9.1890, Брайтенау - 1.2. 1957, Дрезден)

През 1911 лейтенант. Заема различни постове във военната йерархия. През 1940 е натоварен да планира нападението срещу СССР - операцията Барбароса. В Сталинград

е фелдмаршал начело на Шеста армия. Капитулира на 31 януари 1943. Военнопленник в СССР.

РАЙЧ, ХАНА
(29.3.1912, Хиршберг - 24.8.1979, Франкфурт)

Пилот на планер и на моторен самолет. Многобройни рекорди, сред които и за полет на височина за жени през 1934. През 1937 капитан от авиацията. През 1939 пилот изпитател във военновъздушните сили. Почитателка на Хитлер и единствената жена, получила отличието Железен кръст. Свързана е с генерала от военновъздушните сили Роберт, граф Грайм. Интернирана през 1945. Освободена през 1947 г.

РАТЕНХУБЕР, ЙОХАН
(30.4.1897 Оберхашинг - 30.6.1957, Мюнхен)

През 1918 лейтенант. През 1920 в полицията в Бай-ройт. През 1933 адютант на Химлер. Ръководи службата за сигурност на Райха (RSD). Началник на отряда телохранители на RSD, осигуряващ сигурността на Хитлер. Арестуван от руснаците. Освободен през 1951.

РЕМЕР, ЕРНСТ ОТО
(18.8.1912, Нойбранденбург - 4.10.1997, Марбела)

През 1935 лейтенант. През 1944 командир на полка „Велика Германия“. Играе ключова роля в държавния преврат от 20 юли 1944. През 1950 съосновател на партия на крайната десница, забранена през 1952. Многократно арестуван и осъждан заради патриотични изказвания. През 1991 издава негационистки вестник. През 1993 заповед за арестуване, бягство в Испания.

РИФЕНЩАЛ, ЛЕНИ
(22.8.1902, Берлин - 8.9.2003, Пьокинг)

Танцьорка и актриса. Контакти с Хитлер преди 1933. Не членува в NSDAP. През 1936 значителен успех на нейния филм в две части за олимпийските игри в Берлин. През 1945 арестувана, а после освободена. Прави снимки и документални филми в Африка и в дълбините на Индийския океан.

ТРООСТ, ГЕРХАРДИНЕ, наричана Герди, родена Андерсен
(3.3.1904, Бад Райхенхал - 8.2.2003, Бад Райхенхал)

Скулпторка. През 1925 се омъжва за приближен на Хитлер, архитекта Паул Троост, който се самоубива през 1934. През 1932 става членка на NSDAP. През 1934 поема ръководството на Дома на германското изкуство. От 1937 професор. От 1945 независима художничка в Бавария.

ФРАЙТАГ-ЛОРИНГХОВЕН, БЕРНТ фон
(6.2.1914 – 27.2.2007)

През 1934 постъпва във Вермахта. През 1943 става командир на танков полк. През 1944 адютант на генералите Кребс и Гудериан. Напуска бункера на 29 април 1945.

Пленен и освободен през 1948. През 1956 влиза в германската армия (Бундесвера). Пенсионира се през 1973. Живее в Мюнхен.

ФЕГЕЛАЙН, ХЕРМАН
(30.10.1906, Ансбах - на 29.4.1945 екзекутиран в Берлин)

Ратай в конюшня. През 1927 офицер в полицията. От 1931 член на NSDAP, от 1933 - на SS. През 1943 ранен от партизани. От 1 януари 1944 офицер за свръзка с войските SS на Химлер и Хитлер. На 3 юни 1944 се оженва за Гретел, сестрата на Ева Браун. Арестуван и осъден на смърт за предателство, екзекутиран в катакомбите на канцлерството.

ФРИК, ХЕЛМУТ
(25.11.1913, Шверин - ?)

Железар. През 1931 става член на NSDAP. От 1933 в отряда телохранители „Адолф Хитлер“. През 1944 получава в SS чин лейтенант.

ХАЗЕ, ВЕРНЕР
(28.8.1900, Кьотен - 1947 г., Москва)

Завършва медицина през 1924. През 1933 става член на NSDAP и на СА. От 1934 в SS и до 1936 хирург на Хитлер. Професор в болницата „Шарите“ в Берлин. През април 1945 слиза с Хитлер в катакомбите на канцлерството. Арестуван на 3 май 1945 от Червената армия. Починал в лечебницата на московски затвор.

ХЕВЕЛ, ВАЛТЕР
(2.1.1904, Кьолн - на 2.5.1945 се самоубива в Берлин)

Завършва социална икономика в Мюнхен. През 1923 участва в пуча и е пратен в затвор. Работи в Англия и в Индия. През 1933 става член на NSDAP, зачислен е в отдела за връзки с чужбина. През 1936 се завръща в Германия. През 1938 ръководи личния генерален щаб на министър Рибентроп. Същата година предупреждава за опасностите от нахлуване в Судетите, през 1940 за евентуално обявяване на война. Дясна ръка и офицер за свръзка, през 1943 получава и ранг пълномощен министър. През 1944 е ранен. Напуска канцлерството на 1 май 1945 заедно с Мартин Борман.

ХЕНЧЕЛ, ЙОХАНЕС
(10.5.1908, Берлин -27.4.1982, Ахерн)

Механик. От 1934 работи в канцлерството. През 1945 живее в бункера на Фюрера. На 2.5.1945 последен напуска бункера и е арестуван от руснаците. Освободен през 1949.

ХЕС, РУДОЛФ
(26.4.1894, Александрия, Египет - на 17.8.1987 е убит в затвора Шпандау в Берлин)

Следва в Мюнхен икономика и география. През 1919 се включва в Доброволческия отряд. През 1920 става член на NSDAP. Участва в пуча от 1923, осъден е и прекарва 7 месеца в затвора в Лансберг, където помага при редактирането на

„Моята борба“. През 1925 е личен секретар на Хитлер и помощник-председател на NSDAP. На 10 май 1941 каца в Шотландия с намерението да води с Лондон преговори за мир. Пратен от англичаните в затвор, той е обявен от Хитлер за душевноболен. Опит за самоубийство през 1941. През 1945 е прехвърлен в Нюрнберг. Година по-късно е осъден на доживотен затвор.

ХИМЛЕР, ХАЙНРИХ

(7.10.1900, Мюнхен - на 23.5.1945 се самоубива в Люнебург)

Инженер-агроном. През 1923 постъпва в NSDAP и участва в опита за преврат на 9 ноември. Работи в различни подразделения на партията. През 1925 влиза в SS с номер 168. През 1933 става началник на полицията. От 1936 началник на германската полиция. През 1943 година става министър на вътрешните работи. Хитлер го освобождава от всички длъжности, които заема, защото е започнал преговори за евентуална капитулация. Арестуван на 23 май от англичаните.

ХОФМАН, ХАЙНРИХ

(12.9.1885, Фюрт - 16.12.1957, Мюнхен)

През 1908 фотограф в Мюнхен. През войната от 1914-1918 кореспондент. През 1920 става член на NSDAP. Получава изключителни права върху всички портрети на Хитлер. През 1933 член на Райхстага. През 1945 арестуван от американците. През 1947 осъден на десет години трудов лагер и забрана да упражнява професията си. Освободен през 1950 и реабилитиран през 1956.

ХЪОГЛ, ПЕТЕР

(19.8.1897, Пасау - 2.5.1945, Берлин)

През 1919 става полицай, а през 1932 е назначен в съдебната полиция. През 1933 поема защитата на Фюрера. През 1934 става член на NSDAP и на SS. Помощник на Йохан Ратенхубер, началника на службите за сигурност на Райха (RSD) През 1944 директор на съдебната полиция. Убит при опит да избяга от канцлерството.

ШАУБ, ЮЛИУС

(20.8.1898, Мюнхен - 27.12.1967, Мюнхен.)

Дрогерист. През Първата световна война отбива военната си служба в болница. От 1920 член на NSDAP и на SS. Участва в пуча от 1923 и се озовава в затвора. От 1925 личен адютант на Хитлер. През април 1945 унищожава в Мюнхен и в Берхтесгаден лични документи на Хитлер. През 1949 арестуван, после освободен.

ШЕДЛЕ, ФРАНЦ

(19.11.1906, Вестерхайм - на 1.5.1945 се самоубива в Берлин).

Строителен техник. През 1930 става член на NSDAP и на SS. През 1933 се включва в отряда телохранители „Адолф Хитлер“ и в личната охрана на Хитлер. От 5 януари 1945 начело на тази охрана. Ранен, не успява да напусне канцлерството.

ШПЕЕР, АЛБЕРТ
(9.3.1905, Мюнхен - 1.9.1981, Лондон)

Завършва архитектура. През 1931 става член на NSDAP и на SA. От 1934 проектира и реализира като архитект националсоциалистически обекти. През 1936 му е възложено изграждането на „Нов Берлин“. През 1939 построява новото канцлерство (Neue Reichskanzlei). През 1942 е назначен за министър на въоръжаването, начело на организацията „Тот“. През 1943 става министър на Райха за отбрана и военно производство. През 1945 арестуван от англичаните, през 1946 осъден на 20 години затвор. През 1966 освободен от затвора Берлин-Шпандау. Апологет на националсоциализма.

ШРЬОДЕР, КРИСТА
(19.3.1908, Мюнхен - 28.6.1984, Мюнхен)

Търговско училище и стенография. През 1930 секретарка и членка на NSDAP. От 1933 до 1939 секретарка в генералния щаб на Хитлер. Секретарка на Хитлер в няколко главни квартири. На 22 април 1945 бяга в Бавария. През 1948 арестувана, после освободена. Секретарка в различни индустриални дружества.

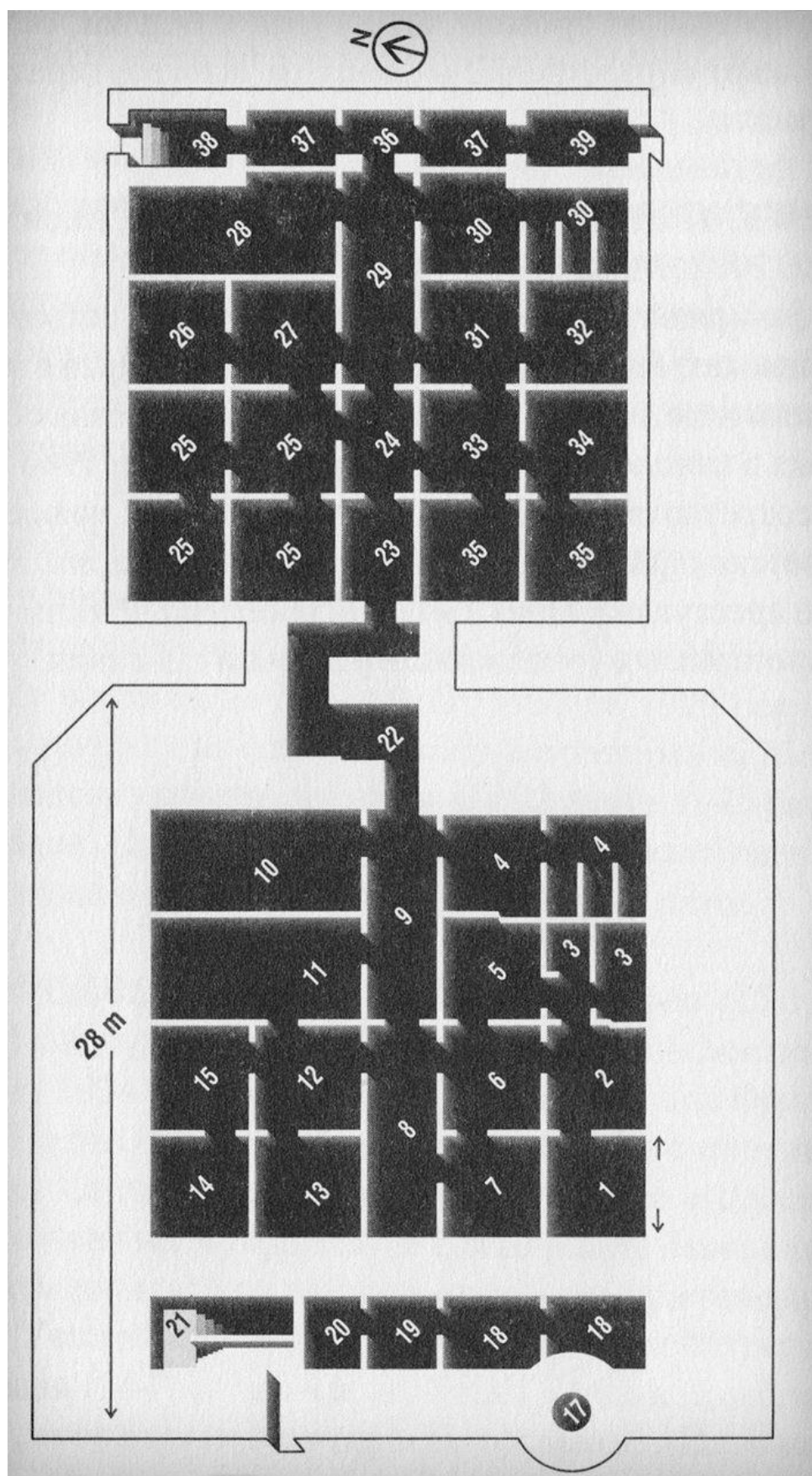
ЩАУФЕНБЕРГ, КЛАУС ШЕНК, граф фон
(15.11.1907, Гюнцбург - на 20.7.1944 екзекутиран в Берлин)

Предател! През 1934 капитан. Участва в инвазията във Франция и Полша. През 1941 установява връзка с противници на Хитлер във Вермахта. През 1943 е в Десета танкова дивизия в Африка и е тежко ранен. Началник на генералния щаб на армиите от резерва при генерал Фром. Участва във военните съвещания при Фюрера. На 20 юли 1944 поставя чанта с бомба в залата за събрания в генералната квартира Волфсшанце (Източна Прусия). Хитлер е само леко ранен. Опитът за държавен преврат се проваля. Арестуван в Берлин, осъден на смърт и разстрелян в двора на щабквартирата на Вермахта.

ЮНГЕ, ТРАУДЛ, родена Хумпс
(16.3.1920, Мюнхен - 11.2.2002, Мюнхен)

Завършва търговско училище. През 1938 секретарка на адвокат, а през 1939 редакционна секретарка в мюнхенско издателство. През септември 1942 става секретарка в канцлерството на Райха, от 30 април 1945 лична секретарка на Хитлер. В затвор в СССР, живее със съветски офицер. През 1946 избягва в Бавария, където е арестувана. През 1947 е освободена. Работи като секретарка и журналистка в различни списания.

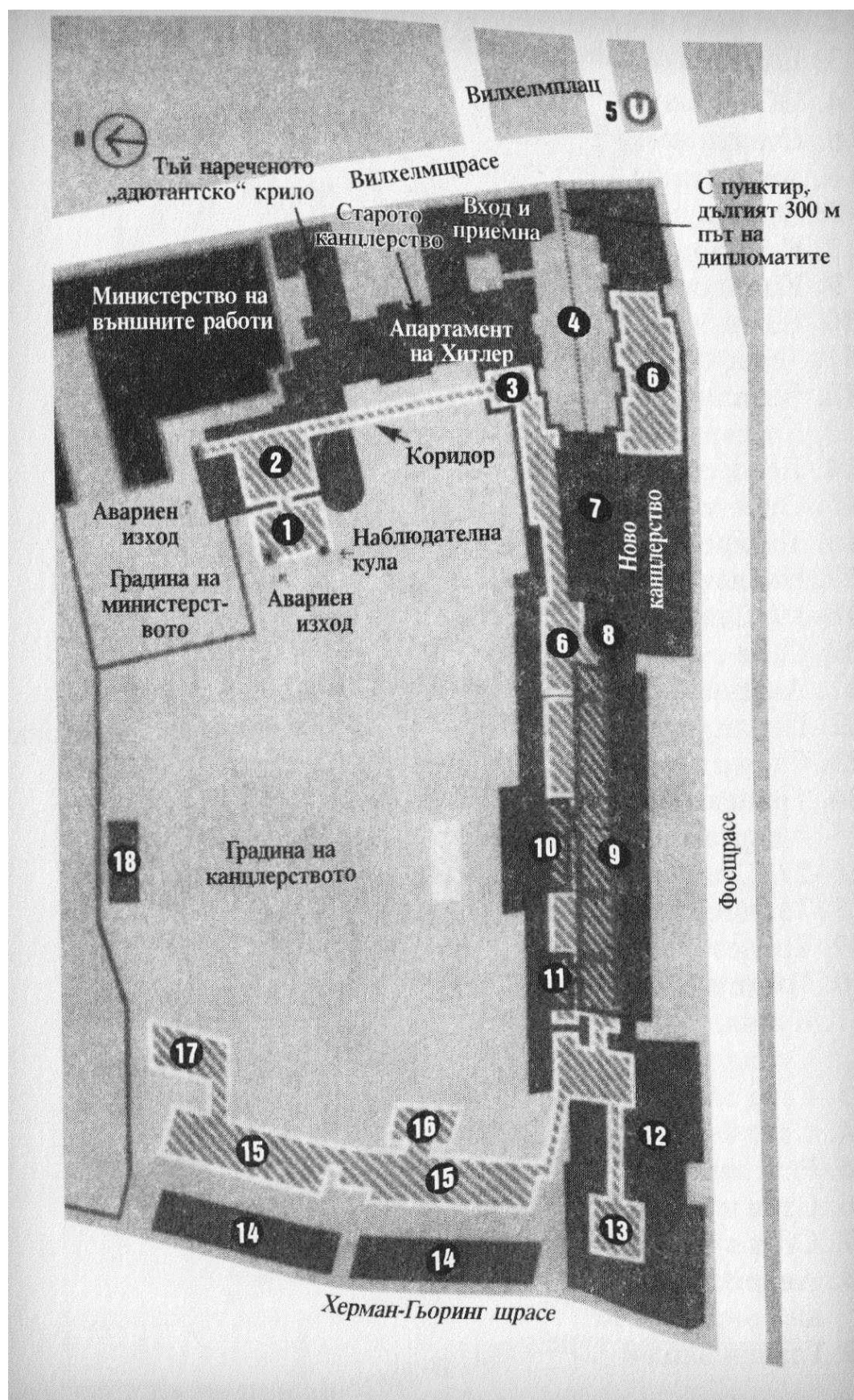
Схема на бункера

1. Стаята на Хитлер.
2. Кабинет на Хитлер.
3. Баня, тоалетни, гардеробни на Хитлер и Ева Браун.
4. Общи бани и тоалетни.
5. Стаята на Ева Браун.
6. Антре пред кабинета на Хитлер.
7. Зала за заседания и конференции.
8. Коридор.
9. Коридор.
10. Машинна зала.
11. Телефон и комуникации.
12. Чакалня.
13. Кабинет на Гьобелс.
14. Лекарски кабинет.
15. Стая за почивка.
16. Телефони и комуникации.
17. Наблюдателна кула.
- 18-19. Стаи на охраната.
20. Стая с блиндирана врата.

21. Аварийен изход към градините на канцлерството.
22. Преход към предбункера, стълбището, стаята на охраната.
23. Стая с блиндирана врата.
24. Трапезария.
25. Апартамент на семейство Гьобелс.
- 26-27. Стаи за почивка.
28. Техническа зала.
29. Трапезария.
30. Тоалетни и бани.
31. Кухня.
32. Склад за провизии.
33. Стая за почивка.
34. Стая за куфари.
35. Резервни стаи.
36. Стая на охраната.
37. Стая с блиндирана врата.
38. Аварийен изход към градините на министерството на външните работи.
39. Главен вход и тунел към новото канцлерство.

Схема на канцлерството през 1944 г.

- 1. Бункер на Хитлер.**
- 2. Предбункер.**
- 3. Стаи за почивка и работа на генералния щаб и на адютантите.**
- 4. Параден двор.**
- 5. Спирка на метрото Кайзерхоф (днес Мореншрасе).**
- 6. Болница, стаи за почивка и работа (Мартин Борман, Ханс Кребс, генерал Бургхоф, Ханс Баур...).**
- 7. Зала с мозайки.**
- 8. Кръгла зала.**
- 9. Мраморна галерия.**
- 10. Кабинетът на Хитлер.**
- 11. Заседателна зала на кабинета на Райха.**
- 12. Административни служби.**
- 13. Убежище за превозни средства.**
- 14. Казарма на охраната.**
- 15. Подземни гаражи.**
- 16. Бункер за шофьорите.**
- 17. Подземни работилници.**
- 18. Парници.**

Снимков материал

Рохус Миш по време на службата си при Фюрера

**Възрастният Рохус Миш в дома си в Берлин, показва цветна фотография на
Фюрера с кучето му Блонди**

Резиденцията на Фюрера в Бергхоф, Оберзалцберг

Адолф Хитлер

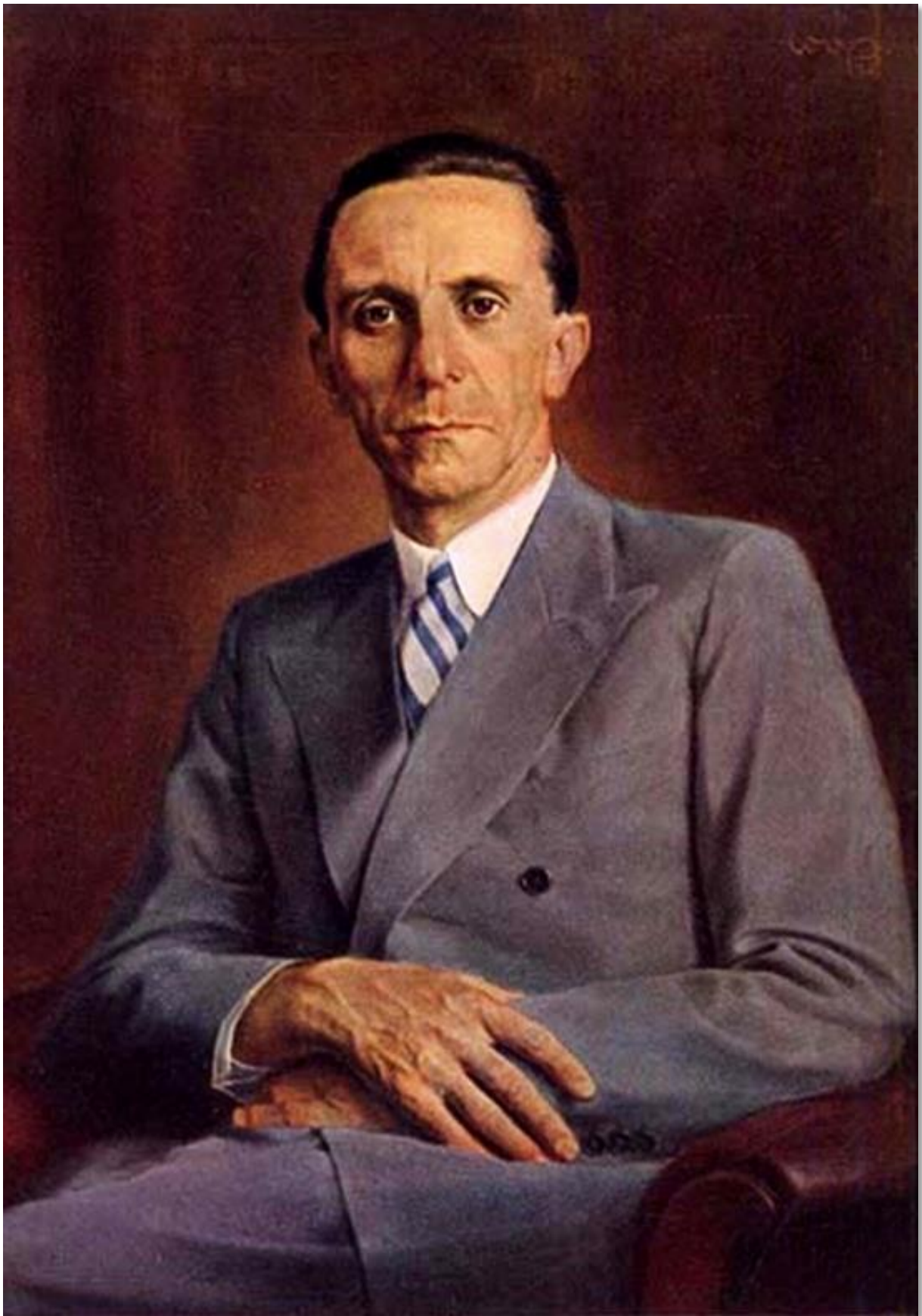
Райхсмаршал Херман Гьоринг

Заместникът на Фюрера – райхсминистър Рудолф Хес

Райхсфюрер-СС Хайнрих Химлер

Райхсминистърът на пропагандата и народното просвещение д-р Йозеф Гьобелс

Райхслайтер Мартин Борман

Ева Браун-Хитлер в Бергхоф

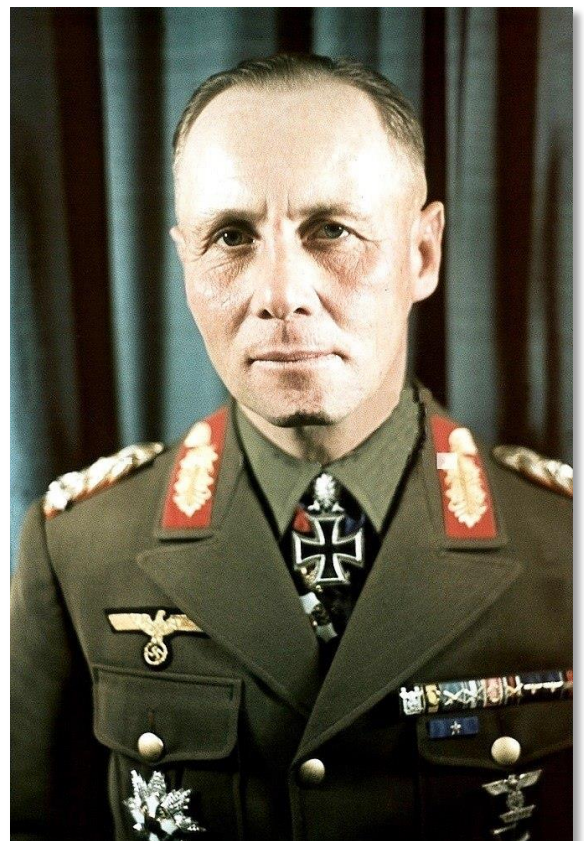
Фелдмаршал Вилхелм Кайтел

Генерал-полковник Алфред Йодл

Грос-адмирал Карл Дьониц

Фелдмаршал Ервин Ромел

Райхсминистър проф. Алберт Шпеер

Райхсюгендфюрер Артур Аксман

Вилхелм Монке

Бруно Геше

Франц Шедле

Ото Гюнше

Ханс Баур

Ерих Кемпка

Хайнц Линге

Йохана Волф

Герда Дарановски

Криста Шрьодер

Траудл Юнге

В памет на Рохус Миш
(29.07.1917 – 5.9.2013)

